

Шуани: књига друга, 1935.

Садржај

Шуани (књига друга)

III Последњи дан

Један догађај из времена терора

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК
ОДАБРАНА ДЕЛА

УРЕДНИК

РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД

1935

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

КЊИГА VIII

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

21-
840-31

СЛИКЕ ИЗ ВОЈНИЧКОГ ЖИВОТА

ШУАНИ

КЊИГА ДРУГА

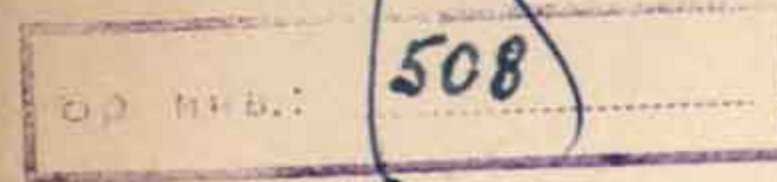
44/7
12/6/29/44

44/7

50

7932

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО
МИРОСЛАВ М. ГРУЈИЧИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

САДРЖАЈ

	Стр.
ШУАНИ (књига друга)	7
III Последњи дан	9
ЈЕДАН ДОГАЂАЈ ИЗ ВРЕМЕНА ТЕРОРА .	207

Ш у а н и

Књига друга

III ПОСЛЕДЊИ ДАН

Пошто последњи догађаји ове историје зависе од положаја мѐста на којима се збивају, потребно је да се да овде њихов подробан опис, без кога би иначе било тешко разумети расплет.

Град Фужер је подигнут делом на стени од шкриљца, која као да је пала са планина које на западу затварају куеснонску долину и према месту се различито и зову. На овој страни град је одвојен од планина једном клисуром у дну које тече мала речица Нансон. Део стене који се пружа према истоку гледа у предео на врху Пелерине, а онај који се пружа према западу има за видик једино кривудаво корито Нансона; па ипак се са једне тачке може обухватити погледом један приличан исечак круга који прави велика долина и мала долина нансонска, која се спаја са њом. Ово место, које су становници изабрали за своје шеталиште, камо се упутила госпођица де Вернеј, било је позорница на којој је имала да се заврши драма започета у Вивтјеру. Ма колико били живописни остали делови Фужера, морамо да обратимо пажњу

на догађаје у пределу који се види са врха Шеталишта.

Да би се могло замислити какав изглед пружа фужерска стена са те стране, може се она упоредити са једном од оних огромних кула око којих су маварски неимари градили простране балконе сваком спрату, а спајали их завојитим степеницама. И заиста ову стену завршава једна готска црква чији јој торњеви, звоник и подупирачи дају облик главе шећера. Пред вратима ове цркве, посвећене светом Леонарду, налази се један мали, неправилна облика простор чије земљиште одржава један зид у облику оградe која се степеницама везује за Шеталиште. Слично неком земљишту поред провалије, ово се градско шеталиште кружно спушта око стене, а на неколико метара испод Св. Леонарда на приличном пространству је засађено дрветима која допиру до градских утврђења. Затим се на десетак метара од зидова и стена на којима се налази ова зараван, благодарећи срећном распореду стена и стрпљивом грађењу, налази један завојит пут, издубен у стени, звани „Краљичине степенице“, пут који води до једнога моста што га је саградила Ана Бретањка. Најзад се испод овога пута, који чини трећу зараван, спуштају са заравни на зараван вртови све до реке, те личе на неке цветне степенице.

Упоредо са Шеталиштем се дижу високе стене које се зову, по предграђу у коме се налазе, планине Св. Силписа а пружају се дуж реке и благо спу-

штају у велику долину, где нагло заокрећу према северу. Ове усправне, голе и црне стене изгледа као да дотичу шкриљац Шеталишта; на неким местима су те стене на пушкет од Шеталишта и штите од северних ветрова једну узану долину, дубоку око сто метара, где се Нансон дели на три рукавца, који наводњавају једну ливаду са доста фабрика и дивно ограђену.

Према југу, на месту где се завршава варош и почиње предграђе Св. Леонарда, фужерска стена прави један набор, спушта се и окреће према великој долини, дуж реке коју прибија уз планине Св. Силписа, стварајући ту једно ждрело из кога река истиче у облику два потока према Куеснону, у који и утиче. Ова дивна група стеновитих брежуљака зове се „Стеновита гнезда“, а долина коју оивичавају носи име „Жибаријева долина“. Плодни пашњаци ове долине познати су код свих пробирача по маслу, званом масло из Превалеја.

На месту где Шеталиште допире до тврђаве диже се једна кула, названа Папегоова кула. Од ове четвороугаоне грађевине, на којој је била саграђена кућа коју је узела себи за стан госпођица де Вернеј, пружа се час зид а час стена кад је равна. Део града који се налази на овом узвишеном и незаузимљивом простору пружа се у облику полумеца, на чијем се крају стене спуштају и размичу да пропусте Нансон. Ту се налази капија која води у предграђе Св. Силписа, те се и капија тим именом зове. Затим се на једном брежуљку од грани-

та који се уздиже над три долине, где се стиче више путева, диже, са својим пушкарницама и средњовековним кулама, фужерски замак, једна од највећих грађевина бретањских војвода. Зидови ове тврђаве су високи петнаест метара а дебели петнаест стопа. Замак штити са истока једна бара из које истиче Нансон, који протиче кроз јаркове и окреће воденице између капије Св. Силписа и покретног моста тврђаве; са запада замак штите огромне, гранитне стене, на којима је и саграђен.

Од Шеталишта до овог величанственог остатка средњег века, увијеног у огртач од бршљана, украшеног четвртастим или округлим кулама, а у свакој се може да смести читав пук, замак, град и његова стена, штићени зидовима или стрмим стенама, образују једну велику потковицу оивичену стрмим странама по којима су Бретањци, у току времена, начинили узане путање. Овде-онде се громаде стена приближују и као да украшавају предео. Вода ту лагано цури кроз пукотине из којих избијају кржљава стабла. Мало даље, неколико гранитних стена, нешто мање стрмих од осталих, имају и мало зеленила које привлачи козе. Свуда иначе врес, изникао у влажним пукотинама, покрива својим црвеним сплетом лишћа црне неравнине. У дну овог огромног левка кривуда речица кроз увек влажну, попут ћилима живописну ливаду.

У подножју замка, између гранитних стена, диже се црква посвећена Св. Силпису, по коме се зове и предграђе с оне стране Нансона. Ово предгра-

ђе, које као да је бачено у дно једне провалије, и његова црква, чији шиљати звоник не достиже до стена које изгледа као да падају на њ и на кровњаре око њега, запљускују неколико Нансонових притока, осенчене дрветима и украшене вртovima; те притоке неправилно просецају полумесец што га описују Шеталиште, град и замак, а својим појединостима чине љупку супротност суморном призору левка према коме се налазе. Најзад сав Фужер, његова предграђа и цркве, чак и планине Св. Силписа, уоквирени су висовима Рилеа који чине део главног ланца који опкољава велику куеснонску долину.

То су главне одлике ове природе која је углавном дивља, нешто ублажена љупкошћу, срећном мешавином величанствених напора људских и ћудима једног тла са чудним супротностима, нечим непредвиђеним што изненађује и збуњује. Нигде у Француској не наилази путник на тако велике супротности као у куеснонској долини и у равницама расутим између фужерских стена и висова Рилеа. То су природне лепоте где неочекивано и непредвиђено влада свуда, лепоте које су пуне природног склада. Наилази се ту на бистру, провидну речну воду, планине заодевене бујним растињем овог поднебља, суморне стене и витке фабрике, природна утврђења и гранитне куле што су их људи сазидали. У овом се крају могу видети све игре светлости и сенке, све разлике у боји лишћа које сликари толико цене, гомиле кућа где гамиже

вредно становништво и пусти предели, где на граниту нема ни маховине која би се уза њ припила, најзад све што се од једног предела може да захтева: љупкост и суморност, једна поема пуна чари, изванредних слика и љупке природности. То је Бретања у свој својој лепоти.

Темељи Папегове куле, на којој је саграђена кућа што ју је узела себи за стан госпођица де Вернеј, налазе се у дну саме провалије и дижу се до Шеталишта испред цркве Св. Леонарда. Од ове куће, која са три стране ничим није заклоњена, обухвата се погледом простор у облику потковице, који од куле и почиње, кривудава долиница око Нансона и простор испред Св. Леонарда. Та кућа чини део једнога низа станова, старих око три стотине година и саграђених од дрвета упоредо са северним зидом цркве, са којом образују један ћорсокак чији је једини излаз у стрму улицу која се пружа поред цркве и води капији Св. Леонарда, према којој се спуштала госпођица де Вернеј.

Сасвим природно, Марија не хтеде да пође ка црквеној порти већ се упути Шеталишту. Кад пређе малу, зелено обојену брану, која се налазила испред стражаре постављене у кули код капије Св. Леонарда, величанственост призора ућутка за тренутак њене страсти. Она се дивила пространом делу куеснонске долине, што ју је обухватала погледом, од врха Пелерине до заравни којом пролази пут за Витре, затим јој се поглед заустави на Стеновитим гнездима и валовитој Жибаријевој доли-

ни, чији су се благи нагиби купали у замагљеној светлости сунца на заласку. Њу скоро уплаши дубина нансонске долинице, чије су највише тополе једва досезале до ограда вртова испод Краљичиних степеница. Она је била све више изненађена, а нарочито кад дође до места одакле је могла да види, преко Жибаријеве, велику долину и дивни предео који се простирао између стена Св. Силписа и висова Рилеа. У ово доба дана, дим из кућа предграђа и долине стварао је облак кроз који су се предмети назирали као кроз плавичасти застор; живе боје дана су се губиле, свод је добијао неки сивобисерни сјај, месец као да је миловао светлошћу ову дивну провалију; све је гонило душу на снове и призивање драгих бића. Одједном све у овом пределу преста да је интересује; кровови од шиндре предграђа Св. Силпис, његова црква чији се врх губи у долини, стогодишњи огртаци од бршљана и павити којом су покривени зидови старе тврђаве и где Нансон ври под точком воденице. Узалуд је сунце на заласку сипало свој златни прах и своје црвене засторе на љупка насеља расејана по стењу и по ливадама, она оста непомична пред стенама Св. Силписа. Безумна нада која је довела на Шеталиште била се, неким чудом, остварила. Кроз цбуње и жутиловку, на стењу према њој, учини јој се да познаде, и поред козје коже у коју су били одевени, више званица из Вивтјера, међу којима је падао у очи Делија, чији су се најмањи покрети јасно видели у благој светлости сунца на заласку. На не-

колико корачаји од главне групе она виде своју страховиту непријатељицу, госпођу Гиа. За тренутак је госпођица де Вернеј могла да мисли да сања; али јој ускоро мржња њене супарнице показује да то није сан. Дубока пажња којом је пратила сваки покрет маркиза спречи је да опази како је госпођа Гиа нишани једном дугом пушком. Ускоро одјекну пуцањ планином, а тане које зазвижда близу Марије увери је да је њена супарница прилично вешта.

— Шаље ми своју посетницу! рече она у себи, насмешивши се.

За трен ока од страже до страже одјекну многобројно: Ко иде!, све од замка до капије Св. Леонарда и шуанима даде на знање да Фужерци добро пазе, кад је и најсигурније место тако чувано.

— То је она и он! рече за себе Марија.

Поћи у трагање за маркизом, пратити га и ухватити, за тренутак јој сину у памети.

— Без оружја сам! повиче она.

Она се сети да је у тренутку кад је полазила из Париза стрпала у свој пртљаг један фини нож који је некад припадао једној султанији а њиме је она хтела да се наоружа долазећи на ратно поприште, као што људи спремају бележницу за утиске на путу; тада је њу мање очаравао изглед на проливање крви а више задовољство да носи један леп ханџар украшен бисером и да се игра овим сечивом сјајним као ведар поглед. Три дана раније она је горко зажалила што је оставила то оружје у свом

пртљагу, кад је зажелела да се убије да би се спасла гнусног понижавања што јој га је припремила њена супарница. У трен ока она се врати у свој стан, нађе нож, задеде га за појас, притеже око рамена и стаса један велики шал, повеза се једном црном чипканом марамом преко које натаче шешир са широким ободом, какав су носили шуани, и, присебна, она узе рукавицу маркиза што им је Каљогажа дао као пропусницу, па пошто је запрепашћеној Франсини добацила: „Шта хоћеш, идем и у пакао да га потражимо!“ она се врати на Шеталиште.

Делија се још налазио на истом месту, али сам. Према правцу његовога догледа, изгледало је да испитује, пажљиво као и сви ратници, прелазе преко Нансона, Краљичине степенице и пут који од капије Св. Силписа скреће поред цркве да се мало даље споји са путевима испод замка. Госпођица де Вернеј јурну малим козјим путањама на падину Шеталишта, дочепа се Краљичиних степеница, стиже на дно провалије, пређе Нансон, пресече предграђе. Као птица у пустињи она погоди свој пут кроз опасне стрмени Св. Силписа, стиже ускоро до једног стрмог пута усеченог у гранитне стене и кроз жуковину и оштру бобу, преко острог стења, она се поче пењати њиме са снагом нечувеном и за човека, снагом која се често сретне код жене обузете страхом. Ноћ затече Марију на врху, где се трудила да разазна према слабој светлости месечевој пут којим је маркиз отишао; пошто је дуго и без успеха тражила, тишина која се простирала уна-

около увери је да су се шуани и њихов вођ повукли. Овог напора, одржаваног страшћу, нешта, чим нестаде и наде која га је потстицала. Нашавши се сама ноћу у непознатом крају, усред рата, она поче да размишља, те је Илотова бојазан и пуцањ госпође Гиа натераше да задрхти од страха. Ноћна тишина, тако дубока у планинама, давала јој је прилике да чује шушањ листа, чак и на великој даљини, и ови лаки шумови титрали су ваздухом као да жалосно одмеравају усамљеност и тишину. Ветар је силно гонио облаке те се час мрачило а час осветљавало, што је увећавало њен страх; најбезначајнији предмети добијали су страшне и чудне облике. Она погледа фужерске куће чије су светиљке блистале као какве земаљске звезде и одједном она јасно виде Папегоову кулу. Само један мали простор је раздвајао од њенога стана, али та раздаљина била је провалија. Она се сећала провалија поред стазе којом је дошла и знала је да је опасније да се врати у Фужер него да продужи своје циљу. Она помисли да ће рукавица маркиза отклонити сваку опасност, ако шуани имају у својим рукама села. Једино је госпођа Гиа могла да буде опасна. На ову мисао Марија стеже свој нож и покуша да се упути ка једној кући, чији је кров била опазила, дошавши на стење Св. Силписа; али је она ишла лагано, јер дотада није била знала за страховиту усамљеност усред ноћи, у једном дивљем крају где са свих страна планине нагињу своје главе као скуп цинова.

Више пута је задрхтала од страха, кад јој се хаљина закачила за жбун, толико пута је пожурила па застала, поверовавши да јој је дошао последњи час. Ускоро се прилике тако изменише да ни најхрабрији човек не би одолео страху, те госпођицу де Вернеј обузе ужасан страх, страх који толико напрегне живце код човека да или клоне или добије натчовечанску снагу. Најслабија бића праве чуда од храбрости у таквом случају, а најјачи луде од страха. Марија зачу чудан шум у близини: разговетан и нејасан у исти мах, као што је ноћ била час светла, час мрачна; ти звуци су личили на неку буку и уху је тешко било разликовати их; топот је извирао из саме земље, коју као да је потресао ход огромног мноштва људи. Кад се, за тренутак, појави светлост, госпођица де Вернеј могла је да види на неколико корака од себе један дуги низ одвратних лица која су се таласала као класје и вукла се као привиђења; једва их је она назрела, јер се поново замрачи те ишчезе страшна слика жутих и зажарених очију. Она се брзо повуче натраг и потрча на једну узвишицу да би избегла три страшна лица која су јој ишла у сусрет.

— Јеси ли га видео? запита један.

— Осетио сам хладан ветар, кад је прошао поред мене, одговори један промукли глас.

— А ја сам осетио влагу и мирис гробља, рече трећи.

— Је ли бео? прихвати први.

— Зашто се, рече други, једино он повампирео од свих оних што изгибоше на Пелерини?

— Ах, зашто? одговори трећи. Зашто имају првенство они који су у Св. Срцу? Уосталом, ја више волим да умрем непричешћен него да лутам, као он, без јела и пића, да немам крви у жилама, ни мяса на костима.

— Ах!...

Овај узвик, или пре страховити крик, зачу се у гомили, кад један од бунтовника показа прстом витку прилику и бледо лице госпођице де Вернеј, која је махнито бежала а они ни најмањи шум нису чули.

— Ено га! — Ево га! — Где је? — Тамо — Овде. — Нестало га је! — Не. — Да. — Видиш ли га?

Ови узвици одјекнуше као једнолико ударање таласа о обалу.

Госпођица де Вернеј се храбро упути у правцу куће и виде нејасне облике мноштва које је испред ње бежало у неописаном страху. Била је као ношена неком незнаном силом, чијем је утицају подлегла; лакоћа њенога тела, необјашњива за њу, плашила је њу саму. Ове прилике што су, као из земље, ницале кад се она приближавала, пуштале су нељудске крике од себе. Најзад она стиже, не баш тако лако, у један опустошен врт чија је ограда била поломљена. Кад је стражар заустави, она му показа рукавицу. Чим јој је месец осветлио лице, бунтовнику који је већ узео на око Марију испадне карабин из руку а промукли крик из његовог грла разлеже се пољем. Она опази зградуине, у којима се настањени дело-

ви по светлости познавали, и стиже без препреке до зидова. Кроз први прозор, коме се упути, она опази госпођу Гиа са вођима сазватим у Вивтјер. Збуњена и овим призором и опасношћу у којој се налазила она јурну према једном малом отвору са гвозденим решеткама и виде у једној дугачкој, засвођеној дворани маркиза, сама и тужна, на два корака од ње. Одблесак ватре, пред којом је он седео на једној гломазној столици, обасјавао је његово лице црвенкастим, треперавим сјајем, што је призору давало нечег сабласног; јадна девојка се дршћући припи уз решетке и поверова да ће га, у дубокој тишини што је свуд владала, чути ако проговори. Видевши маркиза сломљеног, утученог и бледог, њој се учини да је она један од узрока његове утучености; њена се срцба претвори у саучешће, саучешће у нежност, па се одједном сети да ју је само освета довела овде. Маркиз се диже, окрете главу и запрепасти се угледавши, као у облаку, прилику госпођице де Вернеј; он се презриво и са нестрпљењем трже повикавши:

— Па ја свуда видим ту горопадницу, чак и кад сам будан!

Ово дубоко презирање натера јадну девојку да се лудачки насмеје, те млади вођ задрхта и јурну прозору. Госпођица де Вернеј побеже. Она зачу близу себе нечије кораке и помисли да би то могао да буде Монторан; да би побегла од њега, не беше препрека за њу: кроз зид би прошла и летела по ваздуху, нашла би пут у пакао да избегне поново да прочита пламеним словима исписане речи: „Он те презире!”,

исписане на челу овога човека, речи које као да јој је неки унутрашњи глас громовито довикивао. Пошавши, ни сама не знајући куда, она се одједном заустави кад осети да је запахну нека влага. Уплашена батом корака неколицине људи, гоњена страхом, она пође једним степеницама те сиђе у неки подрум. Кад је стигла на последњу степеницу, она послушну да би оценила правац кретања својих гонилаца; али и поред прилично јаке хуке споља, она зачу жалосно јецање неког човека, што повећа њен страх. Трачак светлости са врха степеница уплаши је, јер помисли да су њени гониоци пронашли склониште; да би им измакла, она доби нову снагу. Би јој тешко да објасни себи, нешто доцније, кад је се прибрала, како је могла да се успуже на мали зид, где се била сакрила. Она у први мах и не примети незгодан положај у коме се налазила; ускоро јој тај положај поста неподношљив, јер је личила, под сводом, на згрчену Венеру коју би неки љубитељ уметности наместио у веома уско удубљење у зиду. Овај прилично широк гранитни зид раздвајао је пролаз за једне степенице од једног подрума, одакле се чуло јецање. Она ускоро угледа једно непознато лице, покривено козјом кожом, како испод ње пролази не журећи се. Нестрпљива да сазна има ли изгледа да се спасе, госпођица де Вернеј је једва чекала да непознати осветли подрум. Она опази у подруму на земљи једну живу безобличну масу која покушаваше да се дохвати једнога дела зида, трзајући се без престанка као шаран извучен на обалу.

Једна мала буктиња од смоле осветли ускоро својом слабом, плавичастом светлошћу подрум. И поред тога што је госпођица де Вернеј у својој машти увеличавала тајанственост ових сводова, где је одјекивало жалосно цвиљење, она виде да се налази у једној, давно напуштеној, подземној кухињи. Осветљена, безоблична маса претвори се у једног малог дебелог човека чији су сви удови били пажљиво везани, па ипак је изгледало да су га они што су га се дочепали оставили ту његовој судбини. Кад се непознати, са буктињом у једној и снопом прућа у другој руци, појави, заробљеник тако очајно закука да то до срца дирну госпођицу де Вернеј, она заборави свој страх и очајање, заборави на незгодан положај у коме су јој се кочили удови; ипак се она трудила да остане непомична. Шуан баци свој сноп на огњиште, пошто се уверио у чврстину једних старих верига које су висиле дуж једне гвоздене плоче и запали ватру својом буктињом. Госпођица де Вернеј, сва ужаснута, познаде Хлебokraдицу, коме ју је предала њена супарница и чије лице, осветљено пламеном, беше налик на оне грубе кипове од шимшировог дрвета израђене у Немачкој. Кад заробљеник закука, ово се лице избраздано болама и опаљено сунцем, искриви од смеха.

— Ти видиш, рече он жртви, да ми остали хришћани одржавамо задату реч. Сад ће ти ова ватра раскравити ноге и руке и одрешити језик... Гле, гле! не видим нигде тигања да ти га подметнем под ноге; ноге су ти тако пуначке да би маст могла да уга-

си ватру. Рђаво је снабдевена ова твоја кућа, кад човек не може да нађе све згоде, потребне да се господар загреје.

Жртва очајно врисну, као да се нада да ће је иза сводова чути, те да привуче пажњу неког ослободиоца.

— О, можете певати до миле воље, господине де Оржемон, сви горе спавају а Каљогажа иде за мном, он ће затворити подрумска врата.

Непрестано говорећи, Хлебokraдица је куцао врхом свога карабина облогу огњишта, поплочани под у кухињи и зидове, не би ли открио скровиште у коме је тврдица сакрио своје благо. Тако вешто се вршило ово испитивање да Оржемон ућута, као да се бојао да га је неко од заплашених слугу издао; јер ма да се никоме није био поверио, његове навике су могле навести на прави пут. Хлебokraдица се каткад нагло окретао и погледао своју жртву као у оној игри где деца покушавају да погоде, по изразу лица онога који је сакрио неки одређен предмет, да ли се приближују предмету или се одмичу од њега. Оржемон се претварао као да се плаши, видевши да бунтовник лупа по оцаку што је потмуло одјекивао и изгледало је као да хоће да на тај начин забави мало лакомо поверење Хлебokraдице. У том тренутку три друга шуана који се сјурише низ степенице, рупише у кухињу. Кад угледа Каљогажу, Хлебokraдица прекиде своје истраживање а погледа Оржемона погледом пуним свирепости, што ју је изазивао преварени тврдичлук.

— Марио Ламбрекен је васкрсао! рече Каљогажа, понашајући се тако као да све остало нема никаква значаја, поред овако важне новости.

— Не изненађује ме то, одговори Хлебokraдица, он се врло често причешћивао! Изгледа да му је благи Бог био наклоњен.

— Аха, аха, примети Добронамерни, то му је послужило као мртвацу ципеле. Он се није причестио пред Пелерину; упропастио је Роглеову ћерку и тако навукао на себе велики грех. Отац Гиден каже да ће он два месеца остати као дух, пре него што сасвим не васкрсне! Видели смо га кад је испред нас прошао, блед је, хладан, лак, осећа се на гробље.

— А Његова Светлост је лепо рекла, да би дух узео за свога друга онога кога би се дочепао, додаде четврти шуан.

Смешна прилика овог последњег саговорника трже Каљогажу из побожних сањарија које су га обузеле поводом испуњења једног чуда што се могло, према изјави оца Гидена, да догоди код свих ода-них бранилаца вере и краља.

— Видиш, Испичутуро, рече он новој присталици озбиљно, докле нас доведе најмање запостављање дужности што нам их света вера намеће. Св. Ана Орејска нас опомиње да не опраштамо ни најмање погрешке један другоме. Твој рођак Хлебokraдица тражио је за тебе надзорништво Фужера, Делија пристаје да ти га повери, а бићеш и добро плаћен; али ти знаш од каквог брашна ми месимо колач за издајце.

— Да, господине Каљогажа.

— Ти знаш зашто ти ја то говорим? Неки тврде да ти волиш јабуковачу и новац; али није овде реч о штедњи, треба само бити уз нас.

— Његова Светлост каже, господине Каљогажа, да су јабуковаче и новац две добре ствари и нису грешне.

— Ако рођак и учини какву глупост, то ће бити једино из незнања, рече Хлебokraдица.

— Ма како да се несрећа догоди, повиче Каљогажа гласом од кога задрхта свод, неће ми измаћи из шака. — Ти си ми за њега одговоран, додаде он окренувши се Хлебokraдици, јер ако он погрешити ја ћу се теби наплатити.

— Али зар вам се није десило, да простите, господине Каљогажа, прихвати Испичутура, да помислите за оне који су против шуана да су шуани?

— Пријатељу мој, одврати набусито Каљогажа, нека ти се то више не деси или ћу те пресећи надвоје као репу. Што се тиче Делијиних изасланика, они ће имати његову рукавицу. Али од онога догађаја у Вивтјеру госпођа везује и зелену пантљику за рукавицу.

Хлебokraдица гурну свога друга, показавши му Оржемона, који се правио да спава, али су Каљогажа и Хлебokraдица из искуства знали да још нико није задремао поред њихове ватре. Ма да су последње речи Испичутури биле шапатам изречене, пошто је жртва могла да их разуме, четири бунтовника се за тренутак погледаше и помислише да се сигурно од

страха онесвестио. Одједном, на један неприметан Каљогажин миг, Хлебokraдица скиде обућу и чарапе Оржемону, Добронамерни и Испичутура га дочепаше испод мишица и понеше ватри; Каљогажа узео једну везу од снопа и привеза тврдине ноге за вериге. Њихови сложни покрети и невероватна брзина натераше жртву да закука, а кад му Хлебokraдица принесе ногама жеравицу, он заурла.

— Пријатељи, добри моји пријатељи, заурла Оржемон, осакатићете ме, ја сам хришћанин као и ви. . .

— Лажеш као пас, одговори му Каљогажа. Твој брат се одрекао Бога. А ти си купио опатију у Жи-вињиу. Опат Гиден каже да се отпадници могу пећи без зазора.

— Али, ако Бога знате, браћо, ја не одбијам да вам платим.

— Били смо ти дали петнаест дана рока, два месеца су прошла, а ево Испичутура није ништа примио.

— Ти ниси, дакле, ништа примио, Испичутуро? очајно завапи тврдица.

— Хич, господине Оржемон! одговори уплашени Испичутура.

Урлање, које се било претворило у неко крклање, као код човека на умору, започе са нечувеном жестином. Свикли на овакве призоре, као што су навикли да виде своје псе без кломпе, четири бунтовника су тако хладно посматрали Оржемона који се превијао и урликао, да су личили на путнике који

код огњишта неке крчме чекају да печење буде добро печено да би се могло јести.

— Умирем! умирем! заурла жртва, ... нећете добити мој новац.

Поред свег његовог урлања, Хлебокрадица опази да ватра не пече кожу; врло вешто наместише жар, да ватра поистиха пламти, а Оржемон ће тад утученим гласом:

— Одрешите ме, пријатељи. ... Шта хоћете? Желите ли сто, хиљаду, десет хиљада, сто хиљада талира? Ја вам дајем две стотине талира.

Тај глас је био тако жалостан да госпођица де Вернеј заборави своју опасност и узвикну

— Ко је проговорио? запита Каљогажа.

Бунтовници у недоумици погледаше око себе. Ови људи, врло храбри под смртоносном топовском ватром, бојали су се духова. Једино је Хлебокрадица пажљиво слушао исповести које је његова жртва приморана страшним боловима казивала.

— Да, дајем пет стотина талира. ..., говорио је тврдица.

— Бум! А где су они? мирно га запита Хлебокрадица.

— Како? Ту су, под првом јабуком. ... Света Богородице! у дну врта, лево. ... Ви сте разбојници, лопуже. ... Ах, умирем. ... Има тамо десет хиљада франка.

— Нећу франке, рече Каљогажа, требају нам ливре. Талири твоје Републике имају на себи незнабожачке ликове, и никад неће имати вредности.

— Ливре су то, златници. Али, одрешите ме, одрешите. ... Ви знате где је мој живот, моје благо.

Четири бунтовника се погледаше тражећи између себе једнога коме би могли да повере ископавање новца. У овом тренутку та људождерска свирепост толико згрози госпођицу де Вернеј да она, не знајући да ли ће је њена бледа појава спасти опасности, храбро повика потмулим гласом:

— Зар се не бојите Божјега гнева? Одрешите га, дивљаци!

Бунтовници дигоше главу, опазише очи које су сјајале као две звезде и побегоше уплашени. Госпођица де Вернеј скочи у кухињу, јурну ка Оржемону, тако га јако повуче од ватре да се сноп развеза, па оштрицом свога ножа пресече ужета којима је био упекљан. Кад се тврдица ослободи и стаде на ноге, насмеја се болно али и пакосно у исти мах.

— Хајте, хајте до јабуке, разбојници! рече он. Охо, охо, ево већ двапут их вучем за нос, трећи пут ме неће ухватити.

У овом тренутку се разлеже, напољу, један женски глас:

— Дух, дух! викала је госпођа Гиа; то је она, будале једне! Хиљаду талира ономе ко ми донесе главу те девојчуре.

Госпођица де Вернеј пребледе, али се тврдица насмеја, узе је за руку, повуче је под настрешницу огњишта, постара се да не остане трага проласку, водећи је тако да не растури ватру која није много простора заузимала; он подиже једну опругу, туча-

на плоча се диже и кад њихови заједнички непријатељи уђоше у подрум, тешка врата скровишта се без шума беху затворила. Тад Парижанка разумеде зашто се несрећник превијао као риба на суву.

— Видите, госпођо, повиче Каљогажа, дух се здружио са плавим...

Запрепашћење је морало бити огромно, јер ове речи беху праћене тако дубоком тишином да Оржемон и његова пратиља чуше како бунтовници тихо изговарају:

— Ave, sancta Anna Auriaca gratia plena, Dominus tecum, итд.

— Моле, глупаци! повиче Оржемон.

— Зар се не бојите, рече госпођица де Вернеј прекинувши свога сапатника, да открију наше...

Смех старе тврдице охрабри младу Парижанку.

— Плоча је у једном гранитном блоку, дебелом десет палата. Ми њих чујемо, а они нас не.

Он дохвати за руку своју ослободитељку и намести је на један отвор откуда је струјао свеж ваздух. Она се досети да је овај отвор начињен у димњаку.

— Охо, доврага, настави Оржемон, ноге су ми мало испечене! Она Шаретова кобила, како је зову у Нанту, није луда да се противи својим присталицама; она добро зна да се не би тукли на своју штету да нису тако глупи. Ено је где и она моли. Мора да је згодно видети је кад изговара своје Ave светој Ани Орејској! Боље би учинила да опљачка каква поштанска кола, те да ми надокнади четири хиљаде франака што ми их дугује. Са интересом и

трошковима то излази на четири хиљаде седам стотина осамдесет франака и сантима око...

Кад завршише молитву, бунтовници се дигоше и одоше. Стари Оржемон стеже руку госпођице де Вернеј, као да би да је предупреди да ипак још има опасности.

— Не, госпођо, повиче Хлебokraдица после неколико минута ћутања, можете ту остати десет година, они се неће вратити.

— Али она није изишла, мора да буде овде! упорно продужи Шаретова кобила.

— Не, не, госпођо, одлетели су кроз зид. Зар није ђаво испред наших очију однео једнога републиканског свештеника?

— Шта, зар ти, Хлебokraдице, тврдица као и он, не видиш да је стара циција могла да потроши неку хиљаду ливара да у темељима сагради једно скровиште са тајним улазом?

Тврдица и девојка чуше како се Хлебokraдица грохотом насмеја.

— Заиста! рече он.

— Остани овде, настави госпођа Гиа. Чекај их на изласку. За једно тане даћу ти све што нађеш у ризници нашег зеленаша. Ако хоћеш да ти опростим што си продао ову девојку кад сам ти казала да је убијеш, слушај ме.

— Зеленаш! рече стари Оржемон, а ја сам јој давао по девет на сто. Истина је да имам хипотекарно покриће. Ето, госпођо, ако нас Бог кажњава за зло, ђаво је ту да нас казни за добро; човек

стављен између те две крајности, не знајући ништа о будућности, потсећао ме је увек на правило тројно, чије се *x* не може да нађе.

Он некако крештаво уздахну, што је код њега било обично, јер изгледа да је ваздух, пролазећи кроз његово грло, ударао на две старе, олабављене гласне жице. Изгледало је да лупа Хлебokraдице и госпође Гиа, којом су понова испитивали зидове, охрабри Оржемона, који шчепа своју ослободитељку за руку да јој помогне да се попне једним узаним завојитим степеницама, издубеним у гранитном зиду. Кад пређоше једно двадесетак степеница, светлост једне лампе осветли слабо њихове главе. Тврдица се заустави, окрете се својој сапатници, погледа је у лице као што би погледао и преврнуо са свих страна једну сумњиву меницу, па уздахну на свој крештави начин.

— Кад сам вас довео овде, рече он после кратког ћутања, ја сам вам поштено вратио услугу коју сте ми учинили; не видим, дакле, зашто бих вам дао...

— Господине, оставите ме овде, ја вам ништа не тражим, рече она.

Ове последње речи, а можда и презрење, што се видело на њеном лицу, оспокојише старчића, јер он одговори, уздахнувши уз то:

— Ах, кад сам вас доведе довео, и сувише сам показао те могу да продужим...

Он поможе Марији да се попне уз неколико, чудно распоређених степеница и уведе је, мало

радо а мало и мрштећи се, у један мали собичак од четири квадратне стопе, осветљен једном лампом што је висила са свода. Лако је било видети да је тврдица предузео све мере да може провести више дана у овом скровишту ако би га догађаји грађанског рата приморали да се ту задржи дуже времена.

— Не приближујте се зиду, могли бисте се окречити! рече одједном Оржемон.

Он прилично ужурбано метну своју руку између шала девојчиног и зида, који изгледа да је био скоро окречен. Покрет старе тврдице би сасвим другојаче схваћен. Госпођица де Вернеј погледа испред себе и виде у једном углу нешто од чега ужаснуто крикну; она назре некога човека, зазидана усправно. Оржемон јој очајно даде руком знак да ћути а његове мале, плаве, очи изражавале су већи ужас него поглед његове сапатнице.

— Лудо! мислите ли да сам га ја убио?... То је мој брат, рече он страховито уздахнувши. То је први свештеник који се заклео на устав. Једино у овом склоништу је он сигуран од бунтовничког беса и прогоњења осталих свештеника. Прогонити једног тако достојанственог и уредног човека! Имао је уштеђевине и умео је да пази на новац. Умро је пре четири године, не знам од какве болести; али ви знате да су ти свештеници навикли да с времена на време клекну да се помоле Богу, можда се он није навикао да стоји усправно као ја... Ја сам га ту наместио, иначе би га они иско-

пали. Једнога дана ја ћу моћи да га сахраним у освећеној земљи, како је говорио овај јадни човек, који из страха положи заклетву.

Једна суза се скотрља из старчићевих увелих очију, његова риђа власуља се учини мање ружна девојци и она окрете очи, поштујући тај бол. Но и поред ове разнежености, Оржемон јој рече:

— Не приближујте се зиду, ви...

Његове очи не скидаху се са очију госпођице де Вернеј, надао се да ће на тај начин да је спречи да не испитује зидове ове одаје, у којој проређен ваздух није допуштао да се слободно дише. Међутим Марија успе да погледа, кришом од свога Аргуса, па по испупчењима у зиду она претпостављаше да га је тврдица зидала врећама сребра или злата. Од пре неколико тренутака Оржемон је био чудновато очаран. Бол од опекотина у ногама и страх што усред свога блага види живо биће огледали су се у свакој његовој бори, али су у исто време његове усахле очи изражавале, неком необичном зажареношћу, узвишено узбуђење што га је у њему изазивала близина његове ослободитељке, чији су румени образи мамили на пољубац, њен кадифастни поглед му је загревао срце, тако да више није знао да ли су то знаци живота или скоре смрти.

— Јесте ли удати? запита је он дрхтавим гласом.

— Не, одговори она насмешивши се.

— Ја имам нешто мало новаца, настави он уздахнувши на свој начин, ма да нисам богат како то

сви тврде. Млада девојка, као што сте ви, мора да воли дијаманте, накит, сјајно опремљена кола, злато, додаде он погледавши збуњено око себе. Све ја то могу да дам после моје смрти... Кад бисте ви хтели...

Очи старчеве су одавале толико рачунскога, чак и у овој пролазној љубави, да госпођица де Вернеј, завртевши главом у знак неодобравања, не могаде да не помисли како би се старац оженио њоме само да би могао своју тајну да сахрани у срцу некога који би био други он.

— Новац! рече она погледавши потсмешљиво Оржемона погледом који га и усрећи и наљути у исти мах, новац за мене не претставља ништа. Били бисте трипут богатији него што сте, кад би све злато што сам га ја одбила било овде.

— Не приближујте се з...

— А тражили су ми, међутим, само један поглед, додаде она са невероватном гордошћу.

— Нисте имали право, био је то изврстан посао. Али помислите да...

— Помислите, прекиде га госпођица де Вернеј, да ја сад чух један глас чији најнезнатнији звук има већу вредност за мене од свег вашег богатства.

— Ви не знате колико је...

Пре него што би тврдица могао да је спречи у томе, Марија покрете, додирнувши је прстом, једну малу сјајну слику што је претстављала Луја XV на коњу и одједном виде испод себе маркиза зау-

зета пуњењем једне шешане. Отвор, заклоњен дашчицом на којој је слика била прилепљена, изгледа да је био спрам неког украса на таваници суседне собе, у којој је становао ројалистички генерал. Оржемон са највећом предострожношћу помаче стару слику и погледа строго девојку.

— Ни речи, ако вам је мио живот! — Бацили сте око на прилично крупну рибу... Знате ли ви да маркиз де Монторан има око сто хиљада ливара прихода од имања што их даје под закуп, а та имања још нису продата? Један конзулски проглас, што сам га читао у *Гласнику Ил-Вилена*, ту скоро је обуставио одузимање имања. Хе, хе, сад је тај ђида за вас лепши човек, зар не? Очи вам сијају као два нова новцата златника.

Очи госпођице де Вернеј беху запламтеле кад је чула добро познати глас. Откад је стајала ту, као у неком сребрном руднику, поново јој се вратила снага под утицајем догађаја. Изгледало је као да је донела неку страшну одлуку и предвиђала средства помоћу којих ће да је изврши.

— Не може се прећи преко толиког презирања, говорила је она сама себи, а ако ме више не воли, хоћу да га убијем. Неће га ниједна жена имати.

— Не, оче, не! викао је млади вођ, чији се глас чуо; то мора тако да буде.

— Господине маркиже, примети са висине опат Гиден, ви ћете саблазнити сву Бретању тим балом у св. Жаму. Проповедници ће дићи наша села, а не играчи. Имајте пушке, а не виолине.

— Опате, ви сте довољно паметни и знате да ћу само на једној општој скупштини наших присталица да видим шта могу да предузмем са њима. Један ручак ми изгледа повољнији за упознавање њихових лица и њихових намера него све ухођење кога се ја, уосталом, ужасавам; одрешићемо им језике са чашом у руци.

Марија задрхта чувши ове речи, јер се реши да оде на тај бал и тамо да се освети.

— Мислите ли ви да сам будала те ми придикујете о игри! настави Монторан. Зар не бисте радо учествовали у једној народној игри, да вам поново врате све, под вашим новим именом „Отац вере”? Зар ви не знате да Бретањци излазе из цркве да играју? Зар ви не знате да су господа Ид де Невил и д'Андиње преговарали, пре пет до шест дана, са првим конзулом о васпостављању Његовог Величанства Луја XVIII? Ако се ја сад спремам на један овако смео потхват, то је стога што хоћу да тим преговорима додам и тежину наших поткованих цокула. Зар ви не знате да се сви вођи Вандеје спремају на предају, чак и Фонтен? Ах, господине, очевидно је да су двореове преварили о стању у Француској. Оданост, у коју их уверавају, само је оданост због каквог положаја, Ако сам ја, оче, загазио у крв, хоћу да загазим опет, али свесно. Ја сам одан краљу а не занесењацима, људима који су до грла дужни као Рифоел, ложачима, онима...

— Реците одмах, господине, становницима који ударају намет на друмовима да одржавају рат! прекиде га опат Гиден.

— Зашто не бих и то рекао? одговори маркиз осорно. Шта више, ја кажем да су јуначки дани Вандеје прошли.

— Господине маркиже, ми ћемо умети и без вас да чинимо чуда.

— Да, као оно са Маријем Ламбрекен, одговори маркиз насмејавши се. Без љутње, опате! Ја знам да се ви лично залажете, знам да исто тако добро гађате једнога плавога као што отпевате Господу помолимсја. Помоћу Божјом, ја се надам да вас видим како са митром на глави присуствујете краљевом крунисању.

Ова последња реченица сигурно да је имала чаробно дејство на опата, јер се зачу тресак једнога карабина, а он узвикну:

— Имам педесет метака у својим џеповима, господине маркиже, а мој живот припада краљу!

— Ето још једнога од мојих дужника, рече тврдица госпођици де Вернеј. Не кажем ништа о оних пет или шест стотина несрећних талира, што их је узајмио од мене, реч је о једном дугу у крви, који ће, надам се, бити наплаћен. Никад му се неће десити толико зла колико му ја желим, том језуитском ђаволу. Он је осудио мога брата на смрт и подигао је против њега цео крај. А зашто? Зато што се јадни човек бојао нових закона!...

Пошто је прислонио уво на једно место своје скривнице, он рече:

— Ето, одлазе ови разбојници. Сад ће опет да

учине какво чудо! Само да не покушају да се опросте са мном као последњи пут, запаливши ми кућу.

Отприлике после једно пола часа, за које време су се госпођица де Вернеј и Оржемон посматрали, као кад би посматрали какву слику, груби глас Испичутуре довикну лагано:

— Нема више опасности, господине Оржемон. Али сам ја овога пута заиста заслужио својих тридесет талира!

— Дете моје, рече тврдица, закуните ми се да ћете затворити очи.

Госпођица де Вернеј метну руку на очи, али старац, за сваку сигурност, угаси лампу, узео своју ослободитељку за руку, поможе јој да прође кроз један узан пролаз; после неколико минута он јој лагано скиде руку и она се нађе у тврдициној соби, коју је малочас био напустио маркиз де Монторан.

— Драго моје дете, рече јој старац, можете да идете. Не гледајте тако око себе. Сигурно немате новаца? Узмите, ево десет талира; има их и излизаних, али ће их примити. Кад изиђете из врта наићи ћете на једну стазу која води у град, или, како се данас говори у срез. Шауни су око Фужера, те није могуће да одмах уђете; можда ће вам затребати какво сигурно склониште. Запамтите добро што ћу вам сад рећи и користите се тиме само у великој невољи. На путу који преко Жибаријеве долине води Стеновитим гнездима, видећете једно пољско добро, на коме станује Сибо, звани Испичутура, уђите тамо и кажите ње-

говој жени: „Добар дан, Беканиера!” и она ће вас сакрити. Ако вас пронађе Испичутура, сматраће вас за вампира, ако је ноћ; ако буде дан умириће га десет талира. Збогом! наши рачуни су пречишћени. Ако бисте хтели, додаде он показујући руком поља око своје куће, све би то припало вама!

Госпођица де Вернеј погледа са захвалношћу ово чудно биће и успе да му измами уздах.

— Ви ћете ми сигурно вратити мојих десет талира, запамтите да ја не говорим о интересу, даћете за мој рачун господину Латра, фужерском бележнику, који би начинио, кад бисте ви хтели, наш свадбени уговор, благо... Збогом.

— Збогом, рече она насмешивши се и поздрави га руком.

— Ако вам треба новаца, узајмићу вам га по пет од сто интереса! Да, само по пет... Јесам ли рекао пет?

Она је била отишла.

— Изгледа ми то добра девојка, додаде Оржемон; па ипак ћу ја изменити тајни улаз у моје скровиште.

Он узе један повећи хлеб и једну шунку, па се врати у своје скровиште.

Кад госпођица де Вернеј изиђе у поље, учини јој се да се понова родила; јутарња свежина јој расхлади лице, које јој је већ неколико часова изгледало као заражено. Она покуша да пронађе путању што јој је показа тврдица; али од заласка месечева настала је таква густа помрчина да је била при-

морана да иде насумце. Ускоро је обузе страх да не падне у провалију и то јој спасе живот, јер се она одједном заустави предосећајући да ће изгубити тле испод ногу ако коракне још једном. Свеж поветарац који је миловао по коси, жубор воде, нагон, све јој је то казивало да је прешла стене Св. Силписа. Она обгрли једно дрво и дочека зору у страховитом ишчекивању, јер јој се чинило да чује звекет оружја, рзање коња и људске гласове. Она се захваљивала ноћи што је сачувала да не падне у руке шуанима, ако су они, као што јој тврдица рече, опколили Фужер.

Слично ватрама које као весник слободе горе сву ноћ, неколико пурпурних пламичака залебде изнад планина, њихова основа је имала плавичасту боју која одудараше од облака пуних росе што су лебдели над долинама. Ускоро се један круг од рубина уздиже на видику, небо се осветли; поједини делови предела се указаше: звоник Св. Леонарда, стене, ливаде утонуле у сенку појавише се, а дрвеће на врховима се оцрта у овој светлости што се рађала. Сунце изрони из ових ватрених трака, боје окра и сафира. Његова јасна светлост распростре се од брежуљка до брежуљка, од долине до долине. Помрчине неста и свуда освоји дан. Али тек што је девојка погледала овај тако занимљив предео кад се измаглица, појава доста честа у овим хладним пределима, распростре као какав покривач, испуни долине, попе се до највиших брегова, сву богату долину покри снежнобелим покрива-

чем. Ускоро се госпођици де Вернеј учини да види једно од оних ледених мора што покривају Алпе. Затим се ово магловито море заталаса, подиже густе таласе који се благо зањихаше, намрешкаше се, па се нагло заковитлаше, на врховима им се сунчеви зраци прелише у црвену боју, овде-онде ти таласи магле били су провидни као какво бистро сребрно језеро. Одједном дуну на ову чаробну слику северац и расу маглу која се слеже по трави као роса. Госпођица де Вернеј је тада могла да види једну огромну мрку масу на фужерском стењу. Седам до осам стотина оружаних шуана комешали су се у предграђу Св. Силписа као мрави у мравињаку. Околину замка су напале бесно три хиљаде људи који су се, као чудом ту створили. Овај замрли град би подлегао, и поред његових бедема и кула, да Илот није бдео. Једна батерија сакривена на једној узвишици, која се налази у дну долинице коју образују бедеми, одговори на прву бунтовничку ватру подухвативши их бочно, на путу према замку. Картеч почисти пут. Затим изиђе из капије Св. Силписа једна чета, искористи изненађење шуана, распореди се за битку и поче их косити. Шуани не покушаше да се одупру, јер видеше да се бедеми покрише војницима, као да је неко извукао по њима плаве линије, а увидеше да ватра са тврђаве штити републиканске стрелце. Међутим се други шуани, господари нансонске долине, беху пребацили преко стена и стигли до Шеталишта, на које се и попеше; Шеталиште покрише

козје коже и дадоше му изглед сламног крова, потамнелог од времена. У истом тренутку, јаки пуцњи одјекнуше у оном делу града окренутом куеснонској долини. Очевидно је било да су Фужерци, нападнути са свих страна, били опкољени. Ватра, што се појави на источној падини стене, јасно је казивала да шуани пале предграђе. Међутим су се ускоро престале да дижу жишке са кровова од жутиловке или шиндре, а неколико црних стубова дима показивали су да се пожар гаси. Бели и мрки облаци још једном скрише овај приказ од госпођице де Вернеј, али ветар ускоро разagna ову маглу. Републикански заповедник је већ био изменио правац своје батерије тако да је могао узастопно, бочно, да туче нансонску долину, Краљичине степенице и стену, кад виде да се његови планови савршено изводе. Два топа, смештена на капији св. Леонарда, смрвише шуански мравињак који се већ био дочепао овог положаја, док је народна одбрана фужерска, дојузивши изнад цркве, продужила да гони непријатеља. Ова битка не потраја ни пола часа и једва да је стала плаве стотину људи. Већ су се у свима правцима шуани повлачили, тучени и смрвљени, по заповести Делије, чији је смели потхват пропао, ма да он то није ни знао, због покоља у Вивтјеру, што је и довело Илота у Фужер. Топови су тек те ноћи стигли; сазнање о довожењу џебане натерало би Монторана да се окане потхвата који се не би свршио добро кад се о њему зна. Заиста је Илот желео да пристојно опомене

Делију, а и овај је хтео да успе у свом послу да би утицао на одлуке првога конзула. Кад је чуо први пуцањ топа, маркизу би јасно да би лудо било наставити, из самољубља, један пропали потхват. Да шуани не би узалуд гинули, он журно посла своје људе да се изврши брзо повлачење на свима тачкама. Кад је командант опазио свога противника окружена штабом, усред кога је била госпођа Иа, покуша да им пошаље један топовски плотун на стене Св. Силписа, али је место било врло вешто изабрано и млади вођ је био сигуран на њему. Илот одједном промени улогу и од нападнутога поста нападач. На прве покрете који открише намере маркиза, чета смештена под зидовима замка стави себи за циљ да, дочепавши се излаза из нансонске долине, пресече шуанима пут.

И поред своје мржње, госпођица де Вернеј прими срцу положај људи којима је заповедао изабраник њенога срца и нагло се окрете другоме излазу да види да ли је слободан; али опази плаве, сигурно победиоце с друге стране Фужера, који су долазили од куеснонске долине преко Жибаријеве да се дочепају Стеновитих гнезда и оног дела стена Св. Силписа где су се налазили доњи излази из нансонске долине. Тако је изгледало да шуани, затворени у уској долиници овога кланца, морају сви да изгину, толико су предвиђања старога републиканскога команданта била тачна, а његове мере вешто предузете. Али су овде топови, који су Илота тако добро послужили, били немоћни, те се започе

огорчена битка на коју су шуани били навикли. Тад госпођица де Вернеј разумеде толико скупљање људи по селима, скуп вођа код Оржемона и све догађаје ове ноћи, не знајући како је могла да избегне толиким опасностима. Овај потхват, потстакнут очајањем, толико је занимаше да она оста непомична, посматрајући приказ што јој се пред очима одигравао. Ускоро она обрати сву своју пажњу на битку која се водила у подножју стена Св. Силписа. Видевши да су плави скоро надмоћнији од шуана, маркиз и његови пријатељи јурнуше у нансонску долину да помогну своје. У подножју стена се завитлаше разбеснеле гомиле људи и битка на живот и смрт започе на земљишту повољнијем за козје коже и њихово оружје. Неосетно се ова покретна арена рашири по долиници. Шуани се помоћу шибља, што је расло овде-онде, дочепаше стена. Госпођица де Вернеј се уплаши кад виде, мало доцније, да су се њени непријатељи поново дочепали врхова, одакле су жестоко бранили путање којима се могло повући. Пошто су сви излази из планине били поседнути од двеју војски, она се уплаши да се не нађе усред њих, она напусти велико дрво иза кога се била склонила и наже бежати, трудећи се да се користи саветима старог тврдице. Пошто је дуго времена трчала низ падину планине Св. Силписа која се пружа према куеснонској долини, она изда лека опази једну кошару и закључи да ова припада кући Испичутуриној, који мора да је за време битке оставио жену саму. Охрабрена својим претпостав-

кама, госпођица де Вернеј се надала да буде лепо примљена у овој кући и да у њој проведе неколико часова, док не буде у могућности да се без опасности врати у Фужер. По свему је изгледало да ће Илот победити. Шуани су тако брзо бежали, да је свуда око себе чула пучњаву, а страх да је не закачи које зрно натера је да појури према кровињари чији јој је димњак служио као путоказ. Стаза којом је пошла завршавала се код неке врсте шупе чији је кров од жутиловке лежао на четири неотесана дирека. Шупа је имала само један зид од блата и сламе у дну, а под њом су се налазили: једна муљача за јабуке, једно гумно за млаћење хељде и неколико земљорадничких алатки. Она се заустави код једнога дирека од шупе, не усудивши се да прекорачи блатњаву бару која је била уместо дворишта овој кући коју је она, издалека, као права Парижанка, сматрала за кошару.

Ова колиба, штићена од северних ветрова једним брежуљком што се дизао изнад крова, а на који се она и наслањала, имала је нечег поетичног у себи, јер су је изданци брестова, папрат и цвеће, избиле из ретке земље на стењу, окружавали својим сплетом. Једне степенице истесане између шупе и куће дозвољавале су становницима да изиђу на стену да се надишу чиста ваздуха. Лево од колибе брег се нагло спуштао, те су могле да се виде њиве, од којих је прва засигурно припадала овом имању. Поља су била прошарана љупким шумарцима ограђеним земљаном оградом засађеном дрвећем, а прва

од тих ограда је опасивала двориште. Пут који је водио до њива био је заграђен једним огромним стаблом упола иструелог дрвета, бретонска заграда чијим ћемо се именом доцније позабавити да боље прикажемо овај крај. Између степеница, издубених у шкриљцу, и путање затворене оним великим стаблом, испред баре, а под оном наднесеном стеном, неколико грубо истесаних стена од гранита, наслаганих једна на другу, образовале су четири угла ове кровињаре и одржавале лош набој, даске и шљунак, од чега су били саграђени зидови. Једна половина крова покривена сасушеном жутиловком а друга од шиндре, скројене у облику плоча од шкриљца, јасно су показивале да је зграда на два дела подељена; заиста је једна половина затворена плетером служила за шталу, а у другој су становали домаћини. Премда је ова колиба, због суседства вароши, имала нечег бољег на себи, што се две миље даље од ње није никако могло наћи, она је ипак лепо приказивала несигурност живота, коме су ратови и феудални обичаји тако снажно потчинили навике кметова, да и данас многи сељаци, у тим крајевима, називају *станом* замак у коме станују њихови господари. Испитујући све то, са сасвим разумљивим чуђењем, госпођица де Вернеј опази у блату комађе гранита којим се могло доћи до насеља уз приличну опасност по себе; кад зачу паљбу која се осетно приближавала, она поче скакати са камена на камен, као кад би прескакала какав поток, пошавши да тражи склониште. Ова кућа је била затворена једним од оних врата која се састо-

је из два одвојена дела: доњег дела од јаког, дебелог дрвета и горњег дела, са капком који служи уместо прозора. У многим дућанима, у неким мањим градовима у Француској, види се ова врста врата, само боље украшена и снабдевена звоном за узбуну на горњем крају; ова се врата отварају једном скакавицом достојном златнога доба, а горњи део се затвара само ноћу, јер светлост само кроз тај отвор може да продре у одају. Био је на њима и неки незграпан прозор, али су му окна била слична дну какве боце а тешке оловне пречаге заузимале су толико простора да је пре изгледало да су намењене заустављају но пропуштању светлости. Кад госпођица де Вернеј покрете врата на њиховим шкрипавим багламама, она осети како из ове кровињаре базди задах сточног измета и виде да су четвороношци избили ногама зид што их је раздвајао од собе. Тако се унутрашњост пољског добра, јер то је било једно пољско добро, потпуно слагала са спољашношћу. Госпођица де Вернеј се питала да ли је могуће да људска бића живе у овом блату, кад се један шврћа у дроњцима, могло му је бити отприлике осам или девет година, појави пред њом са својим руменим лицем, буцмастим образима, живим очима, зубима као од слонове кости и плавом косом што му је у увојцима падала на полунага рамена; удови су му били снажни, а у његовој зачуђености било је нечега љупког, неке дивљачке наивности, кад се у деце рашире од чуђења очи. Био је изванредно леп овај мали.

— Где ти је мајка? рече благо Марија и саже се да му пољуби очи.

Кад га она пољуби, дете се измигољи као јегуља и ишчезе иза једне гомиле ђубрета која се налазила између пута и куће, на врху брежуљка. Као и многи бретањски земљорадници, на начин који им је својствен, Испичутура је своје ђубре за њиву остављао на уздигнутом месту, тако да је оно, кад треба да се употреби, кишом испошћено и испрано. Пошто је за неколико тренутака она сама била домаћица, за тили час прегледа шта се у кући налази. Соба у којој је она чекала Барбету сачињавала је сву кућу. Најупадљивија и најлепша ствар у кући било је једно огромно огњиште чија је натстрешница била од плавог гранита. На натстрешници је била намештена једна Богородица од обојеног гипса. На постољу кипа, госпођица де Вернеј прочита два побожна стиха, позната у овом крају:

Ја сам Божја мајка
И кућна чуварка.

Иза Богородице једна ужасна слика, измазана црвеном и плавом бојом, претстављала је светог Лабра. Једна груба постеља и исто тако груб дечињи креветац, један чекрк, незграпне столице, један орман, украшен дуборезом, са неколико судова, допуњавали су скоро сву покретност Испичутуре. Код оно мало прозора налазио се дугачак сто и две клупе од кестенова дрвета, светлост од прозора давала им је мрку боју старог махагонија. Јед-

но огромно буре јабуковаче, под чијим чепом госпођица де Вернеј опази жућкасто блато које је влажило и разарало под, иако је под био од гранитних плоча спојених жутом иловачом, доказивало је да домаћин није украо свој шуански надимак. Госпођица де Вернеј диже очи као да би да побегне од овог призора; кад погледа горе, учини јој се да види све слепе мишеве са земаљске кугле, толико је паучине висило са таванице. Два огромна кондира, пуна јабуковаче, налазила су се на дугачкоме столу. Ови кондири су нека врста мрких земаљаних крчага, има их у више крајева у Француској, а Парижанин може да зна како изгледају кад замисли бретањски лонац за масло, нешто испупченији, местимично глеђосан и обојен жућкастом бојом попут неких шкољки. Ова купа се завршава једним сиском сличним разјапљеним жабљим устима. Најзад Марија обрати сву своју пажњу на ова два сиска; али је хук борбе, која се одједном зачу у близини, натера да потражи какво место згодно да се сакрије не чекајући Барбету, кад се ова на једном указа!

— Добар дан, Беканиера, рече јој она с муком задржавајући осмех кад виде лице слично главама које се стављају као украс на ручице прозорских затварача.

— Аха, аха, ви долазите од Оржемона, одговори Барбета без журбе.

— Где ћете ме склонити, јер ево где шуани...

— Тамо!... рече Барбета, исто толико запање-

на лепотом колико и чудним оделом једнога створења које се није усуђивала да уброји у бића свога пола. Тамо, у удубљење иза постеље.

Она је одведе до свога кревета и угура је између кревета и зида; али се обадве скаменише, чувши да неко скочи у бару. Барбета једва имаде времена да скине један покривач са постеље и да њиме покрије Марију, кад се пред њом указа један шуан бегунац.

— Где се може сакрити овде, стара? Ја сам гроф де Бован.

Госпођица де Вернеј задрхта кад познаде глас званице чијих су неколико речи, које она није могла да сазна, проузроковале несрећу у Бивтјеру.

— Јаој, видите, господине, да се овде не може! Најбоље ће бити да ја изиђем да припазим. Ако плави дођу, ја ћу јавити. Ако бих остала и ако би ме са вама нашли, кућу би ми спалили.

Барбета изиђе, јер она није била толико мудра да сложи интересе два непријатеља који су имали подједнако право на склониште с обзиром на двоструку улогу њенога мужа.

— Само још два метка имам, рече очајно гроф; али су ме они већ престигли. Тја; заиста нећу имати среће ако им падне на памет да погледају под кревет кад се овуда врате.

Он безбрижно остави пушку крај стуба уз који се Марија припила, увијена у зелени вунени покривач, и саже се да се увери да ли се може подвући под кревет. Морао је неминовно да види ноге бе-

гунице која, у овом тренутку очајања, дочепала пушку, хитро скочи напред кривињаре и упери пушку на грофа. Овај прсну у смех, познавши је, јер Марија, да би се сакрила, беше оставила свој широки шуански шешир, а праменови косе јој се беху расули испод мреже за косу.

— Не смејте се, грофе, ви сте мој заробљеник. Ако се макнете, видећете шта зна једна увређена жена.

У тренутку кад су се Марија и гроф гледали са заиста различитим осећањима, нејасни гласови зачуше се по стењаку:

— Спасавате Делију! Разредите се! Спасавате Делију! Разредите се!

Спољну хуку надјача Барбетин глас, а двоје непријатеља су га слушали са различитим осећањима, јер је она говорила више њима но своме сину.

— Зар не видиш плаве? викала је љутито Барбета. Овамо, неваљалче, или ћу ти сад ја доћи! Хоћеш ли да те погоди неко зрно? Бежи, брже!

Док се све ово догађало, један плави скочи у бару.

— Брзак! повиче госпођица де Вернеј.

Брзак дотрча, кад чу овај глас, и мало боље од своје ослободитељке узе грофа на нишан.

— Не мичи се, племићу, подругљиво викну војник, иначе ћу те за трен ока сравнити са земљом, као Бастиљу.

— Господине Брзаче, настави умиљатим гласом госпођица де Вернеј, ви сте ми одговорни за овога

заробљеника. Радите како знате, али ми се он мора здрав и читав довести у Фужер.

— Разумем, госпођице.

— Је ли сад слободан пут до Фужера.

— Слободан је, сем ако шуани не васкрсну.

Госпођица де Вернеј весело забаци на раме лаку ловачку пушку, насмеја се подругљиво рекавши својме заробљенику: „До виђења, господине грофе!” и истрча на пут, пошто је узела свој широки шешир.

— Мало доцкан сам научио, рече горко гроф де Бован, да се никад не треба шалити са чашћу оних жена које је више немају.

— Племићу, оштро подвикну Брзак, ако не желиш да те пошљем у твој племићки рај, ни речи против ове госпође!

Госпођица де Вернеј се врати у Фужер путевима који спајају стене Св. Силписа са Стеновитим гнездима. Кад стиже до последњег врха и потрча кривудавим путем, усеченим у тврдоме граниту, она се задиви овој малој долини Нансона, доскора тако хучној а сад савршено мирној. Посматрана одагле, долина је била слична улици обраслој у зеленило. Госпођица де Вернеј уђе кроз капију Св. Леонарда, до које се пружао овај путањ. Становници још узнемирени од борбе која, како је изгледало, мора да траје читав дан, судећи по пуцњави која се чула у даљини, чекали су повратак народне гарде да се обавесте о њеним губицима. Видевши ову девојку у њеној чудној одећи, разбарушене косе, са пушком у руци, са шалом и хаљином блатњавом

и влажном од росе, радозналост Фужераца је утолико више била изазвана, уколико је већ њена моћ и лепота била предмет њихових разговора.

Франсина је чекала, страховито узнемирена, целу ноћ своју госпођу. Кад је виде опет, она хтеде да говори, али јој госпођа пријатељски ману руком:

— Нисам мртва, дете моје, рече Марија. — Желела сам да доживим занимљиве ствари, кад сам полазила из Париза. . . доживела сам их! додаде она после неког времена.

Франсина се баш била спремила да изиђе да затражи ручак, приметивши својој госпођи да је зацело гладна.

— О, рече госпођица де Вернеј, купатило, купатило! . . . Пре свега, треба се дотерати.

Франсина се прилично изненади кад чу да њена госпођа тражи најлепше хаљине које је у пртљагу имала. Пошто је доручковала, Марија се дотера са брижљивошћу којом жена ради овај важан посао, кад треба да се појави пред неком драгом личношћу, на каквој забави. Франсина није могла да објасни себи подругљиву веселост своје госпође. Није то била љубавна радост, никад се жена у томе не вара, била је то нагомилана злоба, а ништа добро није обећавала. Марија сама разастре завесе на прозору, кроз који се видела дивна слика предела, приближи наслоњачу камину, намести је тако да јој светлост пада како треба на лице, и нареди Франсини да набави цвећа, да би јој соба изгледала празнички. Кад Франсина донесе цвеће, Марија га ра-

спореди да што лепши утисак остави. Пошто са задовољством погледа своју собу, она нареди Франсини да пошље некога да од команданта тражи њенога заробљеника. Она се завали у наслоњачи, колико да се одмори, толико и да да себи изглед љупкости и изнурености који неке жене чини неодољивим. Неки сладак замор, изазивачки положај њених ногу, чији су се прсти једва назирали под наборима хаљине, опуштеност тела, виткост њенога врата, све, чак и опуштеност њених дугих прстију што су опуштени били низ узглавље као јасминова звонца, све се слагало са њеним погледом да очара и освоји. Она запали мирисе да ваздухом заструји опојност што тако силно делује на људе и често припрема успехе које жене желе да постигну и не тражећи их нарочито. Неколико тренутака доцније, тешки кораци старога војника одјекнуше у салону испред собе.

— Па лепо, команданте, где је мој заробљеник?

— Малочас сам одредио један одред од дванаест људи да га стрељају што је ухваћен са оружјем у руци.

— Ви сте располагали мојим заробљеником! рече она. Слушајте, команданте: ја знам да за вас није задовољство да после битке убијете једнога човека, судећи по вашем лицу. Па лепо, вратите ми мога шуана и одложите његово стрељање на моју одговорност. Изјављујем вам да ми је тај племић врло потребан и да ће он сарађивати на остварењу наших намера. Уосталом, стрељати овога љубите-

ља шуанерије било би исто тако бесмислено као и пуцати на један балон који ће спласнути кад се убоде чиодом. Пустите, тако вам Бога, племиће да буду свирепи. Републике морају бити великодушне. Зар ви не бисте опростили многима? Пошљите својих дванаест људи нека се прошетају, а ви дођите да вечерате са мном и мојим заробљеником. Још један час па ће се смркнути; и ако ви задоцните, додаде она насмешивши се, моје дотеривање неће вредети ништа.

— Али, госпођице, рече запрепашћени командант.

— Па лепо, шта? Слушам вас. Та не може вам гроф никако умаћи. Пре или после, тај велики лептир ће опрљити крила на вашим плотунима.

Командант слеже раменима као човек који је приморан да слуша, и поред свега тога, жеље једне лепе жене и врати се после једно пола часа праћен грофом де Бован.

Госпођица де Вернеј се направи да је изненађена својим гостима и учини се да је збуњена што гроф види да се тако немарно извалила; али пошто је у очима племића прочитала да је први утисак произвела, она се диже и љубазно се поче бавити њима са савршеном учтивошћу. Ничега припремљеног ни усиљеног у њеном држању: осмех, корак и глас нису одавали њене припреме и намере. Све је било у складу и ништа није стрчило што би натерало на помисао да се она усиљава да има држање једне средине у којој није живела. Кад ројалиста и ре-

публиканац седише, она погледа строго грофа. Племић је добро познавао жене, да не би био свестан да ће му увреда нанесена овој жени донети смртну казну. Премда је на то мислио, ни жалостан ни весео, имао је изглед човека који не рачуна на тако нагла решења. Ускоро му се учини смешно да се боји смрти пред једном тако лепом женом. Строги изглед Маријин натера га на размишљање.

— А ко зна, мислио је он, да ли јој се неће више допасти грофовска круна него круна пропалог маркиза? Монторан је сув као клин, а ја...

Он се задовољно погледа.

— Дакле, најмање што ми се може десити то је да спасем главу.

Ова дипломатска размишљања била су потпуно непотребна.

Жеља коју је гроф намеравао да изазове код госпођице де Вернеј беше врло згодна да она истражи своју ћуд.

— Господине грофе, рече она, ви сте мој заробљеник и ја имам права да располажем вама. Ваше погубљење ће се извршити тек кад ја приста-нем... но, ја сам радознала и нећу да дозволим да вас сад стрељају.

— А ако ја упорно будем ћутао? одговори он весело.

— Можда, пред једном поштенom женом, али пред једном девојчуром то је немогуће, господине грофе.

Ове горко подругљиве речи беху одзвизда-не, како каже Сили говорећи о војвоткињи де

Бофор, са тако напућеним устима, да се изненађе-
ни племић задовољи да погледа своју страховиту
непријатељку.

— Пазите, настави она подругљиво, да не би ва-
ше тврђење било нетачно, бићу као и та створења,
добра цура. Ево вам пушке.

Она му даде оружје једним подругљивим покре-
том.

— Части ми племићке, госпођице, ви поступате...

— Ах, прихвати она прекинувши га, доста ми је
племићке речи! На ту часну реч сам ја ушла у Вив-
тјер. Ваш вођ ми је дао реч да се мени и мојим љу-
дима онде ништа неће догодити...

— Каква подлост! узвикну Илот набравши обрве.

— Кривац је господин гроф, настави она пока-
завши племића Илоту. Сигурно да је Делија имао
намеру да одржи своју реч; али је господин причао
о мени неку гадост која је подупрла све оне што их
је замишљала Омица Шаретова.

— Госпођице, рече гроф сав збуњен, и под гиљо-
тином ћу потврдити да сам рекао само истину...

— Кад сте рекли?

— Да сте ви били...

— Реците, љубавница...

— Маркиза де Ленонкур, данас војводе, једног од
мојих пријатеља, одговори гроф.

— Сад бих могла да вас пошљем на стрељање, ре-
че Марија не изгледајући узбуђена свесном оптуж-
бом грофа, који се запањи неосетљивости, правој и-
ли извештаченој, коју она показује према овој оптуж-

би. — Али, настави она насмејана, избришите себи из
памети страховиту слику куршума, јер ме ви нисте
увредили више од тог вашег пријатеља чија бих ја,
по вашем мишљењу, требало да... пфуј! Чујте, го-
сподине грофе, нисте ли ви долазили код мога оца,
војводе де Вернеј? Па лепо...

Мислећи, без сумње, да Илот не треба да чује тако
важну изјаву, што је намеравала да је учини, госпо-
ђица де Вернеј дозвољава себи грофа и рече му на уво
неколико речи. Господин де Бован узвикну од изне-
нађења и погледа запрепашћено Марију која допу-
ни успомену што ју је малочас изазвала наслонивши
се наивно, као дете, на камин. Гроф се поклонил.

— Молим вас, госпођице, да ми опростите, ма да
сам био страховито непристојан.

— Немам шта да вам опростим, рече она. Ви
исто толико немате права да се данас кајете као што
нисте у Вивтјеру имали права да безочно правите
увредљиве претпоставке. Но, ви својим разумом не
можете ни да докучите те тајанствености. Знајте
само, господине грофе, додаде она озбиљно, да је
ћерка војводе де Вернеј и сувише узвишене душе да
се не интересује за вас.

— Чак и после једне увреде? запита гроф са жа-
љењем.

— Зар нису извесне личности и сувише узвише-
не да би могла увреда да допре до њих? Господине
грофе, ја сам једна од таквих.

Изговоривши ове речи, девојка заузе тако отмен
и горд став према заробљенику да ова распра поста

још нејаснија Илоту. Командант принесе своју руку брку као да би да га рашчешља и неспокојно погледа госпођицу де Вернеј, која му даде знак да се неће удаљити од својих намера.

— А сад, настави она после кратког ћутања, разговарајмо. Франсина, дете моје, дај нам светлости.

Она врло вешто наведе разговор на време, које је, тако брзо, постало само стари режим. Она тако спретно пренесе грофа у то време, живахношћу својих запажања и својих описа у неколико махова она даде грофу толико прилике да се покаже духовит, услужно га штедећи од одговора, да гроф најзад поверова да никад није био љубазнији; та га мисао чисто подмлади и он покуша да и овој дивној девојци саопшти колико он о себи лепо мисли. Овој злобној девојци се допаде да опроба на грофу све вештине својег каћиперства, она је то могла утолико вештије да ради јер је то за њу била само игра. Тако је она час допуштала да се верује у брз успех, а час, као изненађена и сама жестином осећања што се у њој развијају, она се показивала хладна, што је неприметно доприносило да се ова изненадна страст разбукти. Она је савршено личила на рибара који с времена на време диже свој струк да се увери да ли риба гризе мамац. Јадни гроф се ухвати на наивност са којом је његова ослободитељка била примила неколико прилично вешто сročених похвала. Избеглице, Република, Бретања и шуани, били су хиљадама миља далеко од његових мисли. Илот је стајао непомичан и брижан као бог Терм. Због његовог не-

достатка у школовању, био је невешт у овој врсти разговора, нагађао је да двоје саговорника морају бити врло духовити; но свим напорима свога разума тежио је да сазна, да они, увијеним речима, не раде штогод против Републике.

— Монторан је, госпођице, говорио је гроф, од добре породице, лепо васпитан и леп човек; али се он не разуме нимало у опхођењу са дамама. Млад је још да би могао да види Версаљ. Није се он довољно изградио у дворанина, те уместо да вешто заплете ствар он ће разманути ножем. Он може лудо да воли, али никад он неће достићи ону отменост у понашању којом су се одликовали Лозен, Адемар, Коањи и толики други! . . . Он није вешт да рече женама оне љупке ситнице које им се најзад више свиђају но сва она разбукталост страсти што их брзо замори. Да, премда је он богат човек, нема тајни оне лакоће у држању ни љупкости.

— Опазила сам ја то, одговори Марија.

— Аха! рече гроф сам за себе, тако је погледала и тако јој је звучао глас да ћу ја ускоро успети да је сасвим придобијем за себе; вере ми, да је освојим веровању све што жели да верујем.

Он јој понуди руку, вечера је била на столу. Госпођица де Вернеј је са толико такта и отмености јела да је било очевидно да је то могла стећи само васпитањем у отменој дворској средини.

— Идите ви, рече она Илоту дигавши се од стола; ви га плашите, а, кад сам ја сама са њим, ја ћу умети да сазнам све што ми је потребно; он је у

таквом стању да ће ми рећи све што мисли, јер он види само мојим очима.

— А после? запита командант као да тражи заробљеника.

— Слободан, одговори она, биће слободан као птица.

— Али он је ухваћен са оружјем у руци.

— Не, одговори она нашаливши се софистички као жене које воле да противурече једном одлучном мишљењу, ја сам га разоружала. — Грофе, рече она племићу вративши се, сад сам издејствовала ваше ослобођење; али услуга за услугу, додаде она насмешивши се и искосивши главу као да га пита.

— Тражите од мене све, чак и моје име и част! повиче он опијен, све бацам пред ваше ноге.

Он се приближи да своју жудњу протури као знак захвалности; али госпођица де Вернеј није била девојка која се вара. Тако и она смешећи се, тако да улије неку наду овом новом љубавнику, рече узмакнувши:

— Хоћу ли се покајати што сам имала у вас поверења?

— Машта девојке је много бржа од маште жене, одговори он насмејавши се.

— Једна девојка може много више да изгуби него жена.

— Истина је, човек треба да је неповерљив кад собом носи благо.

— Оставимо тај разговор па продужимо о озбиљним стварима. Ви приређујете једну забаву у Св.

Жаму. Ја сам чула да говорите да сте ви тамо сместили ваше магацине хране и оружја и седиште ваше владе... Кад је забава?

— Сутра увече.

— Вас неће изненадити, господине, да једна оклеветана жена жели, са женском упорношћу, да јој се да потпуно задовољење за претрпљене увреде, у присуству оних особа које су биле сведоци тога. Доћи ћу, дакле, на вашу забаву. Тражим од вас да ме узмете у заштиту од тренутка кад се тамо појавим до мог одласка... Не тражим вашу часну реч, продужи она видевши га да меће руку на срце. Одвратне су ми заклетве, личе ми на неку обазривост. Реците ми напросто да се примате да ме браните од сваког напада и увреде. Обећајте ми да ћете поправити своју погрешку изјављујући да сам ја заиста кћи војводе де Вернеј, а прећутавши све невоље што сам их претрпела због недовољне заштите очеве: рачуни ће нам бити пречишћени. Зар је то велики откуп: чувати два часа једну жену усред неке забаве? Та не вредите ви ни обола више...

Једним осмехом она ублажи сву горчину својих речи.

— Шта ћете тражити за моју пушку? запита гроф насмејавши се.

— О, више него за вас.

— А шта то?

— Тајну. Верујте ми, Бован, жену може да прозре само жена. Сигурна сам да могу успут погинути, ако ви речете само једну реч. О, та госпођа је исто то-

лико добар ловац колико уме вешто да свлачи. Никад ме собарица није тако брзо свукла... Ах, молим вас, рече она, гледајте да тако удесите ствар да немам чега да се плашим на забави!

— На забави ћете ви бити под мојом заштитом, одговори гроф поносито. Да ли ћете ви доћи у Св. Жам због Монторана?

— Ви бисте хтели да знате више него ја сама, додаде ода насмејавши се. Сад изиђите, додаде она после кратког времена. Сама ћу вас ја одвести изван града, јер се овде ратује као међу људождерима.

— Ја вас ипак занимам мало? повиче гроф. Ах, госпођице, дозволите да се надам да нећете бити неосетљиви према моме пријатељству; треба се задовољити тим осећањем, зар не? додаде он сујетно.

— Ви, проницљивко! рече она са оном веселошћу својственом жени кад признаје нешто што неће довести у питање ни њено достојанство ни њену тајну.

Она огрте једну бунду и отпрати грофа до Стеновитих гнезда. Кад стиже до краја пута, она му рече:

— Господине, молим вас да ћутите, чак и пред маркизом.

Она метну прст на усне.

Осмеливши се због доброте госпођице де Вернеј, он је ухвати за руку; она му, као какву велику милост, даде руку и он је нежно пољуби.

— Ох, госпођице, рачунајте са мном на живот и смрт! повиче он видевши се ван опасности. Премда вам дугујем скоро исту захвалност као и мајци,

тешко ће ми бити да према вама осећам само поштовање...

Он се отисну путањом; кад је видела да се дочепао стена Св. Силписа, Марија климну задовољно главом и тихо рече:

— Ово дебело дериште ми је дало више но живот што сам га спасла смрти! створићу од њега јефтино роба. Роб или господар, то је сва разлика између двојице људи.

Она не доврши своје размишљање, погледа у небо са очајањем и лагано се упути капији Св. Леонарда, где су је чекали Илот и Корантен.

— Још два дана, узвикну она, и...

Она застаде, видевши да Илот није сам.

— Изрешетаћете га! рече она на уво Илоту.

Командант узмаче и са подругљивошћу, која се тешко може изразити, погледа ову девојку чије лице и држање није одавало никакву грижу савести. Зачуђење је код жена то, што оне никада не размишљају ни о најодвратнијим својим поступцима, осећање преовлађује код њих; у њиховом претварању има природности и једино код њих у злочину нема ниских побуда, у већини случајева, оне не знају како се то догодило.

— Идем у Свети Жам, на забаву коју приређују шуани и...

— Али је пет миља донде, рече Корантен прекинувши је, хоћете ли да вас тамо отпратим?

— Много се бавите једном ствари, рече му она, о којој ја никада не мислим... о вама.

Презрење што га је Марија показивала према Корантену јако се свиде Илоту, који се насмеја на свој начин видевши је како ишчезава према Св. Леонарду. Корантен је отпрати погледом а на лицу му се читало неко потајно сазнање о страховитој надмоћности, како је он мислио, што је има над тим створењем, рачунајући да ће је њена страсна природа најзад довести њему. Кад се врати у свој стан, госпођица де Вернеј се ужурба око избора хаљине за забаву. Франсина, навикла да слуша и кад не разуме намере своје госпође, потражи у пртљагу и предложи једну грчку хаљину. Све је тада било под утицајем грчке ношње. Хаљина, коју је Марија изабрала, могла је да се носи у ручној торби.

— Франсина, дете моје, ја ћу у села; хоћеш ли са мном или ћеш остати овде?

— Да останем! повиче Франсина; а ко би вас обукао?

— Где си оставила рукавицу што сам ти је дала јутрос ?

— Ево је.

— Пришиј једну зелену траку за ту рукавицу; нарочито се постарај да узмеш доста новаца.

Опазивши да Франсина држи новосковани новац у руци, она повиче:

— Таман је то потребно па да нас побију! Пошљи Јеремију да пробуди Корантена. . . Не, тај бедник би нас пратио! Боље је да пошљем команданту да траже за мој рачун талире од шест франака.

Марија је мислила на све са оном женском оштроумношћу која предвиђа и најбезначајније ситнице. Док је Франсина завршавала спремање око њеног неразумљивог одласка, она поче да се вежба у подражавању совуљагиног крика и успе да подражава Каљогажин позив да је већ личио на прави. У поноћ, она изиђе кроз капију Св. Леонарда, дохвати се пута за Стеновита гнезда и упути се, у пратњи Франсине, Жибаријевом долином корачајући поуздано, сва задахнута чврстом вољом што телу и држању даје неку чудну снагу. Избећи кијавицу, при повратку са забаве, за жене је веома важна ствар; ако им је срце обузето страшћу, тело им постаје чврсто попут бронзе. Смео човек би се дуго решавао на овакав потхват, а тек што се овај указао госпођици де Вернеј, његове опасности су постале за њу привлачне.

— Ви полазите и не помоливши се Богу, рече Франсина, која се била окренула да погледа звоник Св. Леонарда.

Побожна Бретањка се заустави, склопи руке и прочита молитву Св. Ани Орејској за срећна пута, док је њена госпођа стајала замишљена, посматрајући час своју собарицу како предано моли, час игру месечеве светлости што је пробијала кроз украсе на црквеним звонцима и давала граниту изглед филигранског веза. Две путнице брзо стигоше до Испичу-турине колибе. Ма колико да су лагано ишле, пробуди се један огроман пас чијој пажњи Бретањци поверавају дрвену скакавицу својих врата. Псето јурну

на непознате и поче тако бесно да лаје да оне узмакоше неколико корачаји и позваше за помоћ, али се ништа не помаче. Госпођица де Вернеј крикну попут совуљаге, одмах се зачу шкрипа зарђалих баглама на кућним вратима и Испичутура помоли своје мрачно лице.

— Потребно је да што пре одем до Светог Жамма, рече Марија чувару Фужера пруживши му рукавицу маркиза де Монторан. Господин гроф де Бован рекао ми је да ћеш ме ти донде испратити и бранити ме успут. Тако нам ти, драги Испичутуро, спреми два магарца за јахање и спреми се да нас пратиш. Немамо времена за губљење, јер ако не стигнемо у Свети Жам до сутра увече, нећемо видети ни Делију ни забаву.

Забезекнути Испичутура прихвати рукавицу, окрете је са свих страна и припали луч дебео као прст и црн као тајин. Ова роба, што се у Бретању доноси са севера Европе, јасно казује да трговина нема много прилике да се у овој земљи развије. Пошто је разгледао зелену траку, погледао госпођицу де Вернеј, почешао се иза ува и попио једну гостару јабуковаче, понудивши једну чашу лепој госпођи, Испичутура је остави за столом, на клупи од углачане кестеновине и оде да потражи два магарца. Љубичаста светлост, што ју је бацала необична светиљка, није могла да надјача ћудљиву игру месечеве светлости којом је био осветљен црни под и намештај чађаве кровинаре. Дете је било дигло своју љупку, зачуђену главицу, а изнад његове главе, кроз рупе

на зиду од штале, две краве су пружале своје црвене њушке а очи су им се сијале. Велико псето, чији изглед није одавао најглупљег члана породице, посматрало је две странкиње са исто толико пажње као и дете. Какав сликар би се дивио дуго времена ноћним лепотама ове слике; али Марија није желела да разговара са Барбетом, а ова се већ дизала са свога лежаја као утвара и разрогачи очи кад је познаде, те изиђе да избегне кужни ваздух овога ћумеза и питања што их је Беканиера већ спремала. Она се хитро успе уз степенице у стени што је заклањала Испичутурин кућерак и задиви се богатству лепога изгледа који се мењао на сваком кораку, било да се човек окрене планинским врховима или долини. Месечева светлост је, као каквом сјајном измаглицом, обавијала куеснонску долину. Сигурно да је једна жена, која је била обузета несрећном љубављу, морала да дубоко осећа сету што је ова светлост изазивала у души дајући нечег сабласног стварима и чудно бојећи воде. У том тренутку се зачу њакање магараца; Марија брзо стрча до шуанове кровинаре, те одмах пођоше. Испичутура, наоружан једном двоцевком и огрнут козјом кожом, личио је на Робинзона Круса. Његово бубуљичаво и изборано лице једва се назирало испод широкога шешира што су га овдашњи сељаци сачували као наслеђе из старих времена, горди што су својим робовањем освојили стари украс племићких глава. Ова ноћна поворка, штићена од овога вође чије је одело и држање било патријархално, била је слична оној Рем-

брантовој слици „Бекство у Египат”. Испичутура пажљиво избеже главни пут и поведе две странкиње кроз огромни лавиринат бретањских пречица.

Госпођица де Вернеј разумеде сад како се води овај рат. Прошавши овим путевима, она је могла боље да види стање ових поља која су јој изгледала чаробна, кад их је посматрала са каквог узвишења, а у која треба заћи па да се схвате све опасности и несавладљиве тешкоће што их крију у себи. Око сваке њиве, још у незапамћена времена, дигли су сељаци један зид од земље, висок шест стопа, призматична облика, на чијем врху расте кестен, храст или буква. Овај овако засађен зид зове се жива ограда (норманска жива ограда), а дуге гране што се над њим шире, скоро увек пребачене преко друма, скривају га потпуно. Ти путеви, ограђени овим глиненним зидовима, налице на утврђења, а кад нема граница, који у овим крајевима избија из земље, онда су ови путеви до те мере непроходни да се и у најмања кола морају упрегнути два пара волова и два снажна коња. Ти путеви су обично тако излокани, да за пешаке постоји преко њива и дуж међа врзина која се протеже од имања до имања. Да би се из једне њиве прешло у другу, треба се попети на глиненни зид по степеницама које су често клизаве од кише.

Још много других препрека имали су да савладају путници на овим путевима. Сваки комад земље, овако утврђен, има свој улаз, око десет стопа широк, а затвара се нечим што се на Западу зове бра-

на. Брана је дебло или појача грана каквог дрвета, просеченог на једном крају и углављеног у друго једно дрво које му служи за осовину. Крај бране се пружа нешто мало преко те осовине, тако, да се на томе крају може да намести какав терет да одржава равнотежу те и дете може да рукује овом браном чији се други крај налази у једној рупи на унутрашњој страни оgrade. Каткад сељаци уштеде камен за одржавање равнотеже, пустивши са краће стране дебљи крај дрвета. Ова брана мења свој изглед код сваког сопственика имања. Често се брана састоји из једног јединог дрвета чија су два краја углављена у земљу. Дешава се да је брана у облику четвртастих врата, начињена од притки, прилично разређених. Ове оgrade и бране на њима дају тлу изглед огромне шаховске табле чије је свако поље потпуно одељено од другог поља, затворено као каква тврђава и као и ова штићено бедемима. Врата која се лако бране не могу се лако заузети. Бретањски сељак верује да гноји земљу, која се одмара, кад пусти да на њој расте огромна жуковина, биљка на коју се пази у овим крајевима, тако да она често израсте до човечје висине. Због ове предрасуде, достојне људи који смештају ђубре на највишем месту свога дворишта, одржавају се, на четвртини земљишта у овоме крају, читаве шуме жуковине усред којих се могу да припреме хиљаду замки. Најзад, можда не постоји њива на којој се не налази каква стара јабука дивљака која спушта своје гране до тла и спречава свако растење на месту где ра-

сте; ако узмете, дакле, у обзир мало пространство њива на чијим се оградама налази дрвеће са прождрљивим корењем што заузима једну четвртину земљишта, имаћете јасну претставу изгледа и обрађености земље којом је тада пролазила госпођица де Вернеј. Не зна се да ли су из потребе да се избегну сукоби, пре него из лености да се стока не би чувала, саграђене ове чудне ограде које земљу чине неприступачном освајању а рат са великом војском немогућ. Кад се корак по корак испита природа земљишта, онда се увиди неминовна немогућност борбе између редовне војске и шуана, јер пет стотина људи могу да одолевају војсци читавог једног краљевства. У овоме је била тајна овога рата. Тад госпођица де Вернеј разумеде потребу Републике да раздор утишава радије полицијом и дипломатијом но узалудном употребом војске. Шта се, у истини, може да учини са људима којима град није потребан а села су им неразорљиве тврђаве? Како да се не преговара, кад је сву снагу ових заслепљених сељака претстављао један вешт и предузимљив вођ? Она се дивила генијалности једнога министра који је из свога кабинета видео како ће доћи до мира. Њој се учини да назире побуде које делују на моћне људе да једним погледом обухвате читаво царство и чији су поступци, злочиначки за гомилу, у ствари само одјечи једне огромне замисли. Има нечега судбинског у тим свирепим душама, неког предодређења што их одједном уздигне; гомила их тражи за тренутак у себи, па диже очи и види их

где лебде изнад ње. Ове мисли као да су оправдавале и чак оплемењивале жељу за осветом код госпођице де Вернеј! затим јој ово душевно стање а и њене наде дадоше довољно снаге да издржи невероватан умор приликом овога пута. На крају сваког имања, Испичутура је морао да помогне двома путницама да се скину да би прешле преко непроходних места, а кад би нестало пута поново би узјахивале и упутиле се блатњавим путевима чији је изглед већ претсказивао зиму. Склоп дрвећа, излокани путеви и ограде имања одржавали су влагу којом су путници били обавијени као каквим леденим огртачем. При изласку сунца, после страховитог замарања, стигоше у марињејску шуму. Лакше се сад путовало широком шумском путањом. Свод од грања, дебела дрвета, заклонише путнике од хладноће; а тешкоћа, које су имали у почетку, више није било.

Једва су прошли отприлике једну миљу кроз ову шуму, кад у даљини зачуше неразговетан жамор и звук звонцета чији сребрнасти звук није наличио звекету звона некога стада. Успут је Испичутура врло пажљиво слушао ове звуке, ускоро вал ветра донесе до њега неколико речи једне побожне песме чији је склад јако деловао на њега, јер он упути уморне магарце једном путањом која је морала да удаљи путнике од Св. Жама и не слушаше опомене госпођице де Вернеј, чији се страх повећа на овом мрачном месту. С леве и десне стране, огромне гранитне стене, наслагане једна на другу, пружале су чудан изглед. Кроз ове огромне наслаге стена пружале

жало се корење, као какве велике змије, да потражи хране столетним буквама. Две стране пута биле су сличне подземним пећинама, чувеним са својих сталактита. Огромни камени венци, на којима се суморно зеленило зеленике и папрати мешало са зеленкастим или беличастим мрљама папрати, скривали су провалије или отворе дубоких пећина. Кад су три путника зашла мало узаном путањом, чудан призор се указа госпођици де Вернеј и она разумеде Испичутурино упорство.

Један полукружни басен, сав од гранитних стена, образовао је неку врсту амфитеатра на чијим су безобличним степеницама расли, једно преко другог, црни борови и пожутели кестенови, дајући тако изглед неког великог циркуса који је једва био осветљен бледом сунчевом светлошћу и по коме је свуда јесен распрострла свој мрки покривач сасушеног лишћа. У средишту ове дворане, којој је изгледа потоп био неимар, дизала су се три огромна друидска камена, пространи олтар на коме је стајала једна стара црквена застава. Једно стотину људи је клечало, гологлаво, и жарко се молило у овом амфитеатру, где је један свештеник са још двојицом помоћника служио службу. Сиромаштво свештеничких одежди, слаби свештеников глас што је као шапат одјекивао простором, ови побожни људи, сједињени истим осећањем пред овим простим олтаром, неукрашени крст, дивља величанственост храма, час, место, све је давало овоме призору наиван изглед којим су се одликовали први векови хришћанства. Го-

спођици де Вернеј стаде дах од дивљења. Ова служба усред шуме, ова вера што се, прогоњена, враћа своме извору, поезија давнина смело убачена усред једне ђудљиве и необичне природе; ови наоружани и без оружја шуани, страшни и понизни у исти мах, истовремено људи и деца, све то није било слично са оним што је досада видела или замислила. Добро се сећала да се у детињству дивила сјају римокатоличке цркве, тако пријатном чулима; али она још није познавала Бога без икога око њега, са крстом на олтару и олтаром на земљи; уместо изрезаног лишћа на готским сводовима цркава, дрвеће у јесен испод небеског свода; уместо безброј боја што се преламају кроз прозорска окна, сунце што својим црвенкастим сјајем једва осветљава олтар, свештеника и верне. Ту више људи нису претстављали један систем него оно што јесу у ствари, била је то искрена молитва а не религија. Али се људске страсти, чије је тренутно отсуство давало овој слици сав њен склад, појавише ускоро у овом тајанственом призору и силно га оживеше.

Кад је наишла госпођица де Вернеј, завршавало се са читањем Јеванђеља. У свештенику који је чинодејствовао познаде она, прилично уплашена, опата Гидена и хитро му се склони с очију послуживши се једном огромном гранитном стеном као заклоном, па ту и Франсину повуче; али је она узалуд покушавала да отргне Испичутуру са места које је изабрао да би присуствовао служби. Она помисли да ће моћи да избегне опасност кад примети да ће јој

природа земљишта допустити да се повуче пре свих учесника. Благодарети једној широкој пукотини у стени, она виде како се опат Гиден пење на један велики комад гранита који му послужи као предикаоница и он поче одатле своју проповед овим речима: У име Оца и Сина и Светога духа.

На ове речи, сви присутни се прекрстише побожно..

— Браћо моја, продужи опат јаким гласом, помолићемо се прво за покојнике: Жана Кошгриа, Николу Лафертеа, Жозефа Бруеа, Франсоу Паркоа, Силписа Купиоа, свих из ове парохије и помрлих од рана што су их задобили у бици код Пелерине и опсади Фулера... *De profundis*, итд.

Овај псалам изговорише, по обичају, верни и свештеници који су наизменично изговарали усрдно по један стих да спреме верне за проповед. Кад молитва за покој душе би свршена, опат Гиден настави све јачим и јачим гласом, јер је стари исусовац знао да је жестина у почетку најбољи доказ за његове дивље слушаоце.

— Ови браниоци Бога, хришћани, дали су вам пример дужности, рече он. Зар се ви не стидите онога што се у рају може о вама рећи? Да није ових праведника који су тамо примљени раширених руку од свих светаца, Господ Наш би могао помислити да у вашој парохији има само мухамеданаца! Знате ли, јунаци, шта се о вама говори у Бретањи и код краља? Ви то никако не знате, зар не? Сад ћу вам ја то рећи: „Шта, плави су порушили олtare, побили свештенике, убили краља и краљицу, они хоће да

покупе све парохијане у Бретањи да начине од њих плаве, као и они што су, и да их пошаљу да се туку далеко од њихове парохије, у далеким земљама где се излажу опасности да умру без исповести и да тако за вечна времена остану у паклу; а момчад из Марињеа, којима су спалили цркву, остала су скрштених руку? Ох, тешко нама! Ова Република проклетих, продала је Божја и племићка имања на лицитацији, добијени новац је поделила међу своје главе; па је ту скоро, да би се нахранила новцем, као што се храни крвљу, објавила да узима по три ливре од сваког талира од шест франака, као што хоће да од шест људи узме тројицу; и момчад из Марињеа нису узела своје пушке да отерају плаве из Бретање! Ах! ах!... Неће они ући у рај и никад неће окајати своје грехе!” Ето шта се о вама говори. Вашег спасења се то тиче, хришћани. Спашћете вашу душу борећи се за веру и краља. Сама Св. Ана Орејска ми се јавила прекјуче у два и по часа. Рекла ми је као што ја вама говорим: „Ти си свештеник из Марињеа? — Да, госпођо, на служби вашој. — Па лепо, ја сам Света Ана Орејска, Божја тетка, како се у Бретањи каже. Ја сам увек у Ореју и овде, јер сам дошла да ти испоручим да кажеш момчади из Марињеа да се не надају спасењу ако се не оружају. Нећеш им дати опроштај грехова, ако не служе Богу. Благословићеш њихове пушке и момчад која су без греха неће промашити плаве, јер ће њихове пушке бити освећене!”... Она је ишчезла оставивши под храстом код Гушчје ноге мирис тамњана. Ја

сам обележио место. Господин попа из Св. Жама поставио је на том месту једну лепу Богородицу од дрвета. Елем, мајка Пјера Лероа, званог Каљогажа, кад је дошла да се на том месту, увече, помоли Богу, излечила се, због добрих дела свога сина. Ето је међу вама и ви ћете својим очима видети да без ичије помоћи корача. То се чудо догодило, као и васкрсење блаженог Марија Ламбрекен, да вам се докаже да Бог неће никад оставити Бретањце кад се туку за слуге његове и за краља. Ако хоћете, драга браћо, да заслужите своје спасење и покажете се браниоци краља, нашега господара, морате се покоравати заповестима онога кога је послао краљ а кога зовемо Делија. Онда ви нећете више бити безбожници и наћи ћете се, са осталим ђидама Бретање, под Божјом заставом. Ви ћете моћи да узмете из цепова плавих сав новац који су они покрали; јер ако су ваша поља незасејана, док ви ратујете, Бог и краљ вам допуштају да пљачкате непријатеље. Хоћете ли, хришћани, да се каже да су момчад из Марињеа иза момчади из Морбихана, Св. Ђорђа, Витреа, и Антрена, који служе Бога и краља? Зар ћете допустити да они узму све? Хоћете ли да останете, као јеретици, скрштених руку, кад толико Бретањаца чине све за спас своје душе и свога краља? „Све ћете ради мене оставити!” каже Јеванђеље. Нисмо ли ми свештеници оставили десетак? Све напустите ради овог светог рата! Бићете као Макабејци. Све ће вам се, најзад, опростити. Међу вама ће бити ваши свештеници и ви ћете победити! Пазите, хришћани, рече он

на крају: само данас смо у моћи да благословимо ваше пушке. Према онима који се не користе овом милошћу неће бити тако наклоњена орејска светица, неће их више слушати као што је чинила прошлога рата.

Ова проповед, изречена у заносу и уз силне покрете, што говорника озноји, не заталаса верне, како се чинило. Сељаци су стојали непомицни, слични киповима, очију упртих у говорника; али госпођица де Вернеј ускоро опази да држање ових људи проистиче из чаробног дејства свештеникових речи на њих. Он је привукао себи гомилу, као и сви велики говорници, повлађујући њеним интересима и страстима. Није ли он унапред одобрио сва непочинства и одрешио све везе којима су друштвени и верски прописи везивали ове полу-дивље људе? Он је обесветио светињу ради политичких користи; али је свако, у овом времену грађанског рата, служио се оним што је имао као оружјем, у корист своје странке, и миротворни Исусов крст постајао је ратно оруђе као и цртало плуга хранитеља. Не наишавши ни на једно лице које би је разумело, госпођица де Вернеј се окрете да погледа Франсину и би силно изненађена кад је виде да моли са Испичутуриним бројаницама у руци које јој је овај сигурно још за време проповеди дао.

— Франсина, тихо јој рече она, ти се бојиш, дакле, да не постанеш мухамеданка?

— Ах, госпођице, одговори Бретањка, видите ли тамо Пјерову мајку како корача...

Став Франсинин је показивао такву увереност, да Марија схвати тада тајну ове проповеди, утицај свештенства на сељаке и величанствени утисак призора који отпоче. Сељаци, који су били најближе олтару, приближише се један за другим, клекоше и пружише своје пушке проповеднику који их спусти на олтар. Испичутура се пожуре да и он да своју стару капислару. Три свештеника запеваше химну *Veni Creator*, док је свештеник који чинодејствује обавијао облаком плавичастог дима ово оруђе смрти, а разнолике слике су се стварале у диму и преплетале једна са другом. Кад поветарац расу дим тамњана, поделише редом пушке. Сваки учесник је своју пушку примао клечећи, из руке свештеника који је изговарао неку латинску молитву враћајући пушке. Кад се наоружани људи вратише на своја места, дубоко одушевљење скупа, дотле немо, изби снажно.

— *Domine, salvum fac regem!* . . .

Ту молитву започе свештеник снажним гласом и двапут је сви отпеваше. Било је нечег дивљачког и ратничког у тим поклицима. Два слога речи *regem*, коју су сељаци добро разумели, били су наглашени са толико снаге да се госпођица де Вернеј не могаде да уздржи а да са нежношћу не помисли на породицу прогнаних Бурбона. Ово сећање пробуди и успомене из њене прошлости. У сећању јој се јавише слике свечаности овога двора, сад разореног, усред кога је она блистала. У ове снове се уплете и лице маркиза. Са оном несталношћу духа, својственом

женама, она заборави слику што јој се у сећању ука- за и врати се својим плановима за освету, за коју се свим силама залагала, али су ти планови могли пред једним погледом да ишчезну.

Трудећи се да буде лепа, у овом најодлучнијем тренутку свога живота, она се сети да нема чиме да украсу главу кад оде на ту забаву и допаде јој се мисао да украси главу једном граном зеленике чије је смежурано лишће и црвене бобице привлачило њену пажњу.

— Охо, охо, моја пушка може да слаже кад пуцам на птице, али кад гађам плаве. . . никада! рече Испичутура задовољно климајући главом.

Марија погледа пажљивије лице свога вође и виде да је слично лицима што их је малочас видела. Овај стари шуан сигурно да није био разумнији од једнога детета. Неком детињском радошћу се набирали његови образи и чело му кад је гледао своју пушку; али је неко верско убеђење бојило његову радост заслепљеношћу, што је, тренутно, откривала на овом дивљем лицу пороке просвећености. Они ускоро стигоше у једно село, управо скуп четири или пет домова сличних Испичутурином, где су стизали нововрбовани шуани, док је госпођица де Вернеј довршавала свој обед од масла, хлеба и млека. Ову нередовну војску предводио је свештеник, који је у руци држао груб крст претворен у заставу, за попом је ишао један момчић, сав поносит што носи пароксијски барјак. Госпођица де Вернеј се и противу своје воље нађе у овоме одреду који је одлазио за Св. Жам, а

ту је била заштићена од сваке опасности, од тренутка кад је Испичутура избрбљао вођи ове групе да је лепотица, коју он води, Делијина пријатељица.

Око заранака три путника стигоше у Св. Жам, мали градић коме су Енглези дали име а који су они и саградила за своје превласти у Бретањи. Пре него што ће ући у град, госпођица де Вернеј виде један чудан ратни приказ на који она не обрати пажњу: бојала се да је не примете неки од њених непријатеља, те од страха убрза корак. На једној пољани било се улогорило пет до шест хиљада сељака. Њихово одело, слично оделу регрута из околине Пелерине, никако није одавало спремање за рат. Овај бучни скуп људи личио је на какав велики вавар. Требало је напрегнути пажњу па видети да су ови Бретањци наоружани, јер је њихово одело од козје коже скоро потпуно скривало њихове пушке; оружје које је највише падало у очи биле су косе којима су неки заменили пушке које је требало да добију. Једни су пили и јели, други су се тукли или гласно свађали, већина њих су спавали, изваливши се на земљу. Ни трага није било од реда и дисциплине. Један официр у црвеној униформи привуче пажњу госпођице де Вернеј, она је претпостављала да је он у служби Енглеске. Мало даље, два друга официра изгледа да су хтели да науче неколико шуана, отреситијих од осталих, да рукују двама топовима који су изгледа били сва артиљерија краљеве војске. Урлањем дочекаше момчад из Марињеа, а познадоше их по њиховој застави. Благодарени

кретању и померању што га ова гомила и попови начинише у логору, госпођица де Вернеј могаде без опасности да прође логором и дочепа се града. Она се заустави код једне неугледне крчме, недалеко од куће где се забава приређивала. У граду је било толико света да је она, тек после силних мука, успела да нађе једну малу, рђаву собу. Кад се Марија смести у соби и кад Испичутура даде Франсини кутију са оделом њене госпође, он оста стојећи као да чека нешто и колеба се. У сваком другом тренутку, госпођицу де Вернеј би занимало да посматра бретањског сељака, кад је изван своје парохије; али њој не беше до тога и она извуче из своје кесе четири талира по шест франака те му их даде.

— Узми! рече она Испичутури, а ако хоћеш да ме обавежеш, врати се одмах у Фужер, избегавај логор и немој окусити јабуковачу.

Шиуан је посматрао, зачуђен толиком дарежљивошћу, час четири талира у својој руци час госпођицу де Вернеј; али она махну руком и он ишчезе.

— Како можете да га пустите да оде, госпођице? запита Франсина. Зар нисте видели како је опкољена варош! Како ћемо побећи из ове вароши и ко ће да нас штити овде?

— Зар ти немаш свога заштитника? рече госпођица де Вернеј звизнувши потмуло и покушавајући да подражава и држањем и звиждањем Каљогажу. Франсина поцрвене и тужно се насмеја веселости своје госпође.

— Али где је ваш заштитник? рече она.

Госпођице де Вернеј извуче свој нож и показа га запрепашћеној Бретонци, која седе на једну столицу и скрсти руке.

— Шта тражите ви овде, Марија? повиче она молећивим гласом који није тражио одговора.

Госпођица де Вернеј је била забављена савијањем зеленикиних грана, што их је узабрала, и говорила је:

— Не знам да ли ће ова зеленика лепо стојати у коси. Једино овако бело лице, као што је моје, може да поднесе овако суморан украс; шта мислиш ти о томе, Франсина?

Изјаве сличне овој одавале су највећу одређеност код ове чудне девојке. Ко би је слушао, тешко да би поверовао да у овом тренутку она ставља на коцку свој живот. Једна хаљина од индијског муслина, прилично кратка, оцртавала је складне линије њених облика; она обуче још и један црвени огртач чији су се набори, са стране, постепено повећавали и описивали љупки лук грчких туника. Ова укусна одећа паганских свештеница ублажи упадљивост хаљине која се у то доба носила. Да умањи наготу, коју је туника и сувише истицала, Марија покри провидним велом своја бела рамена. Она уви своје дуге курјукe у пунђу, прилично заравњену, која даје толико љубак изглед неким античким киповима провидним продужењем главе, а неколико сјајних увојака падало је са обе стране њенога лица. Тако обучена и очешљана она је савршено била слична најпознатијим ремек-делима грчке уметности. Пошто је, осмехнувши се, изразила своје задовољство овим

начином чешљања, којим је била истакнута лепота њенога лица, она стави на главу венац од зеленике који беше спремила, а чије су се црвене бојице слагале са бојом тунике. Кад је увила неколико листова, да би контрастом између лица и наличја листа обратила пажњу на изглед главе, госпођица де Вернеј се погледа у огледалу да процени изглед свога одела.

— Ужасна сам вечерас! рече она као да је окружена ласкавцима. Личим на кип Слободе...

Она брижљиво задену за пџс свој нож, оставивши да се виде рубини што су украшавали дршку, а чији је црвенкасти сјај морао привући пажњу на чари које је њена супарница тако простачки показала свима у Вивтјеру. Франсина не могаде да се одлучи да остави своју госпођу саму. Кад виде да је госпођа спремна за полазак, она умеде да нађе разлога да је прати, рачунајући са свима непријатностима што их може имати једна жена одлазећи на забаву у једном малом бретањском градићу. Зар није требало скинути огртач госпођици де Вернеј, требало је изути јој каљаче што их је, због блата и ђубрета на улици, морала обући, а и вео је требало скинути, вео којим се скривала од погледа шуана, који су се радознало окупљали око куће где је требало да буде забава? Толико је било света да су ишле између две живе ограде од шуана. Франсина се више није трудила да задржи своју госпођу; али кад јој је учинила и последње услуге око удешавања одела, она оста у дворишту да је не би оставила

судбини и да би јој потрчала у помоћ, јер је јадна Бретањка предвиђала само несрећу.

Један необичан приказ се догодио у Монторановим одајама, у тренутку кад је Марија де Вернеј дошла на забаву. Млади маркиз је довршавао своје облачење и стављао је на себе широку црвену траку — по којој је требало да се види да је он главна личност овога скупа, кад опат Гиден уђе, сав узнемирен.

— Дођите брзо, господине маркиже, рече му он. Једино ви можете да утишате буру што се подигла, не знам поводом чега, између вођа. Они говоре да ће напустити краљеву службу. Ја мислим да је онај ђаволски Рифоел крив за сву ту узбуну. Увек те свађе почну ни из чега. Госпођа Гиа га је прекорела, кажу ми, да је недотеран дошао на забаву.

— Мора да је та жена луда, повиче маркиз, кад хоће...

— Витез де Висар, настави опат прекинувши вођу, одговорио је да, да сте му ви дали новац обећан у име краља...

— Доста, доста, господине опате! Сад све разумем. Тај приказ је био удешен, зар не? а ви сте поклисар...

— Ја, господине маркиже! настави опат поново га прекинувши; ја хоћу да вас озбиљно још једном помогнем, а ви ћете, држим, бити праведни према мени и веровати да је васпостављање цркве у Француској и краља на престо његових предака за мене важније од бискупије у Рену, коју ми ви...

Опат се не усуди да продужи, јер се маркиз на ове речи насмешио горко. Али се ускоро млади вођ преста да бави овим тужним размишљањем, чело му се намргоди и он пође за опатом Гиден у дворану одакле се чула бука.

— Не признајем ничију власт овде! викао је Рифоел, севајући очима на све око себе и приносећи руку балчаку своје сабље.

— Признајете ли власт здравог разума? хладно га запита маркиз.

Млади витез де Висар, познатији по свом породичном имену Рифоел, ућута пред генералом католичке војске.

— Шта је, господо? запита млади вођ погледавши све редом.

— Ствар је у томе, господине маркиже, одговори један славни кријумчар, збуњен као сељак који се из предрасуде снебива пред племићем, али који не познаје границе чим је прешао брану што га од њега раздваја, јер тада види у њему себи равнога; ствар је у томе да ви долазите баш кад треба. Не умем отмено да говорим, говорићу кратко и јасно. Имао сам под својим заповедништвом пет стотина људи за све време последњег рата. Откад смо поново узели оружје у руке, ја сам умео да нађем краљу хиљаду глава, тврдих као и моја што је. Седам је година како ја стављам, за ствар краљеву, живот на коцку, ја вам то не пребацујем, али сваки труд треба наградити. Дакле, прво и прво, хоћу да ме зову господин де Котро; хоћу да ми се призна пу-

ковнички чин; иначе ћу да преговарам о својој предаји са првим конзулом. Видите, господине маркиже, ја и моји људи имамо једнога ђаволски непријатног повериоца, кога треба увек задовољити!... Ево га! додаде он ударивши се по стомаку.

— Јесу ли дошли свирачи? запита маркиз подругљиво госпођу Гиа.

Кријумчар је грубо расправљао о једној врло важној ствари, а ови људи су, колико рачунције толико похлепни на почасти, одавно били у неизвесности чему да се надају од краља, те презрење младога вође није могло да рашчисти ствари. Млади и плаховити витез де Висар испречи се испред Монторана и узе га за руку да га примора да остане.

— Пазите, господине маркиже, рече му он, ви и сувише олако узимате људе који имају неко право на захвалност онога кога ви овде претстављате. Ми знамо да вам је Његово Величанство дало власт да потврђујете наше заслуге, које морају бити награђене на овом или оном свету, јер је губилиште спремно свакога дана за нас. Ја знам да што се мене тиче чин бригаднога генерала...

— Хоћете рећи пуковника?

— Не, господине маркиже, Шарет ме је именовао за пуковника. Пошто ми чин о коме говорим не може да буде оспорен, ја се у овом тренутку не заузимам за себе, него за ову моју неустрашиву браћу по оружју, чије заслуге треба потврдити. Ваш потпис и ваше обећање биће им данас довољни, а ја признајем, рече он шапатам, да они не траже много. Али,

настави он дигавши глас, кад се у версајском замку роди сунце да обасја срећне дане монархије, да ли ће тада они одани што су помогли краљу да освоји Француску у Француској, да ли ће моћи добити какву награду за своје породице, пензију за удовице и повратак имања која су им у тако незгодно време одузета? Ја сумњам у то. Неће ли, господине маркиже, докази о учињеним услугама бити без користи тада? Никада се ја не бих бојао краља, али се бојим оних гаврана министара и дворана који ће му пунити уши обзирима о општем добру, части Француске, интересима круне и хиљадама других тричарија. Па ће се ругати једном оданом Вандејцу или неком храбром шуану јер ће бити стар, а мач којим се борио за свету ствар удараће га по ногама омршавелим од патњи... Мислите ли да нисмо у праву?

— Ви изванредно лепо говорите, господине де Висар, али и сувише рано, одговори маркиз.

— Слушајте, маркиже, рече му гроф де Бован тихо, Рифоел је, вере ми, рекао истину. Ви сте сигурни да ће вас краљ увек саслушати; али ми остали ћемо тек с времена на време видети господара; признајем вам, да ми нисте дали часну племићку реч да ћете ми у своје време изградити чин врховног надзорника вода и шума у Француској, врага бих ја метао главу у торбу. Освојити Нормандију краљу, није то тако лака ствар, а ја се према томе надам одликовању. — Али, додаде он поцрвеневши, имамо времена да на то мислимо. Нека ме Бог сачува да

подражавам ове јаднике и узнемиравам вас. Ви ћете говорити краљу о мени и све ће бити у реду.

Сваки од вођа је нашао начин да саопшти маркизу, вештије или неспретније, претерану цену што ју је очекивао за своје услуге. Један је скромно тражио управништво Бретање, други баронство, овај је тражио какав чин, онај да заповеда; сви су хтели пензије.

— Па добро, бароне, рече маркиз господину ди Геник, ви нећете ништа?

— Вере ми, маркиже, ова господа ми остављају само француску круну, али могао бих баш да пристанем на њу...

— Али, господо, повиче опат Гиден громким гласом, ако се толико журите са својим захтевима, све ћете покварити на дан победе. Зар неће краљ бити приморан да чини уступке револуционарима?

— Јакобинцима! повиче кријумчар. Ах, нека ми краљ остави одрешене руке, употребио бих мојих хиљаду људи да их вешам, ускоро бисмо их се ослободили...

— Господине де Котро, рече маркиз, видим где улазе неке особе које су позвате овде. Ми треба да се такмичимо у ревности да их придобијемо за наше свето предузеће, ви схватате да није тренутак да се бавимо вашим захтевима, ма колико они били праведни.

Говорећи тако, маркиз је ишао према вратима, као кад би пошао пред племиће из суседне земље, али

му смели кријумчар препречи пут са изразом покорности и поштовања на лицу.

— Не, не, господине маркиже; опростите ми, али су нас јакобинци научили, 1793, да не једе колаче онај који жито жање. Потпишите ми ово парче хартије и ја вам доводим сутра хиљаду пет стотина људи; ако нећете, ја преговарам са првим конзулом.

Кад погледа око себе гордо, маркиз виде да се смелост старога партизана и његова одлучност допадају свима посматрачима ове распре. Један једини човек, који је седео у углу, изгледа да није учествовао у распри и био је заузет пуњењем једне порцуланске луле. Његово презирање говорника, његово скромно држање и саучешће што га маркиз виде у његовим очима натераше маркиза да погледа овога племенитог поданика и он познаде у њему мајора Бригоа; вођ се одједном упути њему:

— А ти, рече му он, шта ти тражиш?

— О, господине маркиже, ако се врати краљ, ја сам задовољан.

— Али ти?

— О, ја... Господин се шали.

Маркиз стеже жуљевиту Бретањчеву руку и рече госпођи Гиа, којој се био приближио:

— Госпођо, ја могу погинути у овом рату пре него што бих стигао да краљу поднесем тачан извештај о католичкој војсци Бретање. Ако дочекате повратак краљевства, не заборавите овога поштенога човека и барона ди Геник. Оданији су њих двојица но сви ови људи.

Он показа вође, који су нестрпљиво очекивали да барон испуни њихове захтеве. Сви су држали у руци развијене хартије, у којима су краљевски генерали из прошлога рата без сумње потврдили њихове заслуге, и сви почеше да гунђају. Усред њих, опат Гиден, гроф де Бован и барон ди Геник саветовали су се како да помогну маркиза да одбије тако претеране захтеве, јер су сматрали да је положај младога вође врло незгодан.

Одједном маркиз погледа својим плавим очима, пуним потсмеха, сав овај скуп и рече звонким гласом:

— Господо, ја не знам да ли је власт коју ми је краљ благоизволео дати у стању да задовољи ваше захтеве. Он можда није предвидео толику ревност и оданост. Сами ћете сад видети шта је моја дужност и да ли ћу је умети да вршим.

Он ишчезе и брзо се врати држећи у руци једно развијено писмо, запечаћено краљевским печатом и потписано краљевом руком.

— Ево овлашћења на основу кога сте дужни да ми се покоравате, рече он. Овим ми се даје управа над Бретањом, Нормандијом, Меном и Анжуом, у име краља, и да признајем заслуге официра који се буду одликовали у његовој војсци.

У скупу се примети задовољство. Бунтовници се приближише маркизу, окруживши га са поштовањем. Све очи биле су управљене на краљев потпис. Млади вођ, који је стајао поред камина, баци писмо у ватру, где га за трен ока нестаде.

— Ја хоћу да заповедам, повиче младић, само онима који у краљу гледају само краља, а не плен који треба оглодати. Можете, господо, да ме напустите. . .

Госпођа Гиа, опат Гиден, мајор Бриго, витез де Висар, барон ди Геник и гроф де Бован, повикаше одушевљено: „Живео краљ!” Премда су се други вођи колебали једно време да понове овај узвик, ипак, одушевљени племенитим маркижевим понашањем, они га замолише да заборави оно што се малочас догодило, уверавајући да би он био њихов вођ и без тог одобрења.

— Хајд’мо да играмо, повиче гроф де Бован, нека буде шта буде! Најзад више вреди обратити се Богу него његовим свецима, повиче он весело. Прво се туцимо а после ћемо видети.

— Е, то је истина. Да простите, господине бароне, рече Бриго тихо, обративши се честитоме ди Генику, још нисам никад видео да се јутром тражи наднаца.

Скуп се растури по дворанама, где се већ било искупило нешто света. Узалуд се маркиз трудио да се разведри, вође одмах опазише непријатан утисак што га је овај приказ оставио на човека који је поред оданости носио у себи и младићку веру, и постидеше се сами себе.

Опојна радост је владала у овом скупу најодушевљенијих краљевих присталица који су, не могући да суде о догађајима Револуције, морали и најневероватније наде да сматрају остварљивима.

Смели потхвати што их је отпочео Монторан, његово име, његова срећа и способност потстицали су храброст и доводили до оног политичког заноса, опаснијег од свих других, опаснијег јер се охлади само у силној крви, скоро увек узалуд проливеној. По мишљењу ових људи, Револуција је била само пролазна буна у француском краљевству, у коме се, бар што се њих тиче, канда ништа није изменило. Ова села су увек припадала Бурбонима. Толика је била власт краљевих присталица у овим крајевима да је Ош, четири године пре ових догађаја, успео да закључи примирје али не и мир. Племићи су прилично потцењивали револуционаре: за њих је Бонапарта био што и Марсо, само срећнији од свога претходника. Стога су се жене весело припремале за игранку. Неки од вођа, који су се борили са плавима, добро су познавали садашњи тежак положај, па знајући да их њихови назадни земљаци неће разумети ако говоре о првом конзулу и његовој моћи, разговарали су међу собом посматрајући површно жене које су се оговарале међусобно. Госпођа Гиа, која је изгледа била главна личност забаве, покушавала је да забави играчице обраћајући се свакој са по којом љубазном речи. Већ се чуло удешавање инструмената, кад госпођа Гиа опази маркиза, чије је лице још увек било жалосно; она му нагло приђе.

— Није вас, надам се, тако растужило ваше врло обично расправљање са оним простацима? рече му она. Госпођа Гиа не доби одговора. Чинило се мар-

кизу, занесеном у сањарије, да слуша разлоге што му их је Марија у Вивтјеру међу овим истим вођама наводила и саветовала га да напусти борбу краљева противу народа. Али је овај младић био и сувише частан и поносит, био је можда и сувише чврстог убеђења да би напустио започето дело, у овом тренутку он се решавао да га истрајно продужи, и поред препрека. Он гордо диже главу и тек тада схвати шта му је рекла госпођа Гиа.

— Ви сте сигурно у Фужеру! говорила је са горчином која је одавала узалудност њених напора да забави маркиза. Ах, господине, живот бих дала да вам је доведем и да вас видим срећна са њом.

— Зашто сте онда са толико вештине пуцали на њу?

— Зато што бих хтела да је имате живу или мртву. Да, господине, ја сам могла да волим маркиза де Монторан кад сам веровала да у њему видим јунака. Сад према њему осећам само неко тужно пријатељство, видим да га од славе одвлачи нестално срце једне глумице.

— Кад је реч о љубави, прихвати маркиз са извесним потсмехом, ви ме врло мало познајете! Кад бих ја волео ту девојку, госпођо, мање бих је желео... а да није вас, можда на њу не бих ни мислио више.

— Ево је! одједном ће госпођа Гиа.

Журба са којом маркиз окрете главу страховито заболе ову јадну жену; јасна светлост свећа давала јој је прилике да добро запази и најмање

промене на лицу овога човека што га је тако страшно волела, учини јој се да је његов повратак ипак вероватан, кад се он окрете њој, насмејавши се овом женском лукавству.

— Чему се то смејете? запита гроф де Бован.

— Једном мехуру сапунице што испарава! одговори радосно госпођа Гиа. Маркиз се изненадио, како ми изгледа, што му је срце живље закуцало у једном тренутку за том девојчуром, тобожњом госпођицом де Вернеј. Ви знате?

— Том девојчуром? прихвати прекорно гроф, кривац је дужан да поправи учињено зло, а ја вам дам часну реч да је она заиста кћи војводе де Вернеј.

— Господине грофе, рече маркиз потпуно измењеним гласом, којој вашој изјави да се поверује, оној у Вивтјеру или овој у Св. Жаму?

Један громки глас објави долазак госпођице де Вернеј. Гроф појури према вратима, понуди руку лепој непознатој са највећим поштовањем и показавши на њу маркизу и госпођи Гиа, одговори њој и запањеном младом вођи:

— Верујте само овој данашњој, одговори он забезекнутоме младоме вођи.

Госпођа Гиа побледе угледавши ову злокобну девојку. Госпођица де Вернеј застаде и гордо погледа на овај скуп у коме је тражила званице из Вивтјера. Очекивала је усиљени поздрав своје супарнице па, и не погледавши маркиза, пусти да је гроф одведе на једно од почасних места и намести

је поред госпође Гиа, коју она благонаклоно поздрави, а ова се опет никако не наљути но се чак насмеши и пријатељски иступи према госпођици де Вернеј. Чудна одећа и лепота госпођице де Вернеј изаваше шапат дивљења у скупу. Кад маркиз и госпођа Гиа погледаше званице из Вивтјера опазише да ове показују неизвештачено поштовање, изгледало је да се свако од њих труди да се допадне младој, пониженој Парижанки. Непријатељи су се сусрели.

— Па то је чаролија госпођице! Само ви умете тако да изненадите људе. Шта мислите, доћи сасвим сама? говорила је госпођа Гиа.

— Сасвим сама, понови госпођица де Вернеј; онда ћете, госпођо, вечерас имати само мене да убијете.

— Не будите строги, настави госпођа Гиа. Не могу да вам искажем колико задовољство осећам што вас поново видим. Заиста, увек ми је тешко било кад бих се сетила неправди што сам вам их нанела и тражила сам прилику да их поправим.

— Што се тиче ваших неправди, госпођо, ја вам мирне душе праштам неправде што сте их мени нанели, али мене пече смрт плавих које сте ви поубијали. Можда бих могла да се пожалим и на грубост вашег понашања... Па лепо, ја вам све опраштам због услуге коју сте ми учинили.

Госпођа Гиа се збуну осетивши да је њена лепа супарница стеже руком, смешећи се са неком увре-

дљивом љупкошћу. Маркиз је био остао непомичан, али и он у овом тренутку шчепа за мишицу грофа.

— Ви сте ме срамно преварили, рече му он, па сте чак и моју част укаљали; нисам ја Жеронт из комедије; или ће вас нестати или мене.

— Маркиже, одговори достојанствено гроф, спреман сам да вам дам објашњења каква год хоћете.

Они се упутише према суседној одаји. И особе најмање посвећене у тајну овога призора почињале су да схватају његов значај, тако да се нико не маче кад виолине дадоше знак да игра почиње.

— Какву сам то толику важну услугу имала част да вам учиним, госпођице, те да заслужим?... запита госпођа Гиа напућивши, сва бесна, своје усне.

— Зар ми нисте приказали у правој боји маркиза де Монторан? Са каквом ме је ужасном равнодушношћу оставио тај човек да погинем! Врло радо вам га уступам.

— Шта сте дошли да тражите овде? ужурбано запита госпођа Гиа.

— Поштовање и обзире које сте ми одузели у Вивтјеру, госпођо. Што се тиче осталог, будите спокојни. Кад би се маркиз и вратио мени, ви сигурно знате да то више није љубав.

Госпођа Гиа дохвати тада за руку госпођицу де Вернеј са оном љупкошћу у покретима што је жене имају једна према другој, а нарочито у присуству људи.

— Па добро, јадна моја мала, ја се радујем што видим да сте разумни. Ако је услуга што сам вам је учинила била мало сурова, рече она стежући руку коју је држала, ма да је желела да је раздере кад су јој прсти осетили нежност те руке, бар ће бити потпуна та услуга. Слушајте, ја познајем Де-лију, рече она лукаво се насмешивши, он би вас преварио, он нити жели којом да се ожени нити то може.

— Ах!...

— Да госпођице; он се само због тога и прихватио свога опасног задатка да заслужи руку госпођице д'Иксел, а Његово Величанство му је обещало пуну своју потпору.

— Ах! ах!...

Ниједне речи не додаде госпођица де Вернеј овом подругливом узвику. Млади и лепи витез де Висар, нестрпљив да му се опрости шала која је била знак за почетак вређања у Вивтјеру, приближи јој се позвавши је на игру, она му пружи руку и похита да заузме место у кадрили где је већ била госпођа Гиа. Изглед ових жена, чији је начин одевања потсећао на прогнани двор, које су све имале косу посуту прахом или уковрчену, био је смешан у поређењу са оделом госпођице де Вернеј, складним, богатим и неутрпаним у исти мах, оделом које сви гласно осудише, али су га ипак жене по-тајно желеле. Људи су се неуморно дивили лепоти природне косе и појединостима једног начина одевања чија се сва љупкост састојала у истицању складности.

У овом тренутку маркиз и гроф уђоше у дворану и дођоше иза госпођице де Вернеј, која се и не окрете. Није јој требало огледало испред ње да би видела маркиза; осетила је она његово присуство по држању госпође Гиа, која је невешто скривала нестрпљење са којим је очекивала сукоб који ће, пре или после, избити међу заљубљенима. Премда се маркиз разговарао са грофом и двома другим личностима, могао је ипак да чује разговоре играча и играчица који су за тренутак, према променама насталим у игри, заузимају тренутно место госпођице де Вернеј и њених суседа.

— Ох, Боже мој, да, госпођо, сама је дошла, говорио је један.

— Треба за то бити врло смео, одговори играчица.

— Кад бих ја била тако одевена, мислила би да сам нага, рече једна госпођа.

— Није то баш пристојно одело, одговори играч, али је она тако лепа и лепо јој стоји.

— Видите, ја се стидим за њу због савршености њене игре. Зар не бисте рекли да потпуно личи на оперску певачицу? одговори суревњива госпођа.

— Мислите ли да је она дошла овде да преговара у име првога конзула? запита трећа госпођа.

— Каква шала! одговори играч.

— Неће та донети невиност у мираз, рече играчица насмејавши се.

Делија се хитро окрете да види жену која је изустила ту заједљиву примедбу и виде госпођу Гиа,

чији је изглед казивао: „Видите шта се о њој мисли!”

— Само жене су јој узеле то благо, госпођо, одврати непријатељици Маријиној гроф, смејући се.

Маркиз опрости у себи све неправде грофове. Кад се усуди да баци поглед на своју драгану чије су чари биле, као код скоро свих жена, истакнуте светлошћу свећа, она му, враћајући се на своје место, окрете леђа и поче разговарати са својим играчем, а до маркижевих ушију допирали су најмилији звуци њенога гласа.

— Први конзул нам шаље врло опасне посланике! говорио је њен играч.

— То је већ речено у Вивтјеру, господине, одговори она.

— Па ви имате краљевско памћење! одврати племић, незадовољан својом неумешношћу.

— Да би човек опростио увреде, треба да их се добро сећа, прихвати она живо извлачећи га из забуне једним осмехом.

— Обухвата ли нас све тај опроштај? запита је маркиз.

Али она јурну у игру са детињском опојношћу, оставивши га запрепашћена и без одговора; он је погледа са хладном сетом, она то опази и саже главу заузевши љупки положај којим је истицала дивне сразмере свога врата, а не заборави ниједан покрет којим би истакла ретку савршеност свога тела. Марија је привлачила као нада а изми-

цала се као успомена. Видети је такву, значило је штети је имати по сваку цену. Она је то знала, и свест о њеној лепоти даде њеној појави неисказану чар. Маркиз осети како му се у срцу диже ви-хор од љубави, беса и лудила; он снажно стеже грофову руку и удаљи се.

— Шта, он је отишао? запита госпођица де Вернеј вративши се на своје место.

Гроф појури у суседну дворану и даде својој штићеници један знак доводећи јој Делију.

— Мој је, рече она у себи испитујући у огледалу маркижево лице обасјано надом.

Она прими младога вођу мргодећи се, али га остави са осмехом на лицу; видела је у њему вишега човека и осети се гордом што може да га мучи, а хтела је да га скупо стану неколико љубазних речи те да види колико су оне драгоцене, поводећи се за оним нагоном који имају све жене. Кад се кадрил сврши, сви племићи из Вивтјера окружише Марију и сваки се од њих трудио да ласкањем измоли опроштај за своје заблуде; али онај кога је она хтела да види крај својих ногу не приближи се групи где је она била главна личност.

— Он верује да га још увек волим, говорила је она сама себи, па неће да се умеша међу људе који су ми равнодушни.

Она одби позив на игру. Ишла је затим од групе до групе играча, као да је ова свечаност била због ње приређена, наслоњена на руку грофа де Бован, према коме је била љубазнија него према остали-

ма. Догађај у Вивтјеру био је већ познат целоме скупу, у свим његовим појединостима, благодарећи госпођи Гиа, која се надала да ће спречити везу између маркиза и госпођице де Вернеј ако их овако непрестано истиче; тако су двоје завађених љубавника постали предмет опште пажње. Монторан се није усуђивао да се приближи својој драгани, јер му се чинила због осећања његове кривице и страховите жудње за њом ужасна, а она је пак вребала сваку промену на његовом на изглед мирном лицу, претварајући се као да посматра игранку.

— Страховито је топло овде, рече она своме кавалеру. Видим да је чело господина де Монторан све влажно. Одведите ме с друге стране, да могу да одахнем мало... гушим се.

Покретом главе она показује грофу суседну дворану, у којој се картало неколико људи. Маркиз пође за својом драганом чије су се речи могле погодити по покрету усана. Он се надао да се она повлачи из гомиле само зато да га види поново и ова претпоставка распламте безгранично његову страст; његова је љубав расла баш због препрека које је он сматрао да треба да стави на пут њеној љубави. Госпођици де Вернеј се допадало да мучи младога вођу: њен поглед, тако благ и кадифасто мек за грофа, постајао је натмурен и суров кад би се случајно срео са погледом маркижевим. Монторан као да учини један страховит напор и проговори муклим гласом:

— Зар ми нећете да опростите?

— Љубав не опрашта ништа, или опрашта све, одговори му она хладно. Али, додаде она видевши да се он обрадова, треба волети...

Она је била поново прихватила грофову руку и пожурила у неку врсту будоара који се налазио уз дворану за картање. Маркиз пође за Маријом.

— Саслушаћете ме! повиче он.

— Ви бисте учинили, господине, да се поверује да сам дошла због вас, а не из поштовања према самој себи. Ако не престанете са тим одвратним прогонањем, ја се повлачим.

— Па добро, рече он сетивши се једног од најлуђих подвига последњег лоренског војводе, допустите ми да говорим само док будем држао ову жеравицу у руци.

Он се саже према огњишту, шчепа један распаљени угарак и јако га стеже. Госпођица де Вернеј поцрвене, хитро истрже своју руку из грофове и погледа зачуђено маркиза. Гроф се лагано удаљи и остави двоје љубавника саме. Један тако луд подвиг беше узбудио Марију, јер ништа у љубави није убедљивије од какве јуначке глупости.

— Ви ми тиме доказујете, рече она покушавајући да га натера да баци жар, да бисте ме мучили најстрашнијим мукама. У свему претерујете. На реч једне будале и клевете једне жене, ви сте посумњали да је она која вам је баш била спасла живот способна да вас прода!

— Да, рече он насмешивши се, био сам свиреп према вама; али ако и заборавите то, ја никада нећу заборавити. Слушајте ме... Срамно су ме преварили, али је толико околности било противу вас тога кобнога дана...

— А те околности су биле довољне да униште вашу љубав?

Он је оклевао са одговором, она учини један презрив покрет и диже се.

— Ах! Марија, сад никоме нећу да верујем осим вама...

— Али баците тај жар! Ви сте луди! Хоћу да отворите шаку.

Било му је пријатно да се благо опире љупким напорима своје драгане да би продужио пријатан осећај што га је имао кад су га стезали њени драги прсти; она најзад успе да отвори ову шаку коју би радо пољубила. Крв је била угасила жар.

— Па добро, шта вам је то требало? рече она.

Она начини завој од своје марамице и њиме покри једну прилично плитку рану, коју маркиз покри рукавицом. Госпођа Гиа се на прстима увуче у дворану за картање и бојажљиво погледа двоје заљубљених чијем је погледу вешто измицала повлачећи се на најмањи њихов покрет уназад; извесно да јој је било тешко да објасни себи њихов говор по ономе што су они чинили.

— Да је и истина све што су вам о мени рекли, признајте да бих у овом тренутку била достојно

освећена! рече Марија подругљиво, од чега маркиз побледе.

— Па шта вас је довело овде?

— Велики сте ви уображенко, драго моје дете. Ви мислите да се једна жена као што сам ја може некажњено да презире? Дошла сам и због вас и због себе, настави она после кратког времена, метнувши руку на рубине на дршци свога ножа и показавши му га.

— Шта све ово значи? мислила је госпођа Гиа.

— Али, настави Марија, ви ме још волите... Ви ме бар још увек желите; глупост коју сте малочас учинили, додаде она ухвативши га за руку, доказује ми то. Поново сам постала оно што сам хтела да будем и одлазим срећна. Увек праштамо ономе који нас воли. Што се тиче мене, вољена сам, поново сам стекла поштовање човека који за мене значи читав свет: могу сад да умрем.

— Ви ме, дакле, још волите? рече маркиз.

— Зар сам ја то рекла? одговори она подругљиво, радујући се ужасном мучењу што га је маркиз подносио од ње откако је дошла. Зар ја нисам морала да поднесем жртве да бих овде дошла? Ја сам спасла смрти господина де Бован и он ми је, из захвалности, понудио своје име и све што има. Никада се ви нисте тога сетили.

Запањен овим последњим речима, маркиз се уздржа од страховите срџбе која још владаше њиме, верујући да га је гроф изиграо и не рече ни речи.

— Ах! ви размишљате? настави она горко се осмехнувши.

— Ваша сумња оправдава моју, госпођице, одговори младић.

— Хајдемо одавде, господине! повиче госпођица де Вернеј кад опази крај од хаљине госпође Гиа.

Она се диже. Али жеља да своју супарницу доведе до очајања није јој дала да оде.

— Хоћете ли у пакао да ме отерате? запита маркиз ухвативши је за руку и стегнувши је снажно.

— Зар нисте ви мене пре пет дана отерали у пакао? Зар ме не остављате ви у неизвесности чак и у овом тренутку о искренности ваше љубави?

— Знам ли ја да ли ви не желите да се светите хотећи да се дочепате мога живота, да ме ставите на вечите муке, уместо да желите моју смрт?

— Ах! ви ме не волите: ви мислите на себе а не на мене! рече она љутито, проливши неколико суза.

Каћиперка је добро познавала моћ својих уплаканих очију.

— Па добро, рече он сав ван себе, узми ми живот, али не плачи!

— О љубави моја, повиче она пригушеним гласом, то су речи и поглед који сам очекивала па да твоју срећу ставим изнад своје! — Али, господине, настави она, тражим од вас последњи доказ о љубави, за коју ви тврдите да је тако велика. Желим да останем овде само онолико времена колико је потребно да докажем да сте мој. Ни чашу воде нећу узети у кући где је једна жена која је у два

маха покушала да ме убије, која можда и сад спрема какву заверу противу нас и која нас слуша у овом тренутку, додаде она показујући прстом маркизу наборе хаљина госпође Гиа.

Затим она обриса сузе и наже се уву младога вође који задрхта кад осети како га благо милује њен дах.

— Спремите све за наш одлазак, рече она; одвешћете ме у Фужер и само тамо ви ћете заиста сазнати да ли вас волим. По други пут ја се поверавам вама. Хоћете ли се ви још једанпут поверити мени?

— Ах! Марија, ви сте ме довели дотле да не знам шта радим! Опијен сам вашим речима, погледима, најзад вама самом и спреман сам да вас задовољим.

— Па добро, учините ме за тренутак срећном! Допустите ми да уживам у једној победи коју сам желела. Хоћу да искористим до краја живот о коме сам сањала и да се поново надахнем својим обманама пре него што се оне распу. Хајдемо, дођите да играте са мном.

Они се заједно вратише у дворану и ма да је госпођица де Вернеј била поласкана у својој таштини, како само може да буде једна жена, загонетна благост њених очију, њен осмех, брзина покрета у игри, све је то скривало њену мисао као што море чува тајну злочинца који му повери тешку лешину. Ипак је у скупу одјекнуо шапат дивљења кад се она са својим драганом пусти у игру и кад се,

страсно припијени једно уз друго, склопљених очију, отежале главе, стадоше окретати стежући грчевито једно друго и откривајући тако сва задовољства што су их очекивали од једне ближе везе.

— Грофе, рече госпођа Гиа господину де Бован, распитајте да ли је Хлебokraдица у логору, доведите ми га и будите сигурни да ћу вам за ту ситну услугу све дати, чак и моју руку. — Скупо ће ме коштати моја освета, рече она видећи га где се удаљава; али ми овај пут неће умаћи.

Неколико тренутака после овога призора, госпођица де Вернеј и маркиз седели су у једној берлини запрегнутој са четири снажна коња. Изненађена што види ово двоје тобожњих непријатеља једно уз друго и у таквој слози, Франсина је ћутала, не усуђујући се да запита себе да ли је то љубав или лукавство код њене госпође. Благодарети тишини и густоме мраку маркиз није могао да види да се госпођица де Вернеј све више узнемиравала што су били ближе Фужеру. Кроз мрак се ипак назирао, у даљини, звоник Св. Леонарда. У овом тренутку, Марија рече за себе:

— Сад ћу умрети!

Код прве планине двома заљубљенима паде на ум иста мисао; они се скидоше с кола и пешке пођоше узбрдо, у спомен на њихов први сусрет. Кад Марија узе маркиза за руку и коракну неколико пута, она осмехом захвали младићу што је није узнемиравао у њеном ћутању; стигавши затим на заравањ са које се видео Фужер, она се трже из свог сањарења.

— Не идите даље, рече она: данас вас не бих могла спасти од плавих.

Монторан се изненади, она се тужно насмеши, показа му прстом једну стену, као да хоће да му нареди да седне, а она оста непомична и замишљена. Болна узбуђења што су јој обузимала душу спречавала су је да продужи са претварањем. У овом тренутку она би клекла на зажарено углевље и не би га осетила као што маркиз није осетио угарак кад је хтео да докаже жестину своје страсти. Пошто је посматрала свога драгог погледом пуним најдубљег бола, она му рече ове ужасне речи:

— Све чиме сте ме сумњичили истина је!

Маркизу се оте један покрет.

— Ах! молим вас, рече она склопивши руке, слушајте ме и немојте ме прекидати. Ја сам заиста кћи војводе де Вернеј, настави она узбуђено, али његова ванбрачна кћи. Моја мајка, једна од Кастеранових, отишла је у калуђерице да избегне мучење што јој га је припремала породица, у сузама је петнаест година испаштала своју погрешку и умрла у Сезу. Тек на својој самртничкој постељи је молила да ме узме човек који је њу напустио, јер је знала да сам без пријатеља, без новаца, без будућности... Тај човек, који се увек налазио у кући Франсинине мајке чијем старању сам ја била поверена, био је заборавио своје дете. Ипак ме је војвода познао и примио са задовољством, јер сам била лепа, а може бити и стога што је у мени гледао своју младост. Био је то један од оних племи-

ћа који су за прошле владе сматрали за славу да покажу како се може опростити чак и злочин ако се отмено изврши. Ништа нећу да додајем; тај човек је био мој отац! Оставите ме да вам објасним, како је моје бављење у Паризу рђаво деловало на моју душу. Околина војводе де Вернеј и друштво у које ме је он увео било је запојено оном циничком филозофијом којом се одушевљавала Француска, јер се свуда та мудрост, са много духа, проповедала. Китњасте разговори што су годили моме духу свиђали су ми се због префињености запажања, или због духовито казаног презирања за све што је побожно или истинито. Ругајући се осећањима, људи су их утолико боље исказивали што су их мање осећали; очаравали су ти људи колико својим сажетим изражавањем толико и добродушношћу са којом су читав доживљај умели да кажу једном речју; па ипак је њихова мана била баш та претерана духовитост којом су замарали жене, начинивши од љубави пре какву вештину но искрено осећање. Тешко сам се опирала овој бујици. Међутим је моја душа, опростите ми ту гордост, била толико осећајна да наслути да је дух умртливио сва осећања; али је живот којим сам ја тада живела довео до тога да се у мојој души зачала борба између мојих природних склоности и рђавих навика што сам их у томе животу стекла. Неколицини паметних људи допадало се да у мени развију ону слободу мишљења, презирање јавнога мњења, што уништава код жене извесну скромност која и чини

њену чар. За несрећу, невоља није била у стању да поправи код мене погрешке стечене у благостању. — Мој отац, продужи она пошто је уздахнула, војвода де Вернеј, умро је пошто ме је признао за кћер и обезбедио једним завештањем којим је знатно умањио део мога брата, свога законитога сина. Нађох се једнога јутра без крова над главом и без заштитника. Мој брат је напао тестаменат који ме је начинио богатом. Три године проведене у једној богатој кући распириле су моју таштину. Задовољавајући све моје ђуди, мој отац ме је навикао на раскош и навике у којима моја млада и наивна душа није умела да види опасности и страшну њихову моћ над човеком. Један пријатељ мога оца, маршал-војвода де Ленонкур, човек од седамдесет година, понуди ми се за стараоца. Примила сам понуду. Неколико дана по почетку те гнусне парнице, нађох се у једној раскошној кући где сам имала све оно што ми је брат, после смрти очеве, оспоравао. Сваке вечери је стари маршал долазио да проведе поред мене неколико часова, био је увек према мени благ и тешио ме. Његове седе косе и дирљиви докази његове очинске нежности допринеле су да га заволим и да се сматрам његовом кћерју. Примала сам накит који ми је поклањао и нисам скривала од њега ниједну своју ђуд, видећи да је сав срећан да их задовољава. Једне вечери, ја дознадох да је сав Париз уверен да сам ја љубавница тога старца. Доказали су ми да сам немоћна да одбраним своју част на коју се свако ба-

цао блатом. Човек који је злоупотребио моју наивност није могао да буде мој љубавник а није хтео ни да буде мој муж. Тих дана, кад сам сазнала за те гнусне гласове, уочи дана одређеног за венчање са оним чије сам име захтевала, једино задовољење које би он могао да ми пружи, он отпутова за Кобленц. Срамно ме отераше из мале куће у којој ме је маршал оставио, а која и није била његова. Досада ја сам вам рекла истину као да сам била пред Богом; не питајте даље једну несрећницу о патњама што их носи у души. Једнога дана сам се удала, господине, за Дантона. После неколико дана олуја је оборила горостасни храст који сам ја била обгрлила. Видевши да сам запала у крајњу беду, одлучих да се овај пут убијем. Не знам да ли љубав према животу, или нада да пребродим све невоље и да нађем, на дну те бескрајне провалије, срећу која ми се измицала, бежу моји саветници, или сам можда била убеђена разлозима једнога младића из Вандома који је, има две године, сигурно уверен да ће ме несрећа гурнути њему у руке; не знам најзад како сам се примила одвратног задатка да изазовем, за триста хиљада франака, љубав код једног непознатог човека кога је требало да издам. Видела сам вас, господине, и одмах познала, благодарећи једном предосећању које нас никад не вара; мени се, међутим, свиђало да сумњам, јер што сам вас више волела, све страшнија ми је била извесност. Спасавши вас из руку команданта Илота, ја сам се одрекла своје

улоге и одлучила да преварим целате уместо жртве. Нисам имала права да се играм тако људима, њиховим животом, њиховом политиком и самом собом са безбрижношћу девојке која види у свету само осећања. Поверовала сам да сам вољена и обмањивала себе надом да поново отпочнем свој живот; али је све, па можда и ја сама, одало моје раније грехе, јер ви сте морали зазирати од једне тако необуздане жене као што сам ја. Авај! ко не би разумео и моју љубав и моје претварање? Да, господине, изгледало ми је да сам сањала какав тежак сан, а кад сам се пробудила да сам се нашла поново у добу од шеснаест година. Зар се нисам нашла у Алансону, где су ми изишле пред очи невинне и чисте детињске успомене? Била сам толико луда да поверујем да ће ми љубав повратити невиност. За тренутак само ја сам помислила да сам још девојка, пошто још нисам волела. Али синоћ ваша љубав ми се учинила истинита, неки глас ми је викао: „Зашто га варати?” Знајте дакле, господине маркиже, настави она гласом који је гордо тражио одобравање, добро знајте, ја сам само једно обешчашћено створење, недостојно вас. Од овога тренутка ја поново постајем пропала девојка, заморена улогом жене коју сте ви дигли до свога срца. Мучи ме врлина. Кад бисте били толико слаби да се ожените мноме, ја бих вас презирала. То је глупост коју може да учини гроф де Бован; будите ви, господине, достојни своје будућности и без жаљења ме оставите. Љубавница, видите, и

сувише би изискивала, она би вас волела другојаче но каква проста и наивна девојчица која је за тренутак осетила у свом срцу слатку наду да може да вам буде другарица, да вас увек чини срећним, да вам чини част, да постане племићка, отмена супруга. Ја нећу вашу част и имање. Поносита што сам то жртвовала, ја ћу од тога поноса живети у својој беди, а провиђење може по својој вољи да управља мојом судбином. Никад вас нећу издати. Враћам се у Париз. Тамо ће ваше име бити за мене моје друго ја, а огромна вредност коју сте му ви дали утешиће ме у свим мојим невољама. Што се вас тиче, ви сте човек, заборавићете ме... Збогом.

Она се вину у правцу долине Св. Силписа и ишчезе пре него што би се маркиз дигао да је задржи; али се она врати натраг, искористи удубљења у једној стени да се ту сакрије, диже главу те посматраше маркиза са радозналошћу измешаном са сумњом и виде га како корача не знајући куда иде, као утучен човек.

— Да ли ће он бити слабић?... проговори она за себе кад он ишчезе, а она се осети одвојена од њега. Хоће ли ме разумети?

Она задрхта. Одједном се упуту Фужеру крупно корачајући, као да се боји да у ту варош, где би нашао смрт, не пође за њом маркиз.

— Дакле, шта ти је он рекао Франсина?... запита она своју верну Бретањку кад се састадоше.

— Јаој, Марија, ја га жалим. Ви, велике госпође, убијате човека речима.

— Како је изгледао кад ти је пришао?

— Зар ме је видео?... О, Марија, он те воли!

— Ох, воли ме или ме не воли! одговори она, две речи које су за мене рај или пакао. Ја не налазим места између те две крајности где могу да спустим своју ногу.

Пошто је њена страшна судбина била запечаћена, Марија је могла да пусти срцу на вољу и њено се лице које су дотада различита осећања одржавала тако брзо измени, да је она за време од једнога дана, док се колебала између предосећања среће и очајања, изгубила сву своју лепоту и ону свежину чија се битност садржи у отсуству сваке страсти или опојности блаженства. Хотећи да сазнаду успех њеног лудог предузећа, Илот и Корантен су били дошли да виде Марију одмах после њеног доласка: она их дочека насмејана.

— Ето, дакле, рече она команданту, чије брижно лице као да је питало, лија ће вам опет доћи пред пушку и ви ћете однети једну велику победу.

— Шта се догодило? немарно запита Корантен погледавши искоса госпођицу де Вернеј, погледом којим ова врста дипломата уходи мисао.

— Ах! одговори она, Делија је заљубљен више него икада у мене, натерала сам га да нас допрати до фужерске капије.

— Изгледа да ваша моћ ту престаје, прихвати Корантен, и да је код племића страх надмашио љубав према вама.

Госпођица де Вернеј погледа презриво Корантена.

— Ви то судите по самоме себи, одговори му она.

— Па добро, настави он не збунивши се, зашто га нисте довели код себе?

— Кад би ме заиста волео, команданте, рече она Илоту погледавши га мрко, да ли бисте ме много мрзели ако бих га спасла и одвела ван Француске?

Стари војник јој се брзо приближи и узе јој руку да је пољуби, сав одушевљен; затим је он укочено погледа и суморно јој рече:

— Ви заборављате моја два пријатеља и мојих шездесет људи!

— Ах! команданте, рече она са свом наивношћу заљубљеног створења, није он крив за то, изиграла га је једна жентурача, Шаретова љубавница, која би, ја мислим, плавима крв пила...

— Доста, Марија, прихвати Корантен, не ругајте се команданту, не разуме он још ваше шале.

— Ћутите ви, одговори му она, и запамтите да ако ми се једнога дана учините мрскији него обично, то је последњи дан за вас.

— Видим ја, госпођице, рече Илот без огорчености, да треба да се спремим за битку.

— Слабији сте, драги пуковниче. Видела сам да имају шест хиљада војника редовне војске у Св. Жаму и енглеске офицере и артиљерију. Али шта би ти људи без њега чинили? Ја мислим као и Фуше, његова глава је све.

— Па лепо, хоћемо ли је имати? запита нестрпљиви Корантен.

— Не знам, одговори она безбрижно.

— Енглези! повиче разљућени Илот, само му је то још требало па да буде савршен разбојник! Ах! даћу ти ја Енглезе!...

— Изгледа ми, грађанине дипломато, да ти допушташ да те ова девојка победи с времена на време, рече Илот Корантену кад одмакоше неколико корака од куће.

— Сасвим је природно, грађанине команданте, одговори замишљено Корантен, да си ти, у свему што нам је она рекла, видео само претеривање. Ви војници не знате да се може ратовати на више начина. Употребити вешто страсти људи или жена као опруге које се покрећу у корист државе, поставити на своје место точкиће ове велике машине коју зовемо владом, забављати се намештањем неукротивих осећања у ту машину, као неких окидача које човек са задовољством надгледа, не значи ли то стварати и поставити себе у средиште васионе, као Бога?

— Дозволићеш да свој занат више ценим од твога, одговори набусито војник. Радите шта хоћете са вашим точкићима; за мене нема веће власти од министра војног; знам шта ми је наређено, поћи ћу одмах у села са својим војницима који знају само да слушају и погледаћу у очи непријатеља кога ти хоћеш да ухватиш с леђа.

— Ох! можеш да се спремиш на поход, настави Корантен. Према ономе што сам наслутио код ове девојке, ма колико да ти она изгледа тајанствена,

ускоро ћеш имати једну чарку, а за кратко време прибавићу ти задовољство да се нађеш у четири ока са вођом тих шуана.

— Како то? запита Илот узмичући да боље погледа ово чудно створење.

— Госпођица де Вернеј воли Делију, одговори Корантен потмулим гласом, а можда и он њу воли! Један маркиз, отмен човек, млад и духовит, ко зна да није још и богат, колико искушења! Била би заиста луда да не ради за свој рачун, трудећи се да се уда за њега пре него да нам га изда! Она гледа да нас заведе. Али сам ја у очима те девојке видео неко узнемирење. Вероватно ће двоје заљубљених имати састанак, а можда је већ и заказан. Па лепо, сутра ће ми птица бити у рукама. Досад, он је био само непријатељ Републике, али пре неколико тренутака постао је и мој; сви они који су се усудили да се ставе између те девојке и мене свршили су на губилишту.

Изрекавши ове речи, Корантен се поново замисли те не могаде да види дубоку одвратност што се указа на лицу поштењачине војника кад је најзад разумео сву замршеност ове сплетке и руковање опругама што их је употребљавао Фуше. Тако Илот одлучи да смета Корантену у свему што не би битно шкодило жељама и циљевима владе и да непријатељима Републике да могућности да часно погину са оружјем у руци пре него што би постали жртва целата за чијег се снабдевача признавао овај жбир главне полиције.

— Кад би ме први конзул слушао, рече он окренувши леђа Корантену, он би оставио ове лисце да се боре са аристократама, они су достојни једни других, а војнике би употребио за сасвим друге ствари.

Корантен погледа хладно војника на чијем се лицу читала мисао, у очима му сени пакост која јасно казиваше надмоћност овог потчињеног Макијавелија.

— Дајте три аршина плаве чоје овим животињама и прикачите им једно парче гвожђа са стране, рече он за себе, они уобрази да се у политици људи морају убијати само на један начин...

Он се затим прошета лагано неколико минута, па ће наједном сам за себе:

— Да, дошао је тренутак, биће та жена моја! Има пет година како се круг што сам га око ње направио постепено сужавао, имам је у руци, а са њом ћу доспети на исти положај као и Фуше... Да, ако она изгуби јединога човека кога је волела, смрвљена болом, даће ми се и телом и душом. Сад само треба пазити и дању и ноћу да се открије њена тајна.

Тренутак доцније, ко би посматрао могао би да назре бледо лице овога човека кроз прозор једне куће, одакле се могло да опази све што уђе у ћорсокак што га је образовао ред кућа што се упоредно пружао са Св. Леонардом. Са стрпљивошћу мачке која вреба миша, Корантен је још и сутра ујутру пажљиво ослушкивао и најмањи шум и посма-

трао свакога пролазника. Тога дана је био пијачни дан. Премда су се у та бурна времена сељаци тешко усуђивали да дођу у варош, Корантен виде једнога човека сумњива изгледа, одевена у козју кожу, који је носио преко руке једну малу, округлу и спљоштену котарицу, где се упутио према кући госпођице де Вернеј, пошто је прилично немарно погледао око себе. Корантен сиђе у намери да сачека сељака кад изиђе; али се он одједном досети да би једним погледом могао да открије тајну котарице, ако би могао изненада да се појави код госпођице де Вернеј. Најзад, дознао је из причања да је скоро немогућно од Бретањца или Норманђанина ишчупати одговор.

— Испичутура! повиче госпођица де Вернеј кад Франсина уведе шуана.

— Да ли ме воли? рече она тихо и сама за себе.

Нека нагонска радост обли јој лице најживљим бојама и срце јој испуни радошћу. Испичутура је гледао час госпођу час Франсину, али ову последњу врло неповерљиво; један знак госпођице де Вернеј га умири.

— Госпођо, рече он, око два сата он ће бити код мене и чекаће вас.

Од узбуђења госпођица де Вернеј могаде да одговори само климањем главе, али би и један Самојед разумео сав значај тога одговора. У том тренутку зачуше се кораци Корантенови у салону. Испичутура се ни најмање не збуни кад му и поглед а и дрхтање госпођице де Вернеј дадоше на знање

да је опасност ту, и чим се ухода појави са својом лисичјом њушком шуан се раздра да уши загну:

— Еј, хеј! викао је он Франсини, има бретањског масла и бретањског масла. Хоћете жибаријевско масло а плаћате једанаест суа фунту? Није требало да га наручујете! Ово је дивно масло, рече он откривајући своју котарицу да покаже две грудве масла, што их је Барбета спремила. — Што је право, право је, лепа моја госпођо, додајте још један су.

Његов потмули глас није одавао никакво узбуђење, а његове зелене очи, наткриљене великим, проседим обрвама, упорно издржаше Корантенов продирући поглед.

— Та ћути, добричино, ниси ти дошао овде да продајеш масло, код жене која никад ништа у свом животу није купила. Занат којим се ти бавиш, мој стари, смаћи ће ти главу једнога дана.

Корантен га пријатељски потапша по рамену и додаде:

— Не може човек дуго времена да буде у исти мах и човек шуана и на страни плавих.

Требало је да Испичутура напрегне сву своју снагу да се уздржи и да не опорекне ову оптужбу која је била тачна. Он се задовољи да одговори:

— Господин хоће да се шали са мном...

Корантен је био окренуо леђа шуану, али док је поздрављао госпођицу де Вернеј, чије се срце стегло, он је лако могао да га посматра у огледалу. Испичутура, који је мислио да га укола више не

гледа, запита погледом Франсину а ова му показаврата говорећи:

— Ајте са мном, стари, споразумећемо се ми.

Ништа Корантену није измакло: ни страх који је госпођица де Вернеј невешто прикривала осмехом, ни њено руменило и промена на лицу, ни узнемиреност шуана, ни Франсинин знак, све је он био опазио. Убеђен да је Испичутура изасланик маркижев, он га ухвати за дуге длаке његове козје коже у тренутку кад је овај излазио, доведе га пред себе и погледа га право у очи говорећи му:

— Где станујеш ти, драги мој пријатељу? треба ми масла...

— Добри мој господине, одговори шуан, цео Фужер зна где ја станујем, ја сам скоро из...

— Корантене! повиче госпођица де Вернеј прекинувши Испичутурин одговор, заиста је то смело од вас да ми дођете у ово доба и да ме тако изненадите! Нисам честито ни обучена... Оставите на миру тога сељака, он ништа више не разуме ваша лукавства него што ја разумем њихове побуде. — Идите, добри човече!

За тренутак се Испичутура колебао да ли да оде. Природна или извештачена неодлучност једнога бедника који није знао кога да послуша већ је поколебала Корантена, кад се шуан на један заповеднички знак младе девојке удаљи тромим корацима. У том се тренутку госпођица де Вернеј и Корантен ћутке погледаше. Овај пут бистре Маријине очи не могадоше да издрже ватрени поглед што је значио из

очију тога човека. Одлучност са којом је шпијун ушао у собу, израз лица што га Марија није познавала, промукли звук његовог слабог гласа, ход његов, све ју је плашило; она разумеде да се између њих двоје зачиње једна подмукла борба и да он употребљава противу ње све силе свога страховитог утицаја; али, премда је у овом тренутку јасно видела провалију у коју срља, она је у својој љубави црпла снагу да се отресе ужасне хладноће својих предосећања.

— Корантене, настави она са неком веселошћу, надам се да ћете ме сад оставити да се обучем.

— Марија. . . , рече он, да, дозволите да вас тако зовем. . . . Ви ме још не познајете! Слушајте, и мање далековид човек него што сам ја открио би вашу љубав према маркизу де Монторан. У више прилика ја сам вам понудио своју руку и срце. Нисте ме сматрали достојним вас и можда сте у праву; али ако сте далеко изнад мене по лепоти или чему другом, ја ћу умети да вас спустим до себе. Моје необуздане жеље и моје гледиште на живот допринели су да ме ви мало цените; искрено да речем, ви нисте у праву. По томе како ја ценим људе, они не вреде ништа. Ја ћу сигурно доспети до каквог високог положаја чије ће вам почасти ласкати. Ко би вас могао више волети, ко би вас оставио да потпуно владате његовом личношћу, ако не човек који вас воли већ пет година? Премда сте изложени опасности да прихватите моју замисао, што ми не би било пријатно, јер ви не можете да схватите да се човек из претеране

љубави може и да одрекне бића које обожава, ја хоћу да вам покажем колико вас ја несебично волим. Немојте тако трести својом лепом главом. Ако вас маркиз воли, удајте се за њега, али се пре свега добро уверите у његову искреност. Био бих очајан да сазнам да сте преварени, јер ми је ваша срећа дража од моје. Моја одлука може да вас изненади, али знајте да она произлази само из мудрости једнога човека који није толико глуп да хоће да има једну жену иако она то неће. Тако ја оптужујем себе, а не вас, због узалудности мојих напора. Надао сам се да вас придобијем покорношћу и оданошћу, јер, пре дужег времена, ви то знате, трудим се да вас усрећим како ја мислим да треба то да урадим; ничим ви нисте хтели да ми се одужите.

— Трпела сам вас поред себе, рече она гордо.

— Додајте да се за то кајете.

— После увлачења у ово бесрамно предузеће, треба ли још и да вам захвалим?

— Кад сам вам предложио један потхват који за плашљивце изгледа сраман, продужи он смело, мислио сам само на ваше добро. Што се тиче мене, успео или не, умећу да се послужим сваким резултатом за остварење мојих намера. Ако се ви удате за Монторана, сматраћу за срећу да корисно послужим Бурбонима у Паризу, где сам ја члан клуба Клиши. Дакле, једна прилика која би ме довела у везу са племићима одлучила би да напустим интересе једне Републике која се ближи своме крају. Генерал Бонапарта је и сувише вешт да не осети да му је немогуће

да буде, у исти мах, у Немачкој, Италији и овде где Революција малаксава. Сигурно да је он из тога разлога и приредио 18 бример да би од Бурбона могао што више да тражи преговарајући са њима о Француској, јер то је паметан и способан дечко; но политичари треба да иду испред њега путем којим је он пошао. Издати Француску је устезање које ми, виши духови, остављамо будалама. Ја не кријем од вас да имам овлашћење да започнем преговоре са вођом шуана, а исто тако и да их прекинем; јер је Фуше, мој заштитник, проницљив човек, увек је он играо дволичну улогу; за време Терора, он је био у исти мах и за Робеспјера и за Дантона...

— Кога сте ви кукавички напустили! рече она.

— Глупости, одговори Корантен; он је умро, заборавите га. Хајте, говорите ми отворено као и ја вама. Овај заповедник полу-бригаде је лукавији него што изгледа, и ако ви желите да отстраните његову пажњу, ја вам могу користити у томе послу. Помислите да је он по долинама расејао летеће одреде и врло брзо ће приметити ваше састанке! Ако останете овде, на његовим очима, ви сте остали на милост и немилост његове полиције. Видите како је брзо дознао да је овај шуан код вас! Зар га његова војничка проницљивост неће навести да по вашем кретању закључује о кретању маркиза, ако вас он воли?

Никад госпођица де Вернеј није чула тако благ и пријатељски глас, Корантен је био сушта искреност и изгледало је да се може поуздати у њега. Јадна

девојка је тако била пријемчива за племенита осећања да само што није одала своју тајну змији што ју је обавијала; међутим она помисли да ништа не поткрепљује искреност овог извештаченог пријатељства, нимало се дакле није устручавала да превари свога надзиратеља.

— Па добро, одговори она, погодили сте Корантене. Да, ја волим маркиза, али он мене не воли, уосталом ја га се бојим; изгледа ми да састанак који ми је он заказао крије неку замку.

— Али, одврати Корантен, ви сте нам рекли јуче да вас је он био допратио до Фужера... Да је он хтео да употреби према вама силу, не бисте сад били овде.

— Ви сте без осећања, Корантене. Ви можете о догађајима људскога живота врло учено да закључујете, али нисте то у стању кад је у питању једна страст. Ето откуда долази код мене може бити стална одвратност коју осећам према вама. Пошто сте тако проницљиви, потрудите се да схватите како то да ме један човек од кога сам се противу своје воље растала прекјуче нестрпљиво чека данас на путу за Мајен, у једној кући у Флорињију, предвече...

На ово признање које као да се овом искреном и страсном створењу сасвим природно отело у тренутку заборава, Корантен поцрвене, јер он је још био млад; али је он кришом погледа, погледом који у душу понире. Наивност госпођице де Вернеј била је тако добро изведена да превари шпијуна и он одврати са извештаченом доброћудношћу:

— Хоћете ли да вас издалека пратим? Узећу собом прерушене војнике, и бићемо спремни да вам притечемо у помоћ.

— Пристајем на то, рече она, али обећајте ми, тако вам части. . . Ох! не, не верујем у вашу част! . . . тако вам спасења, али ви не верујете у Бога! душе вам, али је ви можда немате! Чиме можете да ми докажете дакле своју верност? А ја се међутим поуздам у вас и поверавам вам више него свој живот: своју љубав или своју освету!

Лак осмех што се појави на тамнобледом Коранте-новом лицу даде на знање госпођици де Вернеј да је избегла опасност. Скупивши ноздрве жбир узе руку своје жртве, пољуби је са најдубљим поштовањем и остави је, поздравивши је прилично љупко.

Три часа после овог призора госпођица де Вернеј, која се бојала Корантеновог повратка, кришом изиђе кроз капију Св. Леонарда и упути се путањом према Стеновитим гнездима, оном која води у долину Нансона. Она је веровала да је спасена идући сама кроз сплет путања које су водиле у Испичутурину кровињару, где је она весело ишла вођена надом да најзад нађе срећу и жељом да спасе свога драгана коби која му је претила. Корантен је тражио команданта за то време. Муке је имао да позна Илота, кад га је нашао на једном малом тргу где се овај бавио неким војним вежбама. Заиста је храбри ратник принео једну жртву којој ће се тешко проценити вредност. Био је отсекао перчин и бркове а коса му, удешена као у свештеника, била је посута

танким слојем праха. Са огромним поткованим цокулама на ногама, са козјом кожом уместо своје старе плаве униформе и свога мача, наоружан једним силајем са пиштољима и једним тешким карабином, он је вршио смотру над две стотине фужерских становника чије је одело могло да превари око и најизвежбанијега шуана. Ратнички дух ове мале вароши и њен бретањски карактер избијали су из овог призора који није био ништа ново. Овде-онде мајке и сестре су доносиле синовима и браћи тиквицу ракије или заборављене пиштоље. Неколико стараца се интересовало бројем и каквоћом метака ове народне одбране прерушене у гониоце шуана, а чија је веселост пре наговештавала какав лов него опасан поход. Сусрет са шуанима, где су се Бретањци из града тукли са Бретањцима са села, њима је изгледа замењивао витешке средњовековне мегдане. Овај патриотски занос је можда имао добијање народних добара за основу. Па ипак, благодети Револуције више цењене у градовима, партизанско расположење, извесна љубав народна према рату доприносили су прилично овоме заносу. Очарани Илот је обилазио редове тражећи обавештења од Гидена, на кога је пренео све осећање пријатељства што га је осећао некад према Мерлу и Жерару. Велики број становника је посматрао припреме за поход, поредећи држање својих бучних земљака са држањем једног батаљона Илотове полу-бригаде. Непомични у строју и ћутљиви, плави су под командом својих официра чекали на командантове заповести, а очи сва-

ког војника су га пратиле док је ишао од групе до групе. Кад стиже до старог заповедника полу-бригаде, Корантен не могаде да уздржи осмех опазивши промену на Илоту. Изгледало је као каква слика што више нема сличности са оригиналом.

— Чегга има новогга? запита га Корантен.

— Хајде с нама у борбу па ћеш сазнати, одговори му командант.

— О, ја нисам из Фужера, одврати Корантен.

— То се одмах види, грађанине, рече му Гиден.

Подругљиви смех се зачу из свих околних група.

— Мислиш ли ти, настави Корантен, да се Француској може служити само бајонетима?...

Он затим окрете леђа подругљивцима и обрати се једној жени да дозна циљ и правац свога похода.

— Јаој, добри човече, шуани су већ у Флорињију! Кажу да их има више од три хиљаде и да се крећу да заузму Фужер.

— Флорињи! повиче Корантен пребледевши. Састанак није тамо! Да ли је Флорињи, настави он, заиста на путу за Мајен?

— Нема два Флорињија, одговори му жена показавши пут који се завршавао на врху Пелерине.

— Тражите ли ви маркиза де Монторан? запита Корантен команданта.

— Помало и њега, кратко одговори Илот.

— Није он у Флорињију, одврати Корантен. Упутите тим правцем ваш батаљон и народну одбрану; али задржите код себе неколицину из летећих одреда и чекајте ме.

— И сувише је злобан да би био луд, повиче командант видевши Корантена како се удаљава крупним корацима. Овај је заиста краљ шпијуна!

У истом тренутку Илот заповеди да се његов батаљон крене. Републикански војници кретоше без добоша и ћутке дуж узаног предграђа које води на мајенски друм, описујући дугу плаво-црвену пругу кроз куће и дрвеће; прерушена народна одбрана ишла је за њима, али Илот оста на малом тргу са Гиденом и дваестак најизвежбанијих људи из вароши, очекујући Корантена чији је тајанствени изглед копкао његову радозналост. Франсина сама рече овом проницљивом шпијуну о одласку госпођице де Вернеј, његове сумње су се обистиниле и он одмах изиђе да испита једно заиста сумњиво бекство. Дознавши од војника на стражи код Св. Леонарда да је лепа незнанка прешла Стеновита гнезда, Корантен потрча према Шеталишту и стиже тамо на време да одатле види и најмањи Маријин покрет. Премда је била обукла једну зелену хаљину и исто такав огртач да не би била опажена, по скоро лудом трчању њеном кроз ограде оголеле и беле одиња могло се лако видети куд се упутила.

— Аха! повиче он, треба да идеш у Флорињи а ти силазиш у Жибаријеву долину! Лудак сам ја, изиграла ме је! Али само стрпљиво, умем се ја увек снаћи.

Погодивши приближно место састанка двоје заљубљених, Корантен дојури на трг баш у тренутку кад је Илот полазио да се придружи својим трупима.

— Стој, генерале! повиче он команданту, који се окрете.

За тренутак Корантен обавести војника о догађајима из чије се потке, иако скривене, видео понеки кончић; Илот, запањен проницљивошћу дипломатичном, живо му стеже руку:

— Хиљаду му громава! грађанине њушкало, ти си у праву. Тамо доле разбојници врше привидан напад! Две извиднице, што сам их послао да извиде околину, између пута за Антрен и Витреа, још се нису вратиле; тако ћемо ми наћи у селима појачања која нам неће бити од штете, јер Делија није толико луд да се где упусти без својих опробаних кријумчара. — Гидене, рече он младоме Фужерцу, трчи да обавестиш капетана Лебрена да може и без мене да издевета разбојнике, и врати се што брже можеш. Ти познајеш путеве; ја те чекам да пођемо у лов за племићем и осветимо разбојништво у Вивтјеру. — Триста му громава, како тај трчи! настави он кад виде Гидена како одјури и нестане га за трен ока. Жерар би волео овога дечка!

Кад се врати, Гиден нађе малу Иловљеву трупу повећану са неколико војника узетих са различитих стражарских места у граду. Командант рече младом Фужерцу да избере једно дванаестак својих земљака, вичних тешкој борби са шуанима, и заповеди му да се упути према капији Св. Леонарда да би заобишао бок планина Св. Силписа који се пружа према куеснонској долини и на коме је била саграђена Испичутурина кровинара; затим се он стави на чело

остатка трупа и изиђе кроз капију Св. Силписа да се дочепа планинских врхова где је, по његовом прорачуну, требало да наиђе на Брзакове људе, које је он намеравао да употреби за појачање стражарског ланца, одређеног да пази на стењаке од предграђа Св. Силписа до Стеновитих гнезда. Корантен, сигуран да је судбину бунтовничког вође предао у руке његових најнеумољивијих непријатеља, брзо се врати на Шеталиште да би боље видео целокупан распоред Иловљевих војничких операција. Он ускоро виде мали Гиденов одред где избија нансонском долином и упућује се према стенама што се пружају према великој куеснонској долини, док се Илот, прошавши дуж фужерског замка, пео стрмим путањама што су водиле на врх планина Св. Силписа. Тако су се два одреда развијала на двома упоредним линијама. Све дрвеће и жбуње, украшено богатим шарама од иња, бацало је беличаст отсев пољем, те су се ова два одреда могла да виде као две сиве, покретне линије. Кад стиже на стеновиту заравањ, Илот издвоји из свога одреда све војнике у униформи и Корантен их виде како под заповешћу вештог команданта начинише покретна стражарска места, раздвојени довољним размаком, тако да је први био у вези са Гиденом а последњи са Илотом; ниједан жбунић није могао измаћи бајонетима ове три покретне линије које су пошле у потеру за Делијом кроз планине и поља.

— Лукав је овај стари курјак! повиче Корантен кад изгуби из вида и последње вршке пушака у жбуњу; Делија је печен. Да је Марија била издала тог

проклетог маркија, ја и она бисмо били везани најјачом везом: подлошћу... Али ће она ипак бити моја!...

Дванаест младих Фужераца под заповедништвом потпоручника Гидена доспеше ускоро до падина што их образују стене Св. Силписа, спуштајући се у благим брежуљцима до Жибаријеве долине. Сад Гиден остави пут, хитро прескочи брану првог имања зараслог у жуковину на које наиђе, а за њим пођоше шест његових земљака; шесторица других се упутише, по његовоме наређењу, у њиве десно одатле, да би са обе стране пута тражили. Гиден јурну према једној јабуци која се налазила усред жуковине. На шушањ што га произведе ход шесторице Гиденових људи који су ишли кроз ову шуму од жуковине трудећи се да не затресу њене гроздове са бобицама, седам или осам људи, на чијем је челу био Брзак, сакрише се иза кестенова којима је ова њива била ограђена. И поред беличастог отсјаја што се простирао пољем и свога извежбаног вида, Фужерци не опазише људе Брзакове који су се иза дрвећа заклонили као иза каквога бедема.

— Пст! ево их, рече Брзак који први диже главу. Разбојници су нас заобишли, али кад су нам на домаку пушке добро нишанимо или нећемо бити достојни, сто му громава, да будемо чак ни папини војници!

Међутим су оштре Гиденове очи опазиле најзад неколико пушчаних цеви уперених на његов мали одред. У овом тренутку, као за несрећу, осам снажних гласова повикаше: „Стој, ко иде?” и осам пуц-

њева одјекнуше истога часа. Зрна зазвиждаше око Гиденових људи. Једнога зрно погоди у мишицу а други паде. Пет преосталих, здравих Фужераца опалише плотун и одговорише: „Пријатељи!” Затим они јурнуше на тобожње непријатеље да би стигли до њих пре него што ови напуне пушке поново.

— Нисмо умели да се објаснимо! повиче млади потпоручник познавши униформу и старе капе своје полу-бригаде. Ми смо се тукли као прави Бретањци, пре него што бисмо се објаснили.

Осам војника остадоше запрепашћени познавши Гидена.

— Е, потпоручниче, који вас ђаво не би сматрао за разбојнике са вашим козјим кожама! жалосно узвикне Брзак.

— Несрећа је то, а нико од нас није за њу крив, пошто ви нисте били обавештени о нашем изласку. Али шта ви радите овде? запита га Гиден.

— У потери смо, потпоручниче, за једним туцетом шуана који гледају да нам сломе врат. Јуримо као бесни пси; али док смо прескакали ове бране и ограде, нека их ђаво носи, ноге нам отпадоше па се одмарамо. Ја мислим да разбојници морају бити негде око оне бараке из које видите да излази дим.

— Добро! повиче Гиден. Ви ћете отићи, рече он осморици војника и Брзаку, ка стенама Св. Силписа, преко њива, и ту ћете појачати стражарски ланац што га је командант поставио. Не треба да останете са нама, пошто сте у униформи. Хоћемо да свршимо са тим псима, триста му мука; Делија је са њима!

Другови ће вам више од мене рећи о томе. Крени-те десно и не пуцајте на шесторицу наших у козјим кожама, кад на њих наиђете. Познаћете наше људе по кравати на којој није везан чвор.

Гиден остави своја два рањеника под јабуком, пошавши ка Испичутуриној кровињари коју му је Брзак баш био показао и чији му је дим служио као путоказ. Док се млади официр упутио трагом шуана благодарећи једном сусрету са својима доста честом у овом рату, сусрету који је могао да има и више жртава, мали одред којим је заповедао Илот стигао је на свом отсеку до једне тачке која је била наспрам места до кога је Гиден стигао са својим одредом. Стари ратник, на челу свога летећег одреда, ћутке се провлачио поред ограда са младићком жестином, прескакао је бране још доста лако гледајући својим зеленкастим очима висове и ослушкујући, као ловац, и најмањи шум. У трећој њиви у коју уђе он опази једну жену од тридесетак година заузету копањем; она је, погрбљена, дурашно радила док је један мали дечак од седам до осам година, наоружан једним српом, отресао иње са неколико жбунова изниклих овде-онде по њиви, секао их и трпао на гомилу. На лупу коју причини Илот својим тешким скоком преко бране малишан и његова мајка дигоше главе. Илоту се учини да је ова млада жена каква старица. Боре које су се пре времена појавиле брададе су чело и кожу на врату Бретањке; била је одевена у једну чудну, овешталу козју кожу, и да на њој још није била једна жута и прљава, платнена

хаљина, јасна ознака њенога пола, Илот не би знао коме полу сељанка припада, јер су дуги чуперци њене црне косе били скривени под једну капу од црвене вуне. Кроз дроњке којима је малишан био покривен видела му се кожа.

— Хеј! стара, обратиће се Илот тихо овој жени приближивши јој се, где је Делија?

У овом тренутку двадесеторица људи из Илото-вог одреда прескочише ограду њиве.

— Е, да стигнете до Делије, треба да се вратите одакле сте дошли, одговори жена пошто је неповерљиво погледала одред.

— Питам ли те ја за пут у предграђе Делија у Фужеру, стара вештице! грубо одврати Илот. Све-те ти Ане Орејске! јеси ли видела да је прошао Де-лија?

— Не знам шта хоћете да кажете, одговори жена сагнувши се да настави свој посао.

— Проклета жентурачо, зар хоћеш да нас помла-те плави који су нам за петама? повиче Илот.

На ове речи жена поново диже главу и опет непо-верљиво погледа на људе из одреда одговоривши им:

— Како могу плави да вам буду за петама? Сад сам баш видела седам или осам њих где одоше пре-ма Фужеру оним путем доле.

— Зар не изгледа као да ће нас ујести својим но-сем? прихвати Илот. Пази, гледај, стара козо!

Командант јој показа прстом на неких педесет ко-рака иза себе, три или четири своја стражара чије капе, униформу и пушке није било тешко распознати.

— Хоћеш ли да дозволиш да изгину они што их је Каљогажа послао у помоћ Делији, кога Фужерци хоће да ухвате? настави он љутито.

— Ах! опростите, одговори жена; али се тако лако може да превари човек! Из које сте ви парохije? запита она.

— Из Св. Ђорђа, повикаше два-три Фужерца на бретонском језику, и умиремо од глади.

— Па лепо, пазите, одврати жена, видите ли онај дим, тамо доле? то је моја кућа. Пођите овим путањама десно па ћете стићи до ње, с горње стране. Можда ћете мога мужа наћи на путу. Испичутура мора да стражари да би обавестио Делију, јер он, знате, долази код нас данас, гордо додаде она..

— Хвала, снашо, одговори Илот. — Напред, триста му громава, додаде он обративши се својим људима, пао нам је шака!

На ове речи, одред се трчећим кораком упуту за командантом, који пође означеним путем. Чувши псовку тобожњег шуана, која баш није личила на католичку, Испичутурина жена пребледе. Она погледа доколенице и козје коже младих Фужераца, седе на земљу, пригрли своје дете и залелека:

— Нека нам се смиљује Света Ана од Ореја и блажени свети Лабр! Не верујем да су то наши људи, нису им клинцима потковане цокуле... Трчи доњим путем да обавестиш оца, глава му игра! рече она малишану, који као срна одјури кроз жуковину и жбуње.

Међутим, госпођица де Вернеј није на свом путу наишла ни на једнога од противника, није срела ни плаве ни шуане који су се гонили у сплету њива око Испичутурине кровињаре. Кад опази плавичасти дим како се диже из полупорушенога димњака овога бедног кућерка, срце јој закуца једним од оних снажних удараца што изгледа да се, нагли и чујни, таласима дижу у грло. Она се заустави, ослони се руком на једну грану и погледа дим који је подједнако требало да послужи као знак и пријатељима и непријатељима младога вође. Никада није осетила свирепије узбуђење од овога сад.

— Ах! сувише га волим! рече она сама за себе и са неким очајањем; можда данас нећу моћи да владам собом...

Одједном она прође простор што ју је раздвајао од кровињаре и нађе се у замрзлом, блатњавом дворишту. Велика псина јурну на њу, али, на једну Испичутурину реч, замаха репом и ућута. Кад уђе у кровињару госпођица де Вернеј све обухвати погледом. Маркиза није било ту. Марија слободније одахну. Она са задовољством опази да се шуан потрудио да колико толико доведе у ред једину и прљаву собу свога ћумеза. Испичутура дограби овоју капислару, ћутке поздрави гошћу и изиђе са својим псом; она га отпрати до прага и виде га како се упуту стазом што је почињала с десне стране његове кровињаре а чији је улаз био препречен једним великим, трулим деблом у облику једне скоро упропашћене бране. Одатле је могла да види како се

поља простиру у бескрај, а бране на њима пружају изглед једног низа врата, јер су оголено дрвеће и оградe допуштале да се и најмањи покрет види. Кад сасвим ишчезе широки Испичутурин шешир, госпођица де Вернеј се окрете на леву страну да види фужерску цркву, али ју је штала сасвим скривала њеном погледу. Она погледа куеснонску долину која се пружала као пространи покривач од муслина према чијој се белини још јаче истицала тамна боја облака. Био је то један од оних дана кад природа изгледа нема и кад изгледа као да се звуци губе у ваздуху. Премда су плави и њихови летећи одреди ишли пољем у три правца, образујући троугао који су све више сужавали приближујући се колиби, тишина је била тако дубока да госпођица де Вернеј осети страховиту потиштеност. Било је несреће у ваздуху. Најзад, на месту где се низ брана завршавао једним застором од дрвећа, она виде једнога младића где прескаче ограде као веверица и трчи невероватном брзином.

— То је он! рече она у себи.

Обучен обично, као какав шуан, Делија је носио преко рамена своју пушку; и да није било љупкости у његовим покретима, нико га не би познао. Марија се брзо повуче у кровинару, потстакнута неком нагонском одлуком необјашњивом као и страх што је необјашњив; но ускоро се на два корака од ње, близу огњишта, нађе млади вођ. Нису смели да погледају једно друго нити да се покрену, а оба двоје су ћутали као заливени. Једна иста нада је сједињавала

њихове мисли, иста сумња их је одвајала, осећали су ужасну потиштеност и огромну жудњу у исто време.

— Господине, рече најзад узбуђена госпођица де Вернеј, једино ме је брига о вашој безбедности довела овде.

— Моја безбедност? запита он са горчином у гласу.

— Да, одговори она; док год сам ја у Фужеру, ваш живот је у опасности; а ја вас толико волим, да вечерас морам да отпутујем; не тражите ме, дакле, у Фужеру више.

— Отпутовати, мили анђеле! Пратићу вас!

— Да пођете са мном! јесте ли ви паметни? а плави?

— Ех! драга моја Марија, чега има заједничког између наше љубави и плавих?

— Изгледа ми да је немогућно да ви останете у Француској, поред мене, а још теже ми изгледа да из ње са мном одете.

— Постоје ли немогућности за онога који заиста воли?

— Ах! да, ја верујем да је све могућно... Зар нисам ја имала храбрости да вас се одречем због вас самога!

— Шта! Ви сте се били везали за једно ужасно биће које нисте волели а нећете да учините срећним човека који вас обожава, чији ћете живот ви да испуните и који се заклиње да ће припадати само вама?... Слушај, Марија, волиш ли ме ти?

— Да, рече она.

— Па лепо, буди моја.

— Зар сте заборавили да сам ја узела на себе гнусну улогу жене из полусвета и да ви мени треба да припаднете? Ако желим да побегнем, то је стога што не желим да на вас падне презрење које бих ја заслужила; да није те бојазни, можда. . .

— Али ако се ја ничега не бојим?

— А ко ће ме уверити у то? Ја сам неповерљива. Ко не би био неповерљив у моме положају? Ако љубав коју код другог изазивамо не траје, треба да је бар потпуна те да са радошћу подносимо неправде од стране света. Шта сте ви учинили за мене? Ви ме желите. Мислите ли да сте се тиме јако уздигли изнад оних који су ме досад видели? Јесте ли, за један час задовољства, изложили опасности ваше шуане не помисливши више на њих, као што ја нисам мислила на искасапљене плаве кад је за мене све било изгубљено? А да сам вам наредила да се одречете свих ваших тежњи, нада и вашег краља, кога не подносим и који ће вам се можда ругати кад за њега погинете, док бих ја умрла за вас са једним светим одушевљењем? А да сам ја најзад хтела да ви изјавите своју покорност првome конзулу да бисте са мном могли да пођете у Париз? . . . Да сам захтевала да одемо у Америку да тамо живимо далеко од света у коме је све таштина, да бих знала да ме волите ради мене саме, као што ја вас волим у овом тренутку? Једном речју, да сам хтела да се ви спу-

стите до мене, уместо да се ја дигнем до вас, шта бисте ви радили?

— Ћути, Марија, не клеветај себе. Упознао сам те, јадно дете! Ако је моја прва жеља поникла из страсти, сад је моја страст израз љубави. Душо моје душе, знам ја то, ти си племенита као и твоје име, исто толико узвишена колико и лепа; ја сам довољно племенит, а и ја се осећам довољно јак да на-терам свет да те поштује. Да ли је то стога што у теби наслућујем неисказане и бескрајне сласти? Да ли је то стога што верујем да сам у твојој души нашао драгоцене особине због којих волимо увек исту жену? Ја не знам за узрок томе, али је моја љубав бескрајна и изгледа ми да више не могу без тебе. Да, живот би ми досадио кад ти не би била увек поред мене. . .

— Како, поред вас?

— О, Марија, ти нећеш да схватиш твога Алфонза?

— Ах! мислите ли да сте ми много поласкали понудивши ми ваше име? рече она са очевидним презрењем, али је она непомично посматрала маркиза да би му и најскривенију мисао назрела. Знате ли ви да ли бисте ме волели после шест месеци, а каква би онда била моја будућност? . . . Не, не, љубавница је једина жена која је сигурна да су осећања што јој их човек исказује истинита; јер дужност, закони, свет и деца нису за љубавницу јадна помоћна средства, а ако њена моћ потраје, њој то ласка и чини је срећном те може да поднесе и највеће жалости. Бити

ваша жена и имати ту срећу да вам та жена досади! Више волим пролазну љубав него тај страх, али праву љубав, па макар у тој љубави скончала од беде. Да, ја бих могла да будем, боље него ма која друга, врла мајка, одана супруга; али да се таква осећања јаве у души једне жене, није потребно да се човек ожени њоме у наступу страсти. Уосталом, знам ли и ја сама хоћете ли ми се ви сутра допадати? Не, нећу да вам нанесем несрећу, ја напуштам Бретању, рече она опазивши колебање у његовом погледу, враћам се у Париз, а ви нећете доћи тамо да ме тражите...

— Па добро, прекосутра, ако ујутру видиш дим на стенама Св. Силписа, бићу увече код тебе, бићу љубавник, муж, што год ти хоћеш да будем. Пркосићу свему!

— Алфонзе, ти ме дакле заиста волиш, рече она сва очарана, кад излажеш опасности свој живот пре него што ћеш припасти мени?

Он не одговори, погледа је и она обори поглед; али он прочита на зажареном лицу своје драгане занос сличан своме заносу и он јој пружи руке. Неко лудило обузе Марију која се благо ослони на груди маркижеве, решена да му се сва преда, да од те погрешке створи највећу срећу, излажући опасности сву своју будућност, која би за њу била повољнија кад би победила ово последње искушење. Али тек што је спустила главу на груди свога драгана кад се напољу зачу неки лаки шум. Она се отрже из његових руку као да се пробудила и јурну из крови-

њаре напоље. Тек тада је могла да поврати мало хладнокрвност и да помисли на свој положај.

Можда би се задовољио мноме и наругао ми се, рече она у себи. Ах! кад би знала да је то тачно, убила бих га. — Па ипак, још не, настави она опазивши Брзака, коме даде један знак, а овај га савршено схвати.

Јадни младић се хитро окрете, правећи се да ништа није видео. Одједном госпођица де Вернеј уђе у собу, метнувши кажипрст на уста и давши тиме младоме вођи знак да се не миче.

— Ту су! рече она потмулим гласом, сва ужаснута.

— Ко?

— Плави.

— Нећу умрети док...

— Да, узми...

Он је зграби обамрлу и беспомоћну и притиште јој на усне један пољубац пун ужаса и сладострашћа, јер је тај пољубац могао да буде и први и последњи. Они затим заједно одоше на праг и наместише се тако да могу све да виде а да их нико не опази. Маркиз опази Гидена на челу једног туцета људи који су држали излаз из куеснонске долине. Он се окрете ка низу брана, велико, труло стабло чували су седморица војника. Тад се он попе на буре са јабуковачом и проби кров од шиндре да би одатле скочио на узвишицу крај кровинаре; али брзо повуче главу из отвора што га је тек био начинио: Илот је пазио на узвишење и затварао му је пут према Фужеру. У том

тренутку он погледа своју драгану која очајно крикну: она је чула бат ногу трију одреда који су се скупили око куће.

— Изиђи прва, рече јој он, ти ћеш ме заштитити.

Чувши ове речи, она се сва срећна намести испред врата, док је маркиз пунио своју пушку. Пошто је одмерио простор од прага колибе до великог, трулог стабла, Делија јурну према седморици плавих, обасу их ватром и начини себи пролаз између њих. Три одреда се сјурише према брани коју је млади вођа био прескочио и видеше га како, као стрела, одјури пољем.

— Пуцај, пуцај, небеса му његова! Ви нисте Французи! Та пуцајте, клипани! рикну Илот као суманут.

У тренутку кад је он изговарао ове речи, са узвишења опалише плотун његови и Гиденови људи, но срећом нису добро нишанили. Већ је маркиз стигао до бране којом се завршавала прва њива; али у тренутку кад је прелазио у другу, мал'га не стиже Гиден, који је, сав бесан, јурнуо за њим. Осетивши овога страховитог противника на неколико корачаји иза себе, Делија удвоји брзину. Па ипак Гиден и маркиз стигоше скоро у исто време до бране; али Монторан тако вешто завитла своју пушку према Гидену да га удари у главу и задржа га. Немогуће је описати Маријино узбуђење и интерес што су га овоме призору придавали Илот и његов одред. Сви су они несвесно и ћутке понављали покрете двојице тркача. Делија и Гиден заједно стигоше до завесе

шумске, беле од иња; али се официр одједном повуче и несташе га иза једне јабуке. Двадесетак шуана, који нису пуцали бојећи се да не убију свога вођу, појавише се и засуше дрво куршумима. Сав мали Илотов одред трчећим кораком јурну да спасе Гидена, који се повлачио од јабуке до јабуке, нашавши се без оружја, користећи за своје повлачење тренутке кад су краљеви ловци поново пунили своје оружје. Није он дуго времена био у опасности. Људи из летећег одреда, помешани са плавима са Илотом на челу стигоше да помогну младоме официру на месту где је маркиз био бацио своју пушку. У том тренутку, Гиден опази свога противника где сав исцрпен седи под једним дрветом у малој шумици; он остави своје другове да се пушкарају са шуанима, ушанченим иза једне попречне оgrade на њиви, заобиђе ове последње и јурну на маркиза као дивља звер. Видевши ово лукавство, краљеви ловци дигоше страховиту вику да би упозорили свога вођу; затим, пошто су вешто као ловокрадице осули ватру на људе из летећег одреда, они покушаше да их задрже; али људи из летећег одреда храбро пређоше преко оgrade, која је служила за бедем њиховим непријатељима и крваво се осветише. Тад се шуани дочепаше пута који се пружао дуж њиве на којој се ово дешавало и заузеше узвишице што их је Илот својом погрешком напустио. Пре него што би се плави снашли, шуани су се били ушанчили иза пукотина бочних стена; одатле су лако могли да туку Илотове људе, ако би ови показали намеру да их ту нападну.

Док је Илот, у пратњи неколицине војника, ишао лагано према малој шумици да потражи Гидена, Фужерци остадоше да претресу изгинуле шуане и дотуку живе. У овом страховитом рату, противници нису остављали заробљенике. Пошто се маркиз спасао, плави и шуани проценише своје снаге и јачину својих положаја, увидеше да је борба узалудна те је свако мислио само на повлачење.

— Ако и овога младића изгубим, повиче Илот пажљиво посматрајући шумицу, нећу више да склапам пријатељства!

— Охо! охо! повиче један млади Фужерац, који је претресао мртваце, ево једне птичице са златним перјем...

Он је показивао својим земљацима једну кесу пуну златника коју је баш био нашао у џепу једнога дебелог човека одевеног у црно одело.

— А шта ли му је ово? рече један други, извукавши из капута покојниковог један молитвеник. — Света је то личност, неки свештеник! повиче он бацивши на земљу молитвеник.

— Лопужа, нема ничега код себе! рече један трећи, кад нађе само два талира од шест франака код једнога шуана кога је свлачио.

— Да, али има тај диван пар ципела, одговори један војник, који поуми да их узме.

— Биће твоје ако их добијеш коцком, одговори му један Фужерац скинувши их са мртвачевих ногу и бацивши их на гомилу већ скупљених ствари.

Један из летећег одреда примао је новац да га раздели кад се сви војници искупе. Кад се Илот врати са младим официром, чији је последњи потхват да ухвати Делију био исто толико опасан колико и узалудан, он нађе двадесетак војника и око тридесет људи из летећег одреда пред дванаесторицом мртвих непријатеља чији су лешеве били бачени у једну бразду поред оgrade.

— Војници, повиче Илот строгим гласом, забрањујем вам да делите те рите. Одмах у строј!

— Није ми до новца, рече један војник показавши Илоту своје ципеле кроз које су му пропали свих пет прстију, али ова обућа, додаде он показујући кундаком своје пушке пар поткованих ципела, била би за мене као наручена.

— Ти хоћеш да обујеш енглеске ципеле! одврати му Илот.

— Како то! учтиво примети један Фужерац, увек смо ми делили пљачку...

— Вас остале ја не спречавам да радите како сте навикли, одговори оштро Илот прекинувши га.

— Гле, Гидене, ено тамо једне кесе која садржи прилично злата; ти си се намучио и твој се командант неће љутити да је ти узмеш, рече официру један од његових старих другова.

Илот погледа попреко Гидена и виде како овај пребледе.

— То је кеса мога ујака! повиче младић.

Премда је био исцрплен умором, он пође ка хрпи лешеви и први леш који угледа био је баш леш ње-

говог ујака; али само што је угледао његово црвено лице избраздано плавим жилицама, укочене руке и рану од куршума, он пригушено крикну па повика:

— Хајдемо!

Одред плавих пође. Илот је придржавао свог младог пријатеља пруживши му руку.

— Триста му громава! ништа неће бити страшно, говорио му је стари војник.

— Али он је мртав! одговори Гиден, мртав! То је био мој једини рођак, и волео ме је, поред свих његових проклињања. Кад би се краљ вратио и сва земља тражила моју главу, добричина би ме сакрио под своју мантију.

— Је ли он луд? говорили су људи из летећег одреда који су остали да поделе пљачку; добричина је богат, а овако није имао времена да начини завештање којим би га лишио наследства.

Кад је деоба била завршена, људи из летећег одреда сустигоше мали батаљон плавих и пођоше за њима на извесном растојању.

Страховита забринутост завлада, пред ноћ, у Испичутуриној кровињари, где је дотле живот био тако безбрижан. Барбета и њен мали, она са тешким товаром жуковине на леђима а дечко са травом за стоку у рукама, вратише се у време кад је породица вечеравала. Ушавши у кућу, узалуд су мајка и син тражили Испичутуру, никад им та бедна соба није изгледала тако велика, толика је празнина зјапила из ње. Угашено огњиште, помрчина, тишина, све је претсказивало неку несрећу. Кад паде ноћ, Барбета

се пожури да запали ватру и два луча. Барбета је све лагано спремала као неко који је дубоко замишљен; ослушкивала је и најмањи шушањ; често је вараше звиждање ветра, она је одлазила на врата своје бедне колибе и враћала се отуда ожалашћена. Она напуни две купе јабуковачом, пошто их је опрала, и метну их на дуги орахов сто. У више махова она је погледала свога дечка, који је надгледао печење погаче од хељде, али није могла ни речи да му каже. Очи малишанове се зауставише, у једном тренутку, на клиновима где је висила капислара његовог оца и Барбета задрхта, као и он, кад виде да на клиновима ничега нема. Тишину је прекидало само мукање крава и одмерено капање јабуковаче са врања. Јадна жена је уздисала док је у три земљане, мрке зделе сипала неку врсту чорбе од млека, искомадане погаче и куваног кестења.

— Тукли су се у Беродијеровој њиви, рече малишан.

— Иди тамо да видиш, одговори мајка.

Дечко отрча тамо, распознаде према месечевој светлости гомилу лешева, не нађе оца у гомили и врати се звиждећи, сав радостан: скупио је неколико комада новца од сто суа које су победиоци изгазили и заборавили у блату. Мали нађе мајку како на трonoшцу седи поред ватре и преде. Он даде мајци на знање да није ништа нашао, а ова се не усуђиваше да поверује у какву срећу; кад избише два часа на Св. Леонарду, дечко леже, пошто је промрмљао једну молитву Светој Девици Орејској. Кад свану,

Барбета, која није била спавала, крикну од радости кад чу, у даљини, познати бѣт поткованих цокула и кад се ускоро појави и Испичутурино намргођено лице.

— Благодарехи Св. Лабру, коме сам обећао једну добру свећу, Делија се спасао! Не заборави да сад дугујемо три свеће свецу.

Испичутура дочепа потом један кондир јабуковаче и попи га на искап. Кад му жена принесе чорбу и скиде с њега пушку и кад седе на клупу од ораховине, Испичутура рече приближивши се ватри:

— Како су дошли плави и ови из летећег одреда овде? Тукли су се код Флорињија. Ко ли им је, до врага, могао да каже да је Делија код нас, кад је то знао само он, његова цурица и ми...

Жена пребледе.

— Плави, прерушени у шуане, уверили су ме да су момци из Св. Ђорђа, одговори она задрхтавши, а ја сам им рекла где је Делија.

Сад Испичутура пребледе и остави своју зделу на крај стола.

— Ја сам послала дечка да те обавести, настави уплашена Барбета, а он те није срео.

Шуан се диже и тако снажно удари своју жену, да се ова полумртва стропошта на постељу.

— Ти си ме убила, проклета жентурачо! рече он. Али се ипак уплаши и узе жену на руке:

— Барбета! раздра се он, Барбета!... Света Богородице! страшно сам је лупио!...

— Мислиш ли, рече она отворивши очи, да је Каљогажа то дознао?

— Делија је наредио да се испита ко га је издао, одговори шуан.

— Је ли он то рекао Каљогажи?

— Хлебokraдица и Каљогажа су били у Флорињију.

Барбета одахну.

— Ако ти и длаку са главе дирну, рече она, запржићу им чорбу.

— Ах! нисам више гладан! жалосно проговори Испичутура.

Његова жена стави преда њ поново пун кондир, али га он и не опази. Две крупне сузе се тад скотрљаше низ Барбетине образе и оквасише њено увељо и изборано лице.

— Слушај, жено, сутра ујутру треба на стене Св. Силписа набацати подоста снопова па запалити. То је знак што га је Делија уговорио са старим попом из Св. Ђорђа, који ће доћи да отслужи службу.

— Он ће, дакле, ићи у Фужер?

— Да, његовој лепојци. Због тога морам да јурим данас. Мислим да ће се сигурно оженити њоме и одвести је, јер ми је рекао да изнајмим два коња и да буду спремни на путу за Св. Мало.

Затим уморни Испичутура леже да се одмори који тренутак па крете на пут.

Сутрадан јутром, он се врати, пошто је брижљиво припремио све што му је маркиз наредио. Дознавши да се Каљогажа и Хлебokraдица нису појављивали,

он успокоји своју жену која оде, скоро потпуно умирена, до стењака Св. Силписа, где је била припремила уочи тога дана, на брежуљку који се видео од Св. Леонарда, неколико снопова, покривених ињем. Она узе за руку свога малишана, који је у једној сломљеној клонпи носио жар. Тек што су дечак и мајка замакли иза крова штале, Испичутура виде два човека како прескачу оgrade и нејасно назре, кроз густу маглу, неке прилике како се оцртавају као какве неразговетне сенке.

— То су Хлебобрадица и Каљогажа! присети се он.

Он задрхта. У дворишту се појавише мрачна лица двојице шуана, лица која су била слична приликама са слика предела.

— Добар дан, Испичутуро, озбиљно проговори Каљогажа.

— Добар дан, господине Каљогажа, понизно одврати Барбетин муж. Хоћете ли да уђете да испијете коју? Имам хладне погаче и свежег масла.

— То није на одмет, рођаче, рече Хлебобрадица.

Двојица шуана уђоше. Овај почетак није био страшан за Испичутуру, који се пожури своме великом бурету да напуни три кондира, док су Каљогажа и Хлебобрадица седели за столом, један наспрам другог, на углачаним клупама, секли погачу и мазали жућкасто масло које је на ножу остављало капље млека. Испичутура стави пред своје госте пуне кондире пенушаве јабуковаче и три шуана се латише јела; али је домаћин сваки час погледао Каљогажу, журећи се да га послужи пићем.

— Дај ми твоју бурмутицу, рече Каљогажа Хлебобрадици.

Пошто је неколико пута истресао бурмут у своју руку, Бретањац шмркну бурмут као човек који би хтео да се одлучи на какав важан посао.

— Хладно је, рече Хлебобрадица, дигавши се да затвори горњи део врата..

Светлост магловитог дана улазила је у собу само кроз мали прозор и слабо је осветљавала једино сто и две клупе, али је ватра осветљавала собу ружичастим сјајем. Испичутура је, у том тренутку, баш био напунио по други пут кондире својих гостију и стављао их испред њих; они одбише пиће, бацише своје широке шешире и заузеше свечан став. Њихови покрети и погледи којима су се договарали следише Испичутуру, коме се учини да испод њихових црвених, вунених капа, што су им остале на глави, види крв.

— Донеси нам своју сатару, рече Каљогажа.

— Али, господине Каљогажа, шта ћете са њом?

— Та знаш ти то, рођаче, добро, рече Хлебобрадица стежући бурмутицу што му је Каљогажа вратио; ти си осуђен.

Двојица шуана се дигоше заједно, шчепавши своје карабине.

— Ни речи нисам зуцнуо о Делији, господине Каљогажа...

— Кажем ти да идеш да потражиш своју сатару, одговори шуан.

Несрећни Испичутура се лупи о незграпну дрвену постељу свога малишана и три новчића од сто суа откотрљаше се по поду; Хлебокрадица их покупи.

— Охо! охо! плави су ти дали нове новце! повиче Каљогажа.

— Тако ми ове иконе светог Лабра, одговори Испичутура, ни речи нисам рекао. Барбета је мислила да су плави момчад из Св. Ђорђа, то је све.

— Зашто жени говориш о пословима? сурово одврати Каљогажа.

— Уосталом, ми ти не тражимо оправдања, рођаче, него твоју сатару. Ти си осуђен.

На један миг свога друга, Хлебокрадица му може да шчепају жртву. Нашавши се у рукама двојице шуана, Испичутура изгуби сву снагу, паде на колена и очајно подиже руке према својим целатима.

— Мили моји пријатељи, рођаче, шта мислите са мојим малишаном?

— Ја ћу се бринути о њему, рече Каљогажа.

— Драги моји другови, прихвати Испичутура сав блед, нисам се припремио за смрт. Зар ћете пустити да умрем без исповести? Ви имате права да ми узмете живот, али немате права да ме лишите вечног блаженства.

— То је тачно, рече Каљогажа погледавши Хлебокрадицу.

За тренутак, двојица шуана остадоше страховито збуњени не могући да реше ово питање савести. Испичутура је ослушкивао и најмањи шум ветра,

као да се ипак нечему надао. Одмерени звук капљи што су падале из бурета јабуковаче натера га да несвесно погледа по соби и да жалосно уздахне. Одједном Хлебокрадица дохвати жртву за мишицу, одведе је у један кут и рече јој:

— Исповеди ми све твоје грехе, ја ћу их рећи једноме свештенику а он ће ми дати опроштај; ако треба вршити покајања, ја ћу то учинити за тебе.

Испичутура доби мало времена својом исповешћу; но, и поред прилично злочина и излагања њихових, он испразни своју торбу.

— Најзад, драги мој рођаче, пошто се теби поверавам као исповеднику, уверавам те именом Божјим да немам себи шта да пребацим сем што сам по који пут здипио што, а кунем се светим Лабром, овим што је изнад оцака, да нисам ни зуцнуо о Делији. Не, пријатељи моји, ја нисам издајица.

— Та, добро, рођаче, дижи се; споразумећеш се ти са добрим Богом о свему томе, имаш времена за то.

— Али пустите ме да се малчице опростим са Барб...

— Ако хоћеш да те свет не мрзи више него што треба, одговори Каљогажа, буди Бретањац и умри као човек.

Двојица шуана поново дочепаше Испичутуру, положише га на клупу, где се он нагонски трзао као каква животиња; најзад он промукло заурла па одмах преста кад одјекну тупи звук сатаре. Глава би отсечена једним ударцем. Каљогажа узме ту главу за

прамен косе, изиђе из кровињаре, нађе на незграпном оквиру врата један клин, око кога обави косу коју је држао у руци и обеси на њ крваву главу, којој чак ни очи не затвори. Двојица шуана опраше без журбе руке у једном земљаном суду пуном воде, узеше своје шешире и карабине и прескочише брану звиждућући баладу о Капетану. На крају њиве, Хлебokraдица започе промуклим гласом ове насумце узете строфе те просте песме, чији је ритам носио ветар:

Обуче је драган,
У првome граду,
Све у свилу белу;

У другоме граду,
Обуче је драган
У сребро и злато.

Лепојка је била;
целим пуком јој се
Слава разносила.

Уколико су двојица шуана одмицали, ова мелодија је неосетно постајала све нејаснија; али је тишина у пољу била тако дубока да неколико тонова допреше до ушију Барбете, која се враћала дому држећи за руку свог малишана. Никада једна сељанка не слуша без узбуђења ову песму, тако омиљену на западу Француске; Барбета несвесно започе прве строфе баладе.

Хајд'мо, пођимо, драга,
Пођимо у рат,
Пођимо, време је.

Храбри капетане,
Нека те то не мучи,
Моја кћи за тебе није.

На земљи неће бити твоја,
На мору твоја неће бити,
Лукавством можеш узети њу.

Отац узео ћерку
Скиде с ње одело,
У воду је баци.

Капетан вештији би,
У воду скочи он,
Из воде извуче њу.

Хајд'мо, пођимо, драга,
Пођимо у рат,
Пођимо, време је.

У тренутку кад је Барбета запевала припев баладе што га је Хлебokraдица започео певати, она је била стигла у своје двориште: језик јој се одузе, стаде као скамењена а један страхан крик, нагло прекинут, изви јој се из разјапљених уста:

— Шта ти је, драга мајчице? запита дете.

— Иди сам самцит, промукло се продера Барбета отргнувши руку од малишана и гурнувши га са непојмљивом суровошћу; немаш више ни оца ни мајке.

Дете, које се дерало трљајући раме, виде приковану главу и његово свеже лице се болно згрчи.

Оно разрогачи очи, дуго гледаше главу свога оца, тупо и без узбуђења, затим се на његовом лицу, отупелом од незнања, појави израз дивље радозналости. Одједном, Барбета дохвати детињу руку, снажно је стисну и брзо га одвуче у кућу. Кад су Хлебokraдица и Каљогажа намештали Испичутуру на клупу, једна његова цокула му је била пала испод врата тако да је се напунила крвљу, и то је био први предмет који је угледала његова удовица.

— Изуј своју кломпу, рече мајка сину. Стави своју ногу унутра. Увек се сећај, узвикну она плачним гласом, цокуле свога оца, никад немој метнути ногу у обућу а да се не сетиш ове цокуле пуне крви коју су шуани пролили, и убијај шуане.

У том тренутку, она грчевито затресе главом тако да јој се праменови црне косе расуше по врату те јој се на лицу указа израз што је уливао ужас.

— Кунем се пред Св. Лабром, настави она, да ћу те дати плавима. Бићеш војник да осветиш свога оца. Убијај, убијај разбојнике, и чини што и ја. Ах! они су моме човеку одрубili главу, а ја ћу Делијину дати плавима.

Она скочи на постељу, дочепа врећу са новцем из једног скровишта, дохвати за руку свога зачућеног синчића, повуче га собом не оставивши му времена да поново обује своју кломпу и обадвоје журно кретоше ка Фужеру, а и не окренуше се да погледају крoвињару коју су напуштали.. Кад стигoше на врх стена Св. Силписа, Барбета потстаче ватру испод снопова, а дечко јој поможе да покрију

снопове зеленом жутиловком, покривеном ињем, да дим буде јачи.

— То ће потрајати дуже од твог оца, од мене и од Делије! рече Барбета као суманута, показавши сину ватру.

У тренутку кад су удовица Испичутурина и њен син с крвавом ногом посматрали са суморним изразом освете и радозналости како се вије дим, госпођица де Вернеј је упирала очи у ову стену и трудила се, али узалуд, да назре знак што га је са маркизом уговорила. Магла, која се постепено згушњавала, обавијала је сав предео сивим велом који је и најближе предмете скривао. Она је наизменце посматрала, са неком пријатном узнемиреностју, стене, замак и зграде што су у овој магли биле сличне црним облацима. Поред њеног прозора, неколико дрвета су се оцртавала јасно према овој плавој позадини као мадрепоре¹ што се назиру у мору кад је мирно. Сунце је бојило небо оном бледом светлошћу потамнелог сребра, његови зраци су бојили грање дрвећа неким неодређеним црвенилом. Али су Марију обузимала и сувише пријатна осећања, да би могла у овом призору да види какав кобан предзнак, све је то било у нескладу са срећом у којој је унапред уживала. Отпре два дана, њена схватања су се коренито изменила. Јачина и необуздана распламтелост њених страсти претрпеле су утицај стажености што их животу даје права љубав. Из-

¹ Мадрепора: врста полипа. — Прев.

весност да је вољена, што ју је тражила кроз толике опасности, побудила је у њој жељу да заузме друштвени положај који даје права на срећу, положај из кога је она изишла натерана очајањем. Волети само за тренутак чинило јој се немогуће. Затим она виде себе одједном поново уздигнуту, из дна друштва, где ју је несрећа била бацила, на ону висину до које је једном био попео њен отац. Њена се таштина, сузбијана страховитом неизвесношћу једне страсти час задовољене а час презрене, пробуди, те јој се указаше све благодети високог положаја. У неку руку рођена као маркиза, а удата за Монторана, није ли то прилика за њу да дела и живи у једној околини која јој је присна? Пошто је упознала све опасности једнога неуреднога живота, она је могла, боље но која друга жена, да процени узвишеност осећања која прожимају породични живот. Удадба, материнство и његове бриге били су за њу пре одмор него дужност. Она је волела тај чедан и миран живот што га је назирала кроз последњу буру, као што жена уморена врлином жуди за забрањеном страшћу. Врлина је за њу била једна нова драж.

— Можда сам се и сувише играла са њим, рече она вративши се од прозора и не видевши ватру на стени Св. Силписа? Али зар нисам знала колико сам вољена?... — Франсина, вечерас ћу бити маркиза де Монторан, то више није сан! Шта сам ја урадила да заслужим толику срећу? Ох! ја га волим, а љубав се једино љубављу може да узврати. Ипак, изгледа да Бог хоће да ме награди што нисам клонула у толи-

кој невољи, те да заборавим своје патње: јер ти знаш дете моје, ја сам много пропатила!

— Ове ћете вечери, ви Марија, постати маркиза де Монторан? Ах! докле год то не буде свршено, ја ћу мислити да сањам. Ко ли му је само рекао шта ви вредите?

— Али, драго моје дете, нису у њега само очи лепе, има он и душу. Да си га ти видела у опасности, као ја! Ох! он сигурно уме да воли, он је тако храбар!

— Кад га толико волите, зашто допуштате да дође у Фужер?

— Зар смо ми имали времена да речемо и једну реч кад су нас изненадили? Уосталом, зар то није доказ да ме воли, а у љубави никад није доста доказа?... Док ја чекам, очешљај ме.

Али је она стотину пута кварила брзим покретима већ удешену косу, бавећи се најцрњим мислима и бринући се о својој лепоти све у исто време. Коврчећи један прамен косе, или гладећи своје курјукe, она је се питала — било је још неповерења у њој — да ли је маркиз не вара, а тада би помишљала да би једно такво непоштење било непојмљиво, пошто се он излагао опасности да му се одмах освети кад јој дође у Фужер. Срачунато проучавајући на огледалу утисак једног погледа, осмеха, не приметног набирања чела, љутитог држања, наклоности или презрења, она је тражила какво женско лукавство којим би потпуно испитала срце младога вође.

— Имаш право, Франсина, рече она; и ја бих хтела, као и ти, да се сврши са тим венчањем. Ово је последњи несрећни дан у моме животу, тиче се моје смрти или наше среће... Магла је одвратна, додаде она поново погледавши према врховима Св. Силписа, још увек обавијеног маглом.

Она сама поче да набира завесе од свиле и муслина које су украшавале прозор, удешавајући да светлост пролази тако да у соби буде полу-тамно.

— Франсина, рече она, уклони те ситнице нагомилане на камину и остави на њему само часовник и две саксонске вазне, у које ћу ја сама сместити зимско цвеће што ми га је Корантен набавио... Изнеси све столице, нека остане овде само софа и једна фотеља. Кад то завршиш, дете моје, ишчеткаћеш ћилим да изгледа светлији; после тога ћеш метнути свеће у свећњаке.

Марија је дуго и пажљиво посматрала стари ћилим разапет на зиду ове собе. Вођена урођеним укусом, она је умела да у основи ћилима пронађе боје које ће овај антички украс да доведу у склад са намештајем ове одаје или својим слагањем или љупкошћу несклада. Са истом намером је слагала и цвеће у две округле вазне што су украшавале собу. Софу наместише поред ватре. Са обе стране постеље она намести на два мала позлаћена сточића велике саксонске вазне пуне лишћа и цвећа које је опојно мирисало. Она више пута уздрхта док је намештала таласасте наборе зеленога застирача изнад постеље. Сличне припреме изазивају увек неку чудну

срећу и доносе собом неку пријатну раздражљивост те често, усред ових пријатних припрема, жена заборави све своје сумње, као што је госпођица де Вернеј заборављала тада своје. Зар не постоји једно побожно осећање у овом мноштву брига око вољеног бића које није присутно да би све то видело и наградило то старање, бића које треба доцније да награди то старање осмехом одобравања што га заслужи ове припреме, увек тако добро схваћене. Жене се тада одају, тако рећи, унапред љубави и не постоји ниједна која не каже себи, као што је и госпођица де Вернеј мислила: „Вечерас ћу бити заиста срећна!” Најнаивнија жена уноси ту слатку наду у најнеприметније наборе свиле и муслина, затим склад што га је она око себе створила неосетно све надахне љубављу. У овој атмосфери страсних чежњи, ствари постају за жену бића и сведоци; већ тада она ствара од онога што је окружава учеснике својих будућих радости. Сваким покретом и мишљу она смело отима од те будућности. Ускоро она више не чека, не нада се више, већ се тужи на тишину, а најмањи шум је какав предзнак за њу; најзад јој сумња шчепа срце својим канцама, она сва успламти, узнемири се, мучи је једна мисао што расте као живо биће; то је час осећај победе а час страховито испаштање које жена не би могла да поднесе да није задовољства. Двадесетак пута је госпођица де Вернеј била дигла завесе, надајући се да види како се дим диже изнад стена; али је изгледало да

магла постаје све сивља, те њена машта пронађе кобне предзнаке у тој сивоћи. Најзад она спусти завесу, у једном тренутку нестрпљења, чврсто се зарекавши да је више не диже. Она срдито погледа по тој соби што ју је оживела и дала јој други изглед, запита се да ли све то неће бити узалудно, и то је натера да о свему размисли.

— Мала моја, рече она Франсини одвукавши је у једну собицу за облачење која се налазила до њене собе, осветљену једним прозорчићем што је гледао на мрачни угао где су се градске зидине спајале са стењем шеталишта, уреди то, нека све буде чисто! Што се тиче салона, оставићеш га у нереду, ако хоћеш, додаде она пропративши ове речи једним од оних осмеха што га жене имају за своје најближе и чију изванредну финоћу људи не могу никад да осете.

— Ах! како сте ви лепа! повиче мала Бретањка.

— Ех! какве смо ми луде, увек ће нам љубавник бити најдражи украс!

Она оста лежећи на отоману, а Франсина се лагано повуче, осећајући да њена госпођа никад неће издати Монторана, волео је он или не.

— Је ли истина, стара, то што ми причаш? говорио је Илот Барбети, која га је познала кад је улазила у Фужер.

— Имате ли ви очи? Пазите, погледајте стене Св. Силписа, онамо, пријатељу, према Св. Леонарду.

Корантен погледа према врху, у правцу Барбетиног прста. Како је магла почела да се разилази, могао је јасно да види стуб беличастог дима о коме је говорила Испичутурина удовица.

— Али кад ће он доћи, стара? Хоће ли доћи вечерас или ноћас?

— Пријатељу, одговори Барбета, то не знам да ти кажем.

— Зашто издајеш своје? живо запита Илот, пошто је одвео сељанку на неколико корака од Корантена.

— Ах! господине генерале, погледајте ногу мога дечка, замочена је у крв мога човека што су га убили шуани, да простите, као теле, да би га казнили за три речи што сте ми их измамили, прекјуче, кад сам копала. Узмите мога дечка, пошто сте га ви оставили без оца и мајке, али начините доброг плавог од њега, пријатељу, да може да побије много шуана! Ево и две стотине талира за њега, чувајте му их; ако их приштеди, далеко ће са њима отићи, јер их је његов отац скупљао дванаест година.

Илот са чуђењем погледа ту бледу и изборану сељанку у чијим очима није било суза.

— Али шта ће са тобом бити? Боље је да ти чуваш тај новац.

— Мени ништа више не треба, одговори она климајући жалосно главом. Могли бисте ме стрпати на дно куле Мелузине (она показу једну кулу замка), шуани ће ипак доћи да ме убију.

Она загрли свога дечка са изразом бола на лицу, погледа га, скотрљаше јој се две сузе, погледа га још једном и ишчезе.

— Команданте, рече Корантен, ево једне прилике за коју су потребне две главе, да би се искористила како треба. Ми све знамо и ништа не знамо. Опсести још сада кућу госпођице де Вернеј значило би дићи је противу нас. Ни ја, ни ти, ни твоји летећи одреди и твоја два батаљона не бисмо се могли да боримо противу те девојке, ако би она хтела да спасе свога племића. Тај младић је дворски човек, према томе лукав; млад је, значи има смисла да се одушеви. Ми никако не можемо да га се дочепамо кад улази у Фужер. Можда се он, уосталом, већ налази ту. Направити посету? Глупости! Ништа се не може дознати, тиме се обрати пажња и узнемире становници.

— Ја одох, рече нестрпљиви Илот, да наредим стражару код Св. Леонарда да продужи своју шетњу још за три корака, па ће тако стићи преко пута куће госпођице де Вернеј. Уговорићу знак са стражарима, бићу у приправности, па кад ми јаве за долазак неког младића, узећу једног каплара и четири човека и...

— И, прекиде Корантен нестрпљивог војника, ако младић није маркиз, ако маркиз не уђе кроз капију, ако је он већ код госпођице де Вернеј, ако..., ако...

Ту Корантен погледа команданта са изразом

надмоћности у коме је било нечег увредљивог, те стари војник повиче:

— Громова му небеске! одлази, грађанине пакла! Тиче ли ме се све то? Ако тај гундељ падне шака мојим људима, мораћу га стрељати; ако дознам да је у некој кући, ипак ћу морати да је опколим, да га ухватим и стрељам! Али нећу, до ђавола, да лупам главу како ћу да себе укаљам...

— Команданте, писмо тројице министара наређује ти да се покораваш госпођици де Вернеј.

— Нека она сама дође, грађанине, па ћу ја видети шта треба да радим.

— Па добро, грађанине, одврати са висине Корантен, она ће ускоро доћи. Сама она ће ти рећи тренутак кад ће племић ући. Можда ће се смирити тек кад види да си поставио стражаре и опколио кућу!

— Ђаво се начинио човеком! са болом рече у себи стари заповедник полубригаде гледајући како Корантен граби Краљичиним степеницама, где се ово дешавало, према капији Св. Леонарда. Он ће ми предати грађанина Монторана везаних руку и ногу, продужи Илот да разговара сâм са собом, па ће ме натерати да се бенавим и претседавам ратном суду. — Уосталом, говорио је он слежући раменима, Делија је непријатељ Републике, он је убио мога јаднога Жерара, биће један племић мање... До ђавола...

Он се лако окрете на потпетицама својих чизама и оде да обиђе страже у граду звиждућући Марсељезу.

Госпођица де Вернеј је била обузета размишљањем чија тајанственост остаје заувек сакривена у дну душе, а чија су супротна осећања често пута доказала онима који су били обузети таквим размишљањем да човек може и између четири зида да живи бурним и страсним животом, не напуштајући свој отоман, и да се у таквим приликама сагорева. Стигавши до краја драме коју је дошла сама да тражи, ова девојка се сећала свих тренутака љубави и срџбе што су тако моћно утицали на њен живот отпре десет дана, кад се први пут срела са маркизом. У том тренутку нечији кораци одјекнуше у салону, пред собом, те она уздрхта; врата се отворише, она живо окрете главу и виде Корантена.

— Варалице мала! рече смејући се виши полицијски агент, зар још увек хоћете да ме преварите? Ах, Марија, Марија! почињете заиста опасну игру не посветиши ме у све то и доносећи одлуке без мога знања. Ако је маркиз измакао својој судбини...

— То није била ваша кривица, зар не? одговори потсмешљиво госпођица де Вернеј. Господине, настави она озбиљним гласом, с каквим правом ви и даље долазите мени?

— Вама? запита он са горчином у гласу.

— Ви хоћете да ме уверите, одговори она гордо, да ово није мој дом. Ви сте можда намерно изабрали ову кућу да у њој сигурније вршите своја

убиства; одмах ћу отићи из ове куће. Отићи ћу у пустињу, да не видим више...

— Реците, шпијуне! прихвати Корантен. Али ова кућа не припада ни вама ни мени, већ влади; а што се тиче изласка из ње, нећете ви то учинити, додаде он погледавши је демонски.

Госпођица де Вернеј се диже, са изразом гађења на лицу, па пође неколико корака напред; одједном се она заустави кад виде како Корантен диже завесу са прозора и поче да се смеши позвавши је да му приђе.

— Видите ли онај стуб дима? рече он са савршеном мирноћом што ју је увек умео да сачува на своме бледоме лицу, ма колико се узбудио.

— Какве везе може да буде између мог одласка и запаљене травуљине? запита она.

— Зашто вам је тако измењен глас? одврати Корантен. Јадна мала, додаде он благим гласом, све ја знам! Маркиз долази данас у Фужер, а ви нисте са толико љубави и страсти спремили ту собу, цвеће и ове свеће да нам га предате у руке.

Госпођица де Вернеј пребледе видевши смртну пресуду маркижеву у очима овога тигра са људским лицем и осети према своме драгану љубав што се граничила са лудилом. Сваком власи њене косе непојмљив бол јој се сручи у главу и она паде на отоман. Корантен оста, за тренутак, руку скрштених на грудима, задовољан мучењем којим се осветио за све болне увреде и презрење којим га је обасипала ова жена, тужан што види да пати једно ство-

рење чији му је јарам био увек пријатан, ма колико био тежак.

— Она га воли! рече он потмулим гласом.

— Волети га! повиче она, шта значи та реч!... Он је мој живот, Корантене, моја душа, мој дах!...

Она се баци пред ноге томе човеку чија ју је мирноћа плашила.

— Прљава душо, рече му она, више волим да се понизим да бих му спасла живот него да се понизим да га лишим живота! Хоћу да га спасем по цену свога живота... Говори, шта хоћеш?

Корантен задрхта.

— Ја сам долазио да чујем ваше наредбе, Марија, рече он гласом пуним благости, дигавши је са љупком учтивошћу. Да, Марија, ваше ме увреде неће спречити да вам будем одан, разуме се, ако ме више не варате. Ви знате, Марија, да мене човек не може да вара некажњено.

— Ах! ако хоћете, Корантене, да вас волим, помогите ми да га спасем.

— Па добро. У колико часова долази маркиз? запита он трудећи се да то рече што мирнијим гласом.

— Јаој! не знам ништа о томе...

Они се ћутке погледаше.

— Изгубљена сам! говорила је себи госпођица де Вернеј.

— Вара ме, мислио је Корантен. — Марија, настави он, ја имам два правила за владање у животу: прво, да никада ни речи не верујем женама,

јер је то једини начин да се сачувам преваре од њихове стране; друго, да увек испитам да ли оне случајно немају рачуна да ураде супротно од онога што кажу и да делају баш супротно ономе што нам поверавају као тајну.

— Дивно, одговори госпођица де Вернеј. Ви хоћете доказе моје искренности; али ћу вам их ја дати кад и ви дате доказе ваше искренности...

— Збогом, госпођице, званично рече Корантен.

— Добро, продужи девојка насмејавши се, седите, наместите се ту и не љутите се, иначе ћу ја умети и без вас да спасем маркиза. Што се тиче оних три стотине хиљада франака што их имате увек пред очима, могу вам их у злату избројати, ту, на камину, у тренутку кад маркиз буде ван сваке опасности.

Корантен се диже, узмаче неколико корака и погледа госпођицу де Вернеј.

— Ви сте се за кратко време обогатили, рече он гласом са једва прикривеном горчином.

— Монторан ће вам моћи понудити, рече Марија насмешивши се сажаљиво, много више за свој откуп. Докажите ми да располажете средствима да га сачувате од сваке опасности и...

— Зар не бисте могли да му помогнете да се извуче у тренутку кад стигне овде, повиче одједном Корантен, пошто Илот не зна час његовог доласка и...

Он се заустави, као да пребацује себи саоме што је и сувише о томе рекао.

— Па зар ви од мене тражите савет? настави он насмешивши се најприродније. Слушајте, Марија, ја вама верујем. Обећајте ми да ћете ми накнадити све што изгубим служећи вама и ја ћу тако успавати овог тиквана команданта, да ће маркиз бити слободан у Фужеру као у Светом Жаму.

— Обећавам вам, одговори девојка некако свечано.

— А, не тако, рече он. Закуните ми се својом мајком!

Госпођица де Вернеј уздрхта; дижући руку што је дрхтала, она изрече заклетву како је Корантен захтевао.

— Можете да располажете мноме, рече Корантен. Немојте ме преварити и ви ћете ме благосиљати вечерас.

— Верујем вам, Корантене, повиче госпођица де Вернеј сва разнежена.

Она га поздрави благо климнувши главом и насмеши се на њ са изразом доброте у коме је било и чуђења што види на његовом лицу израз неке тужне нежности.

— Какво чаробно створење! узвикну Корантен одлазећи. Зар је никад нећу имати, да од ње начиним и оруђе мога благостања и извор мојих задовољства? Она да клекне крај мојих ногу!... О, да, маркиз ће погинути... Ако ту жену могу да добијем само кад је загњурим у каљугу, загњурићу је. — А можда се она и не боји више мене, рече он сам себи кад стиже на трг, куда се био упу-

тио несвесно. Сто хиљада талира за тренугак! Она мисли да сам ја тврдица. Подвала је то, или је се удала за њега.

Обузет својим мислима, Корантен се није усуђивао да се реши. Магла, коју је сунце око подне разагнало, не приметно је расла и постаде тако густа, да Корантен ни на најмањој раздаљини није разазнавао дрвета.

— Ето нове незгоде, рече он враћајући се лагано своме стану. На шест корака се ништа не може видети. Магла чува наше љубавнике. Изволите да пазите на једну кућу обавијену таквом маглом! — Ко је то? повиче он дочепавши нечију руку. Изгледало је да се непознати попео на шеталиште најопаснијим путем преко стена.

— Ја сам, наивно одговори један дечји глас.

— Аха! то је малишан са крвавом ногом. Не би ли ти да осветиш свога оца? запита га Корантен.

— Бих! рече дете.

— Добро је. Познајеш ли Делију?

— Да.

— То је још боље. Па лепо, не одвајај се од мене; уради тачно све оно што ти будем рекао па ћеш довршити дело своје мајке и зарадићеш новца. Волиш ли ти велике петпарце?

— Да.

— Ти волиш велике петпарце и хоћеш да убијеш Делију, ја ћу се бринути о теби. Дакле, Марија, рече Корантен сâм за себе, после кратког времена, ти ћеш нам га сама предати! Она је и сувише стра-

ствена да би могла да оцени шта јој припремам; уосталом страст никада не размишља. Она не познаје маркижев рукопис; то је згодан начин да јој се разапне замка у коју ће она, због своје нарави, главачке да улети. Али да би моје лукавство успело, потребан ми је Илот, отрчаћу до њега.

У том тренутку су се госпођица де Вернеј и Франсина договарале како да спасу маркиза Корантенове сумњиве великодушности и Илових бајонета.

— Идем да га обавестим, узвикну мала Бретањка.

— А знаш ли ти, лудо, где је он? И ја сама, са свим својим нагоном жене која воли, могла бих дуго да га тражим и да га не нађем.

Пошто су створиле доста оних безумних планова које је тако лако извести поред ватре, госпођица де Вернеј повиче:

— Кад га видим, надахнуће ме опасност у којој се налазим!

Затим она одложи решење до последњег тренутка, као и сви нагли људи, уздајући се у своју срећу и урођену вештину, која ретко напушта жене, Никада јој, можда, није тако дрхтало срце. Час је као луда гледала непомично у једном правцу, а час је, на најмањи шум, дрхтала као оно скоро пресечено дрвеће што га дрвари јако повуку уже-том да што пре падне. Одједном у даљини одјекну плотун. Госпођица де Вернеј пребледе, шчепа Франсину за руку и рече јој:

— Умирем... они су ми га убили!

Тешки кораци неког војника зачуше се у салону. Уплашена Франсина се диже и уведе једнога капла-ра. Пошто је војнички поздравио госпођицу де Вернеј, републиканац јој даде нека, прилично пр-љава писма. Не добивши од ње никакав одговор, војник јој рече на поласку:

— Госпођо, то је од команданта.

Госпођица де Вернеј, обузета кобним слутњама, прочита то писмо што га је Илот, вероватно на брзу руку, писао:

„Госпођице, моји људи су ухватили једног Дели-јиног гласника, који је малочас стрељан. Од ухва-ћених писама, ово писмо што вам га шаљем може вам користити; итд.”

— Хвала Богу, нису њега убили! повиче она ба-цивши писмо у ватру.

Она одахну и поче да чита писмо што су јој га писали; писмо је било од маркиза и изгледа да је било упућено госпођи Гиа:

„Не, анђеле мој, вечерас нећу отићи у Вивтјер. Вечерас ћете изгубити опкладу са грофом а ја ћу славити победу над Републиком, оличеном у оној дивној девојци са којом вреди провести једну ноћ, признајте. То ће бити једина стварна добит што ћу је имати у овој борби, јер се Вандеја покорава. Ништа се више не може учинити у Француској и ми ћемо, без сумње, поново отићи заједно у Енгле-ску. Али оставимо озбиљне ствари за сутра!”

Писамце јој испаде из руку, она склопи очи, ућута и завали главу на узглавље. После дужег времена, она погледа зидни часовник, на коме је било четири часа.

— А господин дозвољава да га чекају! рече она злобно се насмејавши.

— Ох! да хоће да не дође! повиче Франсина.

— Кад не би дошао, рече Марија потмулим гласом, ја бих пошла у сусрет њему! Али не, сад мора доћи... Франсина, јесам ли заиста лепа?

— Ви сте врло бледа!

— Погледај, настави госпођица де Вернеј, ову намирисану одају, ово цвеће, ову светлост; да ли ће све то моћи да пружи слику небеског живота ономе кога ћу ноћас опити љубављу?

— Шта је се догодило, госпођице?

— Издали су ме, преварили, злоупотребили, изиграли, измучили, хоћу да га убијем, да га рашчупам!... Па да, увек је у његовом понашању било презирања које није умео да прикрије, а ја то нисам хтела да видим! Ох! умрећу због тога! — Баш сам луда! рече она насмејавши се; он долази, а цела ноћ ми стоји на расположењу да му покажем да ме човек који ме је имао, био ожењен или не, не може више оставити. Одмерићу освету према увреди и он ће погинути очајан. Мислила сам да му је душа узвишена, али је он сигурно син каквог слуге! Заиста ме је вешто преварио; јер још не могу да поверујем да се човек, који је способан да ме немилосрдно преда Хлебокрадици, може да спу-

сти до подвала достојних једнога Скапена.. Лако је играти се са женом која воли, то је најгора погледност. Добро, нека ме убије; али он да лаже, он кога сам уздизала изнад свега! На губилиште! На губилиште! Ах! волела би да видим кад му гиљотина одруби главу. Јесам ли ја тако свирепа? Отићи ће у смрт, обасут миловањем и пољупцима скупоценијим него двадесет година живота...

— Марија, рече Франсина са анђеоском благошћу, као и толике друге, будите жртва човека кога волите, али немојте бити ни његова љубавница ни његов целат. Сачувајте у дну вашег срца светлу и чисту његову слику. Кад не би било никакве радости у љубави без наде, шта би било са нама, јадним женама? Бог, Марија, на кога ви никад и не помишљате, наградиће нас што смо се на земљи одазвале своме позиву: волети и патити.

— Мачкице, одговори госпођица де Вернеј, милујући Франсинину руку, глас ти је благ и привлачан! Разлог је пријемљивији кад га ти изнесеш! Хтела бих да те послушам...

— Ви му праштате, нећете га издати?

— Ђути, не говори ми више о томе човеку. Кад се пореди са њим, Корантен је племенито створење... Разумеш ли ме?

Она се диже скривајући под ужасном мирноћом на лицу и недоумицу што ју је обузела и страховиту жеђ са осветом. Њен лаган и одмерен корак одавао је неку невероватну одлучност. Обузета размишљањем, увређена а горда да би признала да

пати ма и најмање, она оде до стражаре код капије Св. Леонарда да запита за командантов стан. Тек што је изишла из куће, кад Корантен уђе.

— Ох! господине Корантене, повиче Франсина, ако вас занима судбина тога младића, спасите га, госпођица ће га овога часа издати. Она проклета хартија све је упропастила.

Корантен немарно узе писмо и запита:

— А куд је она отишла?

— Не знам.

— Одох ја, рече он, да је спасем очајања.

Он ишчезе одневши собом писмо, журно изиђе из куће и рече малишану који се играо пред вратима:

— Којим путем је отишла госпођа која је баш сад изишла?

Испичутурин син пође неколико корака са Корантенем да му покаже стрму улицу што је водила капији Св. Леонарда.

— Овуда, рече он без колебања, мислећи на освету којом га је мајка надахнула.

У том тренутку четири прерушена човека уђоше код госпођице де Вернеј а не видеше их ни дечко ни Корантен.

— Врати се на своје место, настави шпијун. Претварај се као да се играш бравом на вратима, али добро пази, обрати на све пажњу, чак и на кровове...

Корантен пожури путем што му га је малишан показао, учини му се да виде, у магли, госпођицу

де Вернеј и стиже је баш у тренутку кад је ова била код капије Св. Леонарда.

— Куда ћете? рече он понудивши јој руку. Бледите, шта је се то догодило? Има ли смисла да изиђете тако сама? Узмите моју руку.

— Где је командант? запита га она.

Тек што је госпођица де Вернеј била довршила реченицу кад зачу кораке неке војничке извиднице иза капије Св. Леонарда, а ускоро познаде у тој граји крупни Илотов глас.

— Громова му небеске! викао је он, никада нисам по горој помрчини обилазио страже. Тај племић је поручио маглу...

— Шта се ви жалите? одговори госпођица де Вернеј стегнувши му снажно руку, ова магла може исто тако добро да прикрије освету као и подлост... Команданте, додаде она шапатам, треба, у споразуму са мном предузети мере да нам Делија не умакне данас.

— Је ли он код вас? запита је он гласом у коме је било чуђења.

— Не, одговори она, али ћете ми ви дати поуздана човека а ја ћу га послати кад маркиз стигне.

— Шта то ви намеравате? ужурбано ће Корантен Марији; збунило би га то, кад би наишао на војника код вас, али неко дете, а ја ћу га пронаћи, не би уливало неповерење...

— Команданте, прихвати госпођица де Вернеј, благодарећи овој магли, што је проклињете, ви можете још сад да опколите моју кућу. Свуда по-

ставите војнике. Наместите једну стражу у цркви Св. Леонарда да пази на градско поље према коме су окренути прозори мога салона. Поставите људе на Шеталишту јер, иако је прозор моје собе двадесет стопа над земљом, очајање често пута даје снаге да се савладају и немогуће препреке. Чујте: ја ћу вероватно извести тога господина на врата од моје куће; према томе, одредите једног смелог човека да пази на врата; јер, рече она уздахнувши, њему се не може оспорити храброст, браниће се он!

— Гиден? повиче командант.

Одмах се млади Фужерац издвоји из трупе која се била вратила са Илотом а била је постројена нешто мало даље од њих.

— Слушај, младићу, рече му стари војник тихо, овај вилењак од девојке предаје нам Делију а ни сам не знам зашто, свеједно је то, нису то наше ствари. Узећеш десет људи са собом и поставићеш се тако да имаш пред очима ћор-сокак на чијем се крају налази кућа ове девојке; али се тако намести да нико не види ни тебе ни твоје људе.

— Разумем, познајем ја земљиште.

— Е добро, дете моје, прихвати Илот, ја ћу те обавестити по Брзаку кад треба почети напад. Потруди се да ти наиђеш на маркиза и убијеш га, ако можеш, да га не бих стрељао по пресуди, бићеш за петнаест дана поручник или ја нећу бити Илот.

— Ево, госпођице, једног послушног војника, рече он девојци показавши јој Гидена. Он ће добро мо-

трити на вашу кућу, па ако племић хоће да уђе или изиђе из ње, он га неће промашити.

Гиден оде са дванаест војника.

— Да ли ви одиста знате шта чините? говорио је тихо Корантен госпођици де Вернеј.

Она му не одговори и са неким задовољством погледа људе који су, под заповедништвом потпоручника, одлазили да се распореде на шеталишту, а други се, према упутствима Илота, растурише дуж тамних зидина цркве Св. Леонарда.

— Опколите и куће које се налазе до моје, рече она команданту. Да не зажалимо што смо пропустили ма и једну меру предострожности.

— Бесна је, помисли Илот.

— Зар нисам пророк? рече му Корантен на уво. А тај кога ћу ја оставити код ње, то је малишан са крвавом ногом; тако...

Он не доврши. Госпођица де Вернеј одједном пође ка своме стану а он пође за њом звиждућући задовољно; кад је стиже она је већ била на вратима, где Корантен нађе Испичутуриног сина.

— Узмите, госпођице, овог дечка са собом, рече јој он, немате бржег ни наивнијег гласника од њега.

— Кад видиш да је Делија ушао, бежи, ма што да ти се каже, и дођи по мене у стражару, добићеш да имаш од чега јести целог живота.

Кад изговори ове речи, скоро у уво дечаку, Корантен осети како га мали Бретањац јако стеже за руку па пође за госпођицом де Вернеј.

— А сад се ви, драги моји пријатељи, објасните како год хоћете! повиче Корантен кад се затворише врата. Ако се наживаш љубави, биће то на твој одру, маркизићу мој.

Ипак Корантен, који није могао да се одлучи да испусти из вида ову кобну кућу, оде на Шеталиште, где нађе команданта заузетог издавањем неких заповести. Ускоро паде ноћ. Два часа прођоше а ниједан од стражара, распоређених на извесној раздаљини, не опази ништа што би навело на сумњу да је маркиз прешао троструки низ скривених и пажљивих људи који су опкољавали Папегову кулу са трију приступачних страна. Двадесет пута је Корантен био отишао од Шеталишта до стражаре, двадесет пута се преварио у очекивању, а његов мали поклицар још није био дошао да га потражи. Обузет својим мислима, шпијун је ишао лагано Шеталиштем, осећајући како га муче три страсти, страховите кад се сукобе: љубав, тврдичлук и жеља за уздизањем. На свим часовницима изби осам часова. Месец је доцкан излазио. Магла и ноћ су обавијали непрозирним мраком места где ће се завршити драма што ју је овај човек створио. Виши полицијски повереник умеде да обузда своје страсти, он скрсти руке на грудима и не скидаше ока са прозора који се дизао као светла сабласт изнад те куле. Кад је одлазио према заравњима што су се налазили уз провалије, он је и несвесно понирао погледом у густу маглу испресецану светлошћу неколико светиљки што су сија-

ле овде-онде у граду или предграђима, изнад бема и испод њих. Дубоку тишину реметило је само жуборење Нансона, одмерено и суморно клопарање воденичког камена, тешки кораци стражара или звекет оружја приликом смене страже. Све је било свечано: људи и природа.

— Прст пред оком се не види, рече у том тренутку Хлебokraдица.

— Само продужи, одговори Каљогажа, и ни речи да ниси прословио.

— Једва се усуђујем да дишем, одврати шуан.

— Ако онај што је баш сад отиснуо камен хоће да му срце послужи за каније мога ножа, нека само још једном учини то! рече Каљогажа шапатом а глас му се губио у жуборењу Нансона.

— Па ја сам то, рече Хлебokraдица.

— Добро, стара тврдичино, прихвати вођ, продужи да се вучеш потрбушке као јегуља, иначе ћемо, пре него што треба, оставити доле своје кости.

— Хеј! Каљогажа, продужи непослушни Хлебokraдица, који се помагао рукама и вукао потрбушке те стигао до свога друга коме прошапта у уво, тако да шуани што су за њима ишли ништа не чуше; хеј, Каљогажа, ако је истина што каже госпођа, горе мора бити што за пљачку. Хоћеш ли да ми то поделимо?

— Пази, Хлебokraдице! рече Каљогажа и заустави се.

Сав одред учини што и Каљогажа, толико су шуани били изморени прелажењем провалија.

— Познајем те, настави Каљогажа, као добричину што воли све да здипи, да добро удари а и да отрпи кад га мазну, кад већ нема другог излаза. Нисмо ми пошли да скидамо цокуле са мртваца, овде ће ударити тук на лук, а тешко онима који подлегну сад! Госпођа нас је овамо послала да спасемо Делију. Тамо је он, пази, дигни ту твоју псећу њушку и погледај онај прозор изнад куле!

У том и поноћ изби. Месец се указа и магла доби изглед белог дима. Хлебokraдица снажно стеже Каљогажину руку и показа му, на десет корака изнад њих, сјајно, троугласто гвожђе бајонета.

— Плави су већ ту, рече Хлебokraдица; ништа нећемо учинити силом.

— Само стрпљиво! одговори Каљогажа; ако сам јутрос добро осмотрио ствари, ми ћемо сигурно наићи на једно мало парче земљишта, у дну Папегове куле између бедема Шеталишта, где се увек баца ђубре, а може се скочити на њ као на какву постељу.

— Кад би свети Лабр, рече Хлебokraдица, претворио у добру јабуковачу крв што ће сад потећи, имали би Фужерци доста јабуковаче сутрадан.

Каљогажа заклопи својом широком шаком уста свога пријатеља; затим он шапатам издаде неко наређење а шуани га саопштаваху један другоме све до последњег из одреда што је висио о вресу израслом из шкриљца. Корантен је имао извежбано уво и чуо је шуштање цбуња и котрљање камика у провалију, а налазио се на самој ивици про-

валије. Каљогажа, који је изгледа видео у мраку, или су му чула, услед дуге вежбе, постала осетљива као у дивљака, опази Корантена; можда га је нањушио као какво добро увежбано псето. Могао је полицијски дипломата до миле воље да послуша и да зури у зид од шкриљца, ништа он ту није успео да види. Премда је, према слабој месечевој светлости, назрео неколико шуана, он је био уверен да су то комади стена, толико су се ти људи били притајили. Опасност за шуане потраја кратко време. Корантенову пажњу привуче један врло разговоран шум што се зачу на другом крају Шеталишта, онде где је престајао потпорни зид и почињала да се спушта отсечна стена. Једна стаза усечена у шкриљцу, што је имала везу са Краљичиним степеницама, допирала је баш до тог места где је престајао потпорни зид. У тренутку кад Корантен стиже до тог места, он виде како се једна прилика појави као каква сабласт, а кад пружи руку да дочепа то биће, коме није приписивао добре намере, он осети под руком округле и меке облике једне жене.

— Нека вас ђаво носи, драга моја, промрмља он. Да нисте наишли на мене, просвирали би вам тане кроз главу... Али одакле долазите ви и куда ћете у ово доба? Јесте ли неми? — То је заиста жена? рече он сам себи.

Наста злокобна тишина. Непозната одговори гласом у коме се огледао страх:

— Ехе! пријатељу мој, враћамо се са седељке.

— Ово је тобожња маркижева мајка! рече у себи

Корантен. Да видимо шта намерава да ради. — Е онда идите овуда, стара, настави он гласно, претварајући се да је није познао. Идите лево, ако не желите да вас пушкарају!

Он оста непомичан; али кад виде да се госпођа Гиа упути Папегоовој кули, пође издалека за њом ђаволски пажљиво. За то време шуани су се врло вешто наместили на хрпи ђубрета где их је Каљогажа био повео.

— Ево госпође! тихо рече Каљогажа усправивши се уз кулу као какав медвед. — Ту смо, рече он госпођи.

— Добро! одговори госпођа Гиа. Ако можеш да нађеш једне лестве у кући чији се врт налази испод ђубришта, Делија ће бити спасен. Видиш ли онај прозорчић горе? Тај прозорчић је на једној облачионици која је у вези са спаваћом собом, ту се треба попети. Ово крило куле у чијем се подножју ви налазите није опседнуто. Коњи су готови, а ако си ти осигурао прелаз преко Нансона, за четврт часа биће, и поред његове лудости, изван опасности. Али ако та пропалица хоће да пође за њим, пробуразите је.

Кад је Корантен опазио да се прилике што их је сматрао за стене вешто мичу, одмах оде до стражаре код капије Св. Леонарда, где нађе команданта како спава обучен на једној пољској постељи.

— Не дирајте га! грубо рече Брзак Корантену, тек што је легао.

— Шуани су ту! повиче Корантен на уво Илоту.

— Немогуће, али утолико боље! одврати сањиви командант; бар ћемо се тући!

Кад Илот стиже на Шеталиште, Корантен му показа чудан положај што су га шуани заузели у засенку.

— Биће да су преварили или задавили стражаре што сам их поставио између Краљичиних степеница и замка, повиче командант. Ах, ђаволске ли магле! Али стрпљења само! Сад ћу послати у подножје стена једно педесетак људи под командом једног поручника. Не треба их нападати овде горе, јер су те животиње тако ђаволски чврсте, да би се откотрљали до дна провалије као камење а не би ни руке поломиле.

Звоно са куле избијало је два часа кад командант дође на Шеталиште, пошто је предузео све потребне мере да се дочепа шуана, којима је командовао Каљогажа. Сад је кућа госпођице де Вернеј, пошто су страже биле удвојене, била опседнута од читаве мале војске. Командант нађе Корантена задубљена у посматрање прозора над Папегоовом кулом.

— Грађанине, рече му Илот, ја мислим да се племић игра са нама, јер се још ништа није помакло.

— Ту је он! повиче Корантен показавши прозор. Видео сам сенку једнога човека на завеси. . . Не знам шта је било са мојим малишаном: биће да су га убили или придобили за себе. Гле, команданте, видиш ли, ено једнога човека! Напред!

— Ја нећу ићи да га ухватим у постељи, громове му небеске! Ако је ушао, изићи ће; Гиден га неће промашити, одврати Илот који је имао својих разлога да чека.

— Дакле, команданте, ја ти заповедам, у име закона, да одмах кренеш на ону кућу.

— Још си ти зелен да ме натераш да пођем!

Не наљутивши се на командантову срџбу, Корантен му хладно рече:

— Послушаћеш ме! Ево прописне заповести, са потписом министра војног, која ће те натерати да пођеш, продужи он извукавши из свога џепа једну хартију. Мислиш ли ти да смо ми будале да пустимо ту девојку да ради како она мисли? Ми се боримо противу грађанског рата, а величина постигнутог циља оправдава средства.

— Слободан сам, грађанине, да те пошљем да... ти ме разумеш? Доста је сад. Левом ногом напред марш, остави ме на миру и губи се што пре.

— Али читај! рече Корантен.

— Немој ми се ту шепурити са својом влашћу, повиче Илот, љут што добија наредбе од једног створења достојног презрења, по његовом мишљењу.

У том тренутку се појави међу њима, као пацов што истрчи из рупе, Испичутурин син.

— Иде Делија! повиче он.

— Којим путем?

— Улицом Св. Леонарда.

— Брзаче, рече Илот на уво каплару који се налазио поред њега, трчи да јавиш твоме поручнику

да се привуче кући и да отвори појединачну паљбу, разумеш! С лева, у колони по један, правац кула, ви остали! повиче командант.

Да би се расплет разумео како треба, потребно је ући у кућу са госпођицом де Вернеј.

Кад страсти доведу до слома, оне нас занесу снажније но јадна опојност опијума или вина. Невероватна јасноћа мисли и претерана осећајност чула доводе до чудних и неочекиваних ствари. Извесне личности, свирепе заокупљене истом мишљу, јасно опажају и најбезначајније ствари, док међутим ствари које боду очи за њих и не постоје. Госпођица де Вернеј је била обузета оном врстом пијанства што стваран живот претвара у месечарство, јер је похитала, пошто је прочитала маркижево писмо, да све припреми да овај не измакне освети, као што је малочас све била припремила за свој први празник љубави. Али кад виде да је њена кућа брижљиво опкољена, и то по њеној наредби, кад виде тај троструки ред бајонета, одједном се она присети нечега. Она размишљаше о своме понашању и са неким ужасом помисли да је малочас учинила злочин. Обузета одједном неким узнемирењем, она јурну на врата и оста ту за тренутак непомична, трудећи се да мисли а не могавши ниједну мисао да до краја доведе. У тој мери није била свесна онога што је учинила малочас, да је се питала шта ради у претсобљу своје куће док држи једно непознато дете за руку. Варнице су јој играле пред очима. Она поче да хода да би се отресла страховите потиштености која ју је била

обузела; али јој ниједан предмет није излазио пред очи у његовом правом облику и боји, као код створења које обузима сан. Стезала је руку малишанову снажно, како то никад није чинила, и вукла га брзо за собом као каква луда. Кад прође салоном, ништа у њему није видела, ма да су у њему била три човека који је поздравише и размакоше се да јој начине пролаз.

— Ево је! рече један од њих.

— Заиста је лепа! повиче свештеник.

— Да, одговори први; али како је само бледа и узнемирена!...

— И расејана! додаде трећи, она нас не види.

На вратима своје собе госпођица де Вернеј опази љупко и озарено Франсинино лице, која јој рече на уво:

— Он је ту, Марија...

Госпођица де Вернеј се освести, погледа дете што га је држала за руку, познаде га и одговори Франсини:

— Затвори овога малишана и, ако ти је стало до мога живота, пази добро да ти не умакне.

Док је изговарала лагано ове речи, она је са таквом упорношћу посматрала врата своје собе да би се рекло да кроз њих види своју жртву. Она гурну лагано врата и затвори их не окренувши се, јер опази маркиза где стоји поред камина. Одело на племићу било је свечано, ма да није изгледало да је нарочито удешавано, а све то доприносило је привлачности коју жене налазе код људи које воле.

Госпођици де Вернеј се поврати присуство духа кад ово виде. Усне су јој биле полуотворене, између њих су се видели њени бели, сјајни зуби, а на лицу јој се оцртавао неки уздржани осмех пре ужасан него љубак. Она лагано приђе маркизу па, показавши му прстом часовник, рече са извештаченом радошћу:

— Заиста вреди чекати човека достојна љубави.

Заморена жестином својих осећања, она се сруши на софу која се налазила поред камина.

— Драга моја Марија, ви сте заиста чаробни кад сте љути! рече маркиз и седе поред ње, узевши је за руку коју она пусти и молећиво тражећи од ње један поглед који она није хтела да му упуту... Ја мислим, продужи он нежним и љупким гласом, да ће за који тренутак Марији бити жао што је од свога срећнога мужа окренула главу.

Кад чу ове речи, она се нагло окрете и погледа га у очи.

— Шта значи тај страшни поглед? продужи он насмејавши се. Па твоја рука је у ватри! Шта је теби, љубави моја?

— Љубави моја! понови она измењеним и потмулим гласом.

— Да, рече он, клече на колена пред њом, узе јој руке и изљуби их, да, љубави моја, ја сам заувек твој.

Она га снажно одгурну и диже се. Лице јој се згрчи, она се насмеја као луда и рече му:

— Ни у што од свега тога ти не верујеш, вара-лице, гнуснија од најгнуснијег разбојника!

Поред једне вазе за цвеће налазио се нож и она га дочепа, па га принесе грудима изненађеног младића.

— Ух! узвикну она бацивши нож, не ценим те довољно да бих могла да те убијем! Чак и крв твоја је толико покварена, да не вреди да је војници пролију, за тебе је само целат...

Док је тихо и с муком изговарала ове речи, она је лупкала ногом као размажено, нестрпљиво дете. Маркиз јој се приближи, покушавајући да је обгрли.

— Не дотичите ме се! повика она и узмаче, гнушајући се.

— Луда је! гласно рече очајни маркиз.

— Да, луда, понови она, али још не толико луда да би била твоја играчка... Све бих ја опростила страсти, али хтети се дочепати мене без љубави и још то писати оној...

— А коме сам ја писао? запита он са чуђењем које заиста није било извештачено.

— Оној невиној жени која је хтела да ме убије!

Сад маркиз пребледе, шчепа наслон фотеље, скоро да га сломије, па узвикну:

— Ако је госпођа Гиа била способна за какву гнусобу...

Госпођица де Вернеј потражи писмо и не нађе га више; она позва Франсину и Бретањка дође.

— Где је оно писмо?

— Господин Корантен га је узео.

— Корантен! Ах! све разумем: он је написао писмо и преварио ме је демонски, како он то уме.

Она крикну, сруши се на софу, а сузе јој линуше из очију. Извесност је била ужасна, као малочас сумња. Маркиз клече крај њених ногу, обгрли је и десет пута јој понови ове речи, једине што их је могао да изговори:

— Чему сузе, анђеле мој? Чегу ту има рђавог? Твоје увреде су пуне љубави. Не плачи, ја те волим! Ја те стално волим!

Одједном он осети како га она натчовечанском снагом приви уз себе, па, усред јецања, запита:

— Ти ме још волиш?

— Ти сумњаш у то! одговори он скоро тужно.

Она му се нагло оте из руку и измаче се, некако уплашена и збуњена, два корака од њега.

— А ако ја сумњам у то? повиче она.

Речи јој замреше на уснама, кад виде да се маркиз насмеја иронично, али са толико много благости. Он је узе за руку и одведе до врата. У дну салона Марија опази један олтар, спремљен на брзу руку док она није била ту. У том тренутку је свештеник облачио своје одежде. Запаљене свеће су обасјавале таваницу светлошћу благом као нада. У двојици људи што су је били поздравили она познаде грофа де Бован и барона ди Геник, двојицу сведока што их је изабрао маркиз де Монторан.

— Да ли ћеш ме и сад одбити? тихо је запита маркиз.

Кад ово виде, она пође корак уназад да се врати у своју собу, паде на колена, диже руке према маркизу и узвикну:

— Ах! опрости! опрости! опрости!

Глас јој застаде у грлу, глава јој се завали и очи склопише, а она као мртва оста на рукама маркиза и Франсине. Кад отвори очи, поглед јој се сrete са погледом младога вође, погледом пуним доброте и љубави.

— Стрпљења, Марија, ово је последња бура, рече он.

— Последња! понови она.

Франсина и маркиз се погледаше зачуђено, али их она једним покретом нагна да уђу.

— Зовите свештеника, рече она, и оставите ме саму са њим.

Они се повукоше.

— Оче мој, рече она свештенику који се одједном појави пред њом, у моме детињству, један старац седе косе, сличан вама, често ми је говорио да човек све може да добије од Бога ако искрено верује: је ли то тачно?

— Истина је то, одговори свештеник. Све може онај који је све створио.

Обузета неким чудним заносом, госпођица де Вернеј паде на колена.

— О Боже мој! рече она сва усхићена, вера у тебе је исто тако велика као и љубав према њему! Надахни ме! Учини сад чудо или узми мој живот!

— Услишиће вам се молитва, рече свештеник.

Госпођица де Вернеј се појави ослањајући се на руку овога старог свештеника, седе косе. Једно дубоко и тајанствено узбуђење вукло ју је у љубавни загрљај јединог вољеног човека, лепшу него ма кад у животу, јер је једно спокојство, слично ономе што га сликари дају лицима мученика, давало њеној појави нечег величанственог. Она пружи руку маркизу, те се заједно приближише олтару и ту клекоше. Ово венчање, које је требало да се изврши кроз који час, на два корака од брачне постеље, овај на брзу руку подигнут олтар, тај крст, те вазе, путир што га је свештеник кришом донео, дим тамњана у овој одаји што је била запахнута само испарењем гозби, свештеник што је преко мантије навукао једино епитрахил, ове свеће у салону, све је то било необично и тужно у исти мах, а све то даје јасну слику оних несрећних времена кад је грађански рат био уништио и најсветије установе. У то време су верски обреди имали у себи нечега тајанственог. Деца су била привремено крштавана у собама где су још јечале од болова њихове мајке. Као у давна времена, Господ је ишао, сиромашан и непримећен, да теши самртнике. Најзад и девојке су добијале причест у истој одаји у којој су играле дан раније. Венчање маркиза и госпођице де Вернеј требало је да буде извршено, као и толика друга венчања, противно новим законима; али су доцније ова венчања, већином обављена у подножју храстова, била призната. Свештеник који се, у овој прилици, држао старих обичаја до последњег тренутка, био је од оних људи што остају

верни својим начелима и у најтежим приликама. Његов глас, слободан од заклетве што ју је захтевала Република, звучао је помирљиво у бури. Он није распиривао пожар, као што је то чинио опат Гиден, али он је се, уз остале, одао опасном задатку да врши верске дужности за оне који су остали католици. Да би успео у овом опасном послу, он је морао да се служи свим лукавствима на која га је прогонање натерало, маркиз је могао да га нађе једино у каквој јами која, још и данас, носи име поповска скривница. Појава овог бледог и паћеничког лица уливала је поштовање и побожност, а то је било довољно да овој обичној дворани да изглед светог места. Обред несреће и радости био је припремљен. Пре него што би започео да чинодејствује, свештеник запита, усред гробне тишине, за име веренице.

— Марија - Наталија, кћи госпођице Бланше де Кастеран, преминуле у чину опатице Богородице у Сезу, и Виктора-Амедеа, војводе де Вернеј.

— Рођена?

— У Шастерију, близу Алансона.

— Нисам веровао, тихо прошапта барон грофу, да ће Монторан учинити ту глупост да се ожени њоме!... Ванбрачна кћи једнога војводе, срамота!

— Да је краљева ванбрачна кћи, још и којекако, одговори гроф де Бован, насмешивши се; али ја нећу да га корим. Друга ми се свиђа, сад ћу ја *Шаретовој* омици да објавим рат. Не пати та од чежње!

Маркижево име било је раније записано; двоје заљубљених се потписаше а за њима сведоци. Венчање

поче. Само Марија је чула, у том тренутку, звекет оружја и тежак и одмерен ход војника који су долазили да смене плаве што их је она сама наместила у цркви. Она задрхта и диже очи према крсту на олтару.

— Ето једне светице, тихо прозбори Франсина.

— Нека ме снабдеју оваквим светицама, па ћу бити ђаволски побожан! додаде гроф шапатом.

Кад свештеник постави госпођици де Вернеј уобичајено питање, она одговори једним „да” пропраћеним дубоким уздахом. Она се наже своме мужу и рече му на уво:

— За кратко време ћете сазнати зашто сам погавила дату заклетву да се никада нећу удати за вас..

Кад присутни пређоше, после обреда венчања, у једну дворану где је био спремљен обед, и у тренутку кад званице седоше за сто, стиже Јеремија сав уплашен. Јадна невеста се одмах диже, оде преда њ заједно са Франсином, и наставши изговор, чему су жене тако веште, замоли маркиза да остане сам и забавља госте за ручком извесно време, па повуче слугу пре но што би се одао, што би било ужасно.

— Ах! Франсина, осећати смрт, а не моћи рећи: Ја умирем! . . . повиче госпођица де Вернеј и ишчезе.

Ово је отсуство могло да се оправда свечаним чином што је се баш био свршио. При крају обеда, а у тренутку кад је маркижево узнемирење достигло врхунац, појави се Марија у сјајном невестинском оделу. Лице јој је било радосно и мирно, док се у свакој црти Франсинаног лица, која је за њом ишла,

огледао непојмљив ужас, тако да је званицама изгледало да на овим лицима виде чудну слику занесењачке кичице Салватора Розе, која би претстављала Живот и Смрт како се држе за руку.

— Господо, рече она свештенику, барону и грофу, ви ћете вечерас бити моји гости, јер би и сувише опасно било за вас да излазите из Фужера. Ја сам овој доброј девојци издала потребна наређења и она ће свакога од вас одвести у његову собу. — Немојте се противити, рече она свештенику који хтеде да каже нешто; надам се да ћете послушати једну жену на дан њеног венчања..

Један час доцније, она се нађе сама са својим драганом у одаји што ју је са толико љупкости наместила. Они најзад стигоше до те кобне постеље у којој се, као у какав гроб, сахрањују толике наде, где је буђење за лепши живот тако несигурно, где умире или се рађа љубав, према чврстини и природи карактера који се баш ту покажу.

Марија погледа часовник и рече у себи: „Још шест часова живота!”

— Зар сам ја могла да заспим? повиче она пред зору, кад је се нагло пробудила, што се увек дешава ако се заречемо да се пробудимо у извесно време. — Да, спавала сам, понови она, видевши при светлости свећа на зидном часовнику да ће скоро два часа после поноћи.

Она се окрете и посматраше маркиза како спава, главе наслонене на једну руку, као што чине деца,

а другом стежући руку своје жене и смешећи се, као да је заспао усред пољупца.

— Ах! рече она за себе тихо, спава као дете! Зар је он могао да сумња у мене, у мене која му дугујем неисказану срећу?

Кад га она лагано гурну, он се пробуди а осмех му је још лебдео на уснама. Он пољуби руку што ју је држао и погледа ову несрећну жену са тако блиставим очима да она склопи лагано своје трепавице, не могавши да издржи његов страсни поглед, а као да је хтела самој себи да забрани то опасно посматрање; али, сакривши тако свој ватрени поглед, она је толико изазивала пожуду које се — изгледало је — одрицала, да би је њен муж могао огласити за велику каћиперку, да није крила луд страх. Они заједно подигоше своје дивне главе и захвалише једно другоме ћутке, још препуни задовољства што су га доживели; али се маркиз, пошто је бацио брз поглед на дивну слику што је пружала прилика његове жене, а приписујући нерасположење Маријино неком осећању туге, обрати Марији благим гласом:

— Откуд та сенка туге, љубави моја?

— Јадни Алфонзе, где мислиш да сам те одве-
ла ја?

— Срећи...

— У смрт!

Задрхтавши од ужаса, она скочи из постеље; запрепашћени маркиз пође за њом а она га одведе прозору. Пошто је се јако тргла, као да је одједном

полудела, Марија диже завесе и показа му прстом, на тргу, око двадесет војника. Разагнавши маглу месец је својом белом светлошћу осветљавао одело, пушке, свирепога Корантена, који се шеткао као шакал што чека свој плен, и команданта који је стајао непомичан, скрштених руку, дигнуте главе, истурене доње усне, пажљив и тужан.

— Та оставимо их, Марија, па дођи. . .

— Зашто се смејеш, Алфонзе? Ја сам их ту наместила!

— Ти сањаш?

— Не.

Они се погледаше за тренутак, маркизу све постаде јасно и он рече, стиснувши је на груди:

— Оставимо то, ја те ипак волим.

— Није дакле све изгубљено! повиче Марија. — Алфонзе, рече она после кратког одмора, има наде.

У томе тренутку, они јасно чуше потмули крик совуљаге а Франсина се одједном појави из собе за облачење.

— Пјер је ту! повиче она са неком лудачком радошћу у гласу.

Маркиза и Франсина обукоше Монторана у шуанско одело, са оном чудном хитрошћу својственом само женама. Кад маркиза виде свога мужа забављено пуњењем оружја што му га је Франсина донела, она се хитро измаче, пошто је дала знак својој верној Бретањки. Франсина одведе тада маркиза у собу за облачење која се налазила до спаваће собе. Кад млади вођ виде много застирача чврсто увезаних је-

дан за други, он виде како се Бретањка пажљиво припремала да превари војнике.

— Никад се ја ту нећу моћи да провучем, рече маркиз погледавши узани прозорчић.

У том тренутку једна здепаста црна прилика испуни отвор прозорчића, и један храпав глас, Франсини добро познат, проговори тихо:

— Журите се, ђенерале! ове плаве жабе се већ крећу. . .

— Ох! још један пољубац! зачу се један дрхтав и нежан глас.

Маркиз, чије су се ноге већ дотицале спасоносних лествица, али му је тело једним делом још било у прозорчићу, осети да га стеже очајнички загрљај. Он јаукну кад виде да је маркиза обукла његово одело; он хтеде да је ухвати, али се она хитро истрже из његових руку и он би приморан да силази. У руци је држао једно парче чохе, и кад га месец одједном обасја, он опази да је то комад чохе од напршњака што га је синоћ имао на себи.

— Стој! Плотун! . . .

Ове речи, што их је Илот проговорио сред тишине пуне ужаса, разагнаше чар која је лебдела, изгледа, над људима и пределима. После плотуна плавих који су били на Шеталишту, одоздо, из долина, киша олова засу подножје куле. Ватра републиканаца била је непрекидна и немилосрдна. Жртве ни гласа не пустише. Тишина између појединих плотуна била је пуна ужаса.

Кад је, међутим, Корантен чуо да је пало са лествица оно лице што га је он показао команданту, посумња у какву превару.

— Ниједна од тих животиња се не чује, рече он Илоту; наши љубавници су способни да нас овде забављају каквим лукавством, док можда они беже другим путем...

Горећи од жеље да расветли тајну, шпијун посла Испичутуриног сина да потражи буктиње. Илот је веома добро схватио Корантенову сумњу, те стари војник, кад чу неку хуку око капија Св. Леонарда, узвикну:

— Истина је, не могу постојати два маркиза у исти мах.

Он појури према стражари.

— Пуна му је глава олова, рече Брзак који му је долазио у сусрет; али је убио Гидена и ранио двојицу људи. Пробило се псето кроз три ланца наших војника, и дочепао би се поља да га није пробуратио стражар код капије Св. Леонарда.

Чувши ово командант одјури у стражару и виде на пољској постељи једно крваво тело које су малочас били наместили ту; он се приближи тобожњем маркизу, диже шешир са његове главе и сруши се на једну столицу.

— Мислио сам ја на то, повиче он чврсто прекрстивши руке на груди; и сувише га је задржала код себе, сто му громова!

Војници се не помакоше с места. Командант је био расплео дуге, црне косе једне жене. Одједном тиши-

ну прекиде хука неке оружане гомиле. Корантен уђе у стражару испред четири војника који су, на носилима од пушака, преносили Монторана коме су танад поломила бедра и руке. Маркиза положише на пољску постељу поред његове жене, он је опази и грчевито се напреже да је узме за руку. Самртница с муком окрете главу, познаде свога мужа, стресе се да је било ужасно видети и скоро угашеним гласом промрмља:

— Последњи дан! Бог ми је заиста услишио молбу!

— Команданте, рече маркиз прикупивши сву снагу а не пуштајући Маријину руку, уздам се у вас да ћете јавити за моју смрт моме млађем брату, који се налази у Лондону. Пишите му да никад не дигне оружје на Француску, ако хоће да послуша моје последње речи, увек, разуме се, остајући уз краља.

— Учинићу како сте рекли, рече Илот стегнувши руку самртнику.

— Однесите их у оближњу болницу, повиче Корантен.

Илот дохвати шпијуна за руку и стеже је да му се нокти упише у месо, па му рече:

— Пошто си ти свршио свој посао, губи ми се испред очију и погледај добро команданта Илота, да се не би где сусрео са њим, ако не желиш да од твог стомака не начини корице за своју сабљу.

Стари војник је већ извлачио своју сабљу.

— Ево још једнога од оних поштењаковића што

никад неће успети, рече Корантен кад је се већ био удаљио од стражаре.

Једним покретом главе маркиз успе да још једном захвали своме противнику, одавши му тиме поштовање које војници увек исказују часном непријатељу.

Године 1827, један старац, у пратњи своје жене, куповао је стоку на фужерском тргу, и нико му ништа није говорио, премда је он убио више од стотину људи; нико му није помињао чак ни његов надимак Каљогаже. Личност која је дала веома драгоцену обавештења о свима учесницима у овим догађајима видела га је где води за собом једну краву, са оним простодушним изразом лица који људе нагони да кажу: „Ово ти је нека права поштењачина!”

Видели су већ сви како је свршио Сибо, звани Хлебokraдица. Можда је Каљогажа покушао, али без успеха, да спасе губилишта свога друга, а можда је и он био на алансонском тргу за време страховитог метежа због кога је доцније и суђено Рифоелу, Бриону и Лашантерију.

Фужер, августа 1827 год.

Слике из политичког живота

Један догађај из времена Терора

Око осам часова увече, 22 јануара 1793 године, силазила је једна стара госпођа стрмом падином што се спушта све до цркве Св. Лорана у париском предграђу Сен-Мартен. Целога дана је жестоко падао снег те су се једва чули кораци. Улице су биле пусте. Сасвим разумљив страх што га је уливала тишина увећавао се терором од кога је дрхтала Француска: стара госпођа ни живе душе није видела; уосталом због слабог вида није ни могла да у даљини види, при светлости уличне светиљке, неколико ретких пролазника што су се као сенке назирали у огромној улици предграђа. Она је храбро ишла сама сред ове тишине, као да су њене године амајлија која ће је сачувати од сваке невоље. Кад је већ била прошла улицу Мртвих, учини јој се да чује отсечне и тешке кораке некога човека што је за њом ишао. Учинило јој се да је још који пут чула тај топот; она се препаде што је неко прати и покуша да убрза кораке да би стигла до једног доста добро осветљеног дућана, надајући се да ће на светлости моћи да провери своју сумњу. Чим се нађе на светлости што се водоравно распростирала из тог дућана, она се нагло окрете и у магли назре једну људску прилику. Та не-

јасна визија била је довољна за њу, за тренутак она се затетура, под теретом ужаса што ју обузе, више није сумњала да је непознати прати откако је изишла из куће, а жеља да побегне од једне уходе ули јој снаге. Не размишљајући она удвоји кораке као да би хтела да измакне човеку бржем од ње. Пошто је трчала неколико минута, она стиже до дућана једнога посластичара, уђе унутра и пре паде но што седе на једну столицу испред тезге. У тренутку кад она заклопара вратима, једна млада жена, заузета везом, диже очи, познаде кроз окна на вратима огртач од љубичасте свиле, античког облика, који је на себи имала стара госпођа и ужурба се да отвори једну фијоку као да хоће да из ње узме нешто што је требало да јој преда. Не само да је израз лица и држање младе жене изражавало жељу да се брзо ослободи непознате, као кад би то била личност што се нерадо виђа, но се она љутну нашавши празну фијоку. Не погледавши госпођу она брзо изиђе из тезге, оде у дно дућана и позва свога мужа, који се одједном појави.

— Па где си оставио...? запита га она тајанствено, показавши мигом на стару госпођу а не довршивши своју реченицу.

Ма да је посластичар могао да види само огромну капу од црне свиле, сву оивичену чворовима од љубичастих пантљика, коју је непозната имала на глави, он ишчезе погледавши своју жену погледом који као да је говорио: „Мислиш ли да ћу ја то оставити на тезги?“ Зачуђена непомичношћу и ћутањем старе госпође, посластичарка јој приђе и осети према

њој саучешће а можда и радозналост. Премда је ова жена била бледа по својој природи, као личност која живи испосничким животом, лако се познавало да је због неког скорашњег узбуђења страховито бледа. Капа јој је била намештена да сакрије косу, сигурно већ седу; оковратник њене хаљине био је чист, што је значило да косу не посипа прахом. Тај недостатак украшавања давао је њеној појави нечега верски строгог. Црте лица су одавале озбиљну и горду особу. Некада су понашање и обичаји људи из вишег друштва били толико различити од понашања и обичаја људи што су припадали другим класама друштва да је било лако познати отмену личност. Тако је и млада жена била уверена да пред собом има једну од бивших и да је ова била на двору.

— Госпођо? рече она нехотице и са поштовањем, заборавивши да је та титула забрањена.

Стара госпођа не одговори. Она је укочено гледала у окна дућанских врата као да се у њима нешто ужасно оцртавало.

— Шта ти је, грађанко? запита посластичар који се ускоро појави.

Грађанин посластичар трже госпођу из њене замишљености пруживши јој једну малу кутију од картона покривену плавом хартијом.

— Ништа, ништа, пријатељи, одговори она благим гласом.

Она погледа посластичара као да би да му погледом захвали; али, кад виде на његовој глави црвену капу, оте јој се узвик:

— Ах, ви сте ме издали!

Млада жена и муж јој згрануше се на те речи те непозната поцрвене, можда из задовољства а можда и стога што их је сумњичила.

— Опростите, рече она са детињском благошћу у гласу.

Извукавши један златан новац из свог џепа она га пружи посластичару:

— Ево уговорене суме, додаде она.

Има беде коју само сиромаси могу да осете. Посластичар и његова жена се погледаше и показаше једно другоме старицу са истом мишљу на памети. Овај златни лујдор је био сигурно последњи. Кад је пружала новац руке су јој дрхтале и она га је посматрала болно али не са изразом тврдичлука, изгледало је да је свесна замашаја жртве. На лицу јој се јасно видела беда и гладовање, а поред тога је и страх и аскетски живот утиснуо свој жиг у црте тог лица. Њено одело је потсећало на негдашњи сјај: била је то похабана свила, чист огртач, премда изишао из моде, брижљиво искрпљене чипке; траље негдашњег благостања. Муж и жена, колебајући се између сажаљења и својих интереса, почеше да олакшавају своју савест речима:

— Па ти, грађанко, изгледаш врло слаба...

— Би ли госпођа хтела да се поткрепи чиме? рече жена пресекавши мужа у речи.

— Имамо врло добре чорбе, додаде посластичар.

— Тако је хладно! Госпођи може да позли ако крене. Па ви се можете мало одморити и огрејати овде.

— Нисмо ми црни као ђаволи! узвикну посластичар.

Охрабрена благонаклоним тоном милосрдних посластичара, госпођа признаде да ју је неки странац пратио и да се она боји да се врати сама својој кући.

— Дакле, у томе је ствар! прихвати човек са црвеном капом. Причекај ме, грађанко.

Он даде лујдор својој жени па, потстакнут оном врстом захвалности што је осети у души трговац кад за осредњу робу прими претерану награду, оде да обуче своју униформу народне гарде, узе своју капу, припаса своју сабљу и појави се наоружан; али је његова жена имала времена за размишљање. Као што се то често догађа, размишљање стаде на пут добротинству. Узнемирена а бојећи се да јој се муж у штогод не заплете, посластичарка покуша да мужа повуче за скут да би га зауставила; али се поштењачина, осетивши у себи потребу да буде милостив, одмах понуди старој госпођи да је прати.

— Изгледа да човек, кога се грађанка боји, лута још око радње, живахно примети млада жена.

— Ја га се бојим, прихвати простосрдачно госпођа.

— Ако је то шпијун?... Ако је то нека завера? Не иди, него јој одузми кутију.

Ове речи што их жена прошапта посластичару следише изненадну храброст која га беше обузела.

— Та, идем да му кажем само две речи па да вам га скинем с врата! повиче посластичар отворивши врата и хитро се упутивши на улицу.

Стара госпођа, послушна као какво дете и скоро

глупава, понова седе на своју столицу. Добричина посластичар се појави ускоро: његово лице, по природи румено а обасјано још и ватром из пећи, беше одједном постало бледо; такав га је ужас обузео да су му се ноге тресле а очи биле као у пијанице.

— Хоћеш ли да нам главе смакну због тебе, проклета племићко? повиче он сав бесан. Гледај да се што пре изгубиш, не појављуј се никад овде и не рачунај на нас да ти послужимо за какву заверу.

Изговоривши ово, посластичар покуша да од старе госпође узме малу кутију коју је она била ставила у свој џеп. Још се посластичар није честито ни дотакао њеног одела кад непозната, радије готова да се изложи опасности ослањајући се једино на Божју помоћ, него да изгуби то што је баш била купила, доби неку младеначку гипкост: она јурну вратима, нагло их отвори и ишчезе оставивши пренеражене и скамењене мужа и жену. Чим се непозната нађе на улици, она похита; ускоро је издаде снага, јер је чула како под тешким кораком шпијуна, што ју је немилосрдно уходио, шкрипи снег; она би приморана да се заустави, он се заустави; није се усудила ни да га ослови ни да га погледа, било што се још увек бојала или што није умела ништа да каже. Она продужи лагано; човек успори свој ход да би остао иза ње и пазио на њу. Личио је на старичину сенку. Избијало је девет часова кад је ћутљиви пар прошао испред цркве Светог Лорана. У природи је свих духова, па чак и болесних, да се смире после какве буре, јер иако су осећања бескрајна, наши органи су ограничене моћи.. Тако је и непозната хтела да у сво-

ме гониоцу види човека спремна да јој помогне, пошто јој тај тобожњи гонилац никаква зла није учинио; она се сети свију околности што су пратиле појаву странца као да би хтела да пронађе у њима повољне побуде за своје мишљење о њему, најзад се њој више допаде да му припише добре но рђаве намере. Заборавивши да је, ту скоро, овај човек ужаснуо посластичара, она се упути горњем крају предграђа Сен. Мартен, корачајући поуздано. После једно пола часа хода, она стиже до једне куће што се налазила близу раскршћа главне улице предграђа и улице што води трошарини код Пантена. Ово је, и данас још најненасељенији крај Париза. Северац што је дувао преко брежуљака Шомона и Белвила звиждао је кроз пукотине кућа, боље рећи кровинара, раштрканих у овој скоро ненасељеној долини ограђеној градским зидовима од земље и костију. Ово пусто место наличило је на право склониште беде и очајања. Човек који је са таквом упорношћу пратио бедну старицу, премда доста смео да ноћу прође овим пустим улицама, би запрепашћен призором што се указа његовим очима. Он остаде замишљен, заставши и као колебајући се, један улични фењер га је слабо осветљавао јер се светлост једва пробијала кроз маглу. Страх поштри старици вид и њој се учини да је нешто ужасно сагледала у цртама лица тог непознатог човека; она примети да је понова обузима ужас па искористи то колебање што је зауставило овог човека да умакне кроз мрак према вратима усамљене куће; она покрете једну засовницу и ишчезе аветињском брзином. Непознати је стојао не-

помичан и посматрао ову кућу која је била иста као и све бедне уцере овога предграђа. Ова накривљена кућерина сазидана прилично давно била је покривена слојем пожутела малтера, тако напуклог да се човек бојао да ће при најмањем даху ветра отпасти. Кров од мрка црепа, покривен маховином, на више места се угибао те је изгледало да ће сад попустити под тежином снега. Сваки је спрат имао три прозора чији су оквири, иструлили од влаге и испуцали од сунца, јасно казивали да хладноћа сигурно продире у одаје. Та усамљена кућа била је слична некој старој кули коју је време заборавило да уништи. Слаба светлост је осветљавала прозорска окна неправилно размештена на мансарди која је завршавала ову јадну зграду, док је остало све било у потпуном мраку. Старица се с муком успе уз грубе и незграпне степенице, дуж којих се пружао један конопцац уместо оgrade; она тајанствено куцну на врата стана који се налазио на мансарди и брзо седе на једну столицу коју јој понуди неки старац.

— Сакрите се, сакрите се! рече му она. Премда врло ретко излазимо, зна се за наше изласке и уходе нам сваки корак...

— Чега, дакле, има новог? запита једна друга старица што је седела поред ватре.

— Човек што се од јуче шуња око куће вечерас ме је пратио...

На ове речи се три становника овог собичка згледаше а на лицу им се оцрта бескрајни ужас. Од свих троје старац је био најмање узбуђен; можда

стога што је њему претила највећа опасност. Под теретом какве велике несреће или под притиском прогоњења, храбар човек почиње се, тако рећи, сам да жртвује; своје дане он сматра као отете од судбине. Погледи двеју жена, упрти у старца, казивали су да је он једина и највећа њихова брига.

— Зашто губити наду у Бога, сестре моје? рече он потмулим али убедљивим гласом; славили смо га сред урлика убица и вапаја самртника у кармелитском манастиру. Кад је он хтео да се спасем из тог покоља, сигурно је хтео то стога што ми је одредио судбину коју треба без роптања да примим. Бог штити своју децу и може да располаже њима по својој вољи. О вама се треба побринути, а не о мени.

— Не, рече једна од двеју старица; шта је наш живот у поређењу са животом једног свештеника?

— Кад сам једанпут изишла из шелске опатије, сматрала сам себе за мртву, рече сестра што је била остала код куће.

— Ево, прихвати она што је стигла пруживши малу кутију свештенику, ево нафоре... Али ја чујем да се неко пење степеницама, узвикну она.

Сви троје почеше да послушкују.

Лупа престаде.

— Не плашите се ако неко покушава да допре до нас, рече свештеник. Једна личност, на чију приврженост можемо да рачунамо, треба да покуша по сваку цену да пређе границу, па да дође да тражи од мене писма што сам их писао војводи де Ланже и маркизу де Бозеан да би били обавештени шта да

предузму да вас спасу из ове земље ужаса, од смрти или беде што вас у њој чекају.

— Ви нећете дакле поћи са нама? благо узвикнуше две часне сестре са очајањем у гласу.

— Моје место је онде где су жртве, скромно рече свештеник.

Оне ућуташе и са побожним дивљењем погледаше свога домаћина..

— Сестро Марта, рече он обраћајући се сестри што је била ишла по нафору, тај изасланик ће на реч „Осана” одговорити са „Нека буде воља твоја”.

— На степеницама има некога! повиче друга сестра отворивши једну скривницу начињену испод крова. Овога пута су се јасно могли чути кораци некога човека како одјекују, сред мукле тишине, на степеницама покривеним отвордним блатом. Свештеник се с муком увуче у неку врсту ормана а сестра баци на њ неке прње.

— Можете да затворите, сестро Агата, рече он пригушеним гласом.

Тек што се свештеник сакрио, кад неко залупа на врата а две часне сестре згледаше се и задрхтале не смејући речи да прослове. Изгледало је да обадве имају по шездесет година. Одвојене од света четрдесет година, оне су биле као биљке навикле на ваздух стакленог врта што вену кад се одакле извале. Навикле на манастирски живот, оне нису могле ни да замисле неки други. Кад је једнога јутра њихова ограда била порушена, оне су задрхтале од страха пред слободом. Лако може чо-

век себи да претстави у какву врсту тупоумности су претворили догађаји Револуције душевно стање ових наивних душа. Неспособне да доведу у склад своја манастирска схватања са животним тешкоћама и не разумевајући чак ни свој положај, оне су биле сличне деци о којој се дотада водила брига а која изгубивши мајчино старање моле уместо да вичу. Тако и пред опасношћу, коју су предвиђале у овом тренутку, оне остадоше неме и кротке, знајући само за једну одбрану — хришћанско мирење са судбином. Човек што је хтео да уђе протумачи ову тишину на свој начин, он отвори врата и одједном се појави. Две часне сестре претрнуше познавши лице што је, од неког времена, лутало око њихове куће и прикупљало податке о њима; оне остадоше непомичне, посматрајући га радознало али узнемирено, као дивља деца кад гледају странца. Био је то човек пун и висока стаса; но ништа у његову понашању, спољашности и изразу лица није одавало зла човека. И он, као и сестре, оста непомичан и лагано пређе погледом по соби у којој се налазио.

Две асуре прострте по поду биле су постеље двема сестрама. Један једини сто налазио се у среди ни собе, на њему је био један бакарни свећњак, неколико тањира, три ножа и један округли хлеб. У камину је горела сиротињска ватра. Нешто мало дрва, набацано у једном углу, речито је приказивало сиромаштину двеју испосница. Зидови, превучени слојем врло старе боје, одавали су да је кров у рђавом стању а мрке жилице по њима показиваху продирање кишнице. Једна света ствар, без сумње

спасена од пљачке из шелске опатије, украшавала је натстрешницу камина. Три столице, два ковчега и један изанђао орман допуњавали су намештај ове собе. Једна врата начињена поред камина казивала су да постоји и друга соба. Особа што се под овако кобним околностима увукла у ово домаћинство брзо прегледа све што је било у овој ћелији. Израз саучешћа му се указа на лицу и он благонаклоно погледа две часне сестре, збуњен бар исто толико колико и оне. Чудна тишина, што их све троје обузе, мало потраја, јер странац увиде плашљивост и несналажење два јадна створења, па им рече гласом који покуша да ублажи:

— Не долазим, грађанке, овде као непријатељ...

Он застаде па настави своју мисао:

— Ако вам се, часне сестре, догоди каква несрећа, верујте да ја нисам томе крив... Ја имам да вас молим за једну милост.

Оне су још увек ћутале.

— Ако вам досађујем, ако вам сметам, реците слободно..., ја ћу се повући; али знајте да сам вам ја одан; ако вам треба каква услуга, слободно се обратите мени, а ја сам, можда, изнад закона, пошто више нема краља...

Толика искреност се осећала у његовим речима, да сестра Агата, једна од двеју сестара што је била из породице де Ланже и по чијем се понашању дало наслутити да је некада знала за блесак светковина и удисала дворски ваздух, похита да покаже на једну од двеју столица и замоли госта да седне. На лицу непознатог се указа нека ра-

дост, помешана са тугом, кад разумеде овај покрет, и причека да заузме место кад часне сестре седну.

— Ви сте пружили уточиште, продужи он, једном поштованом свештенику који није положио заклетву, човеку који је чудом измакао покољу у кармелитском манастиру...

— *Осана!* рече сестра Агата прекинувши странца и посматрајући га узнемирено и радознано.

— Мислим да се не зове тако, одговори он.

— Али, господине, живахно ће сестра Марта, овде нема свештеника и...

— Онда је требало бити пажљивији и обазривији, благо одговори странац пруживши руку столу и узевши оданде један молитвеник. Ја не верујем да ви знате латински а...

Он не продужи, јер узбуђење што се оцрта на лицу двеју јадних сестара уплаши га да је претерао, оне су дрхтале а очи им се напунише сузама.

— Умирите се, рече им он са искреношћу у гласу; ја знам и ваша имена и име вашег госта, а пре три дана сам сазнао за вашу невољу и вашу оданост поштованом опату...

— Пст! наивно ће на то сестра Агата метнувши прст на усне.

— Ви видите, часне сестре, да ако сам имао ту ужасну намеру да вас издам, могао сам је већ привести у дело толико пута...

Чувши ове речи, свештеник се извуче из своје тамнице и појави се у соби.

— Не бих рекао, господине, рече он непознато-

ме, да сте ви један од наших гонилаца, и ја вам се поверавам. Шта сте хтели од мене?

Убице би разоружало то свето поверење свештеника и отменост што се у свакој црти његовог лица огледала. Тајанствена личност што је била дошла да оживи ово место беде и тупе равнодушности посматрала је неко време ову групу што су је сачињавала ова три бића; затим му глас доби поверљиви неки тон и он се овим речима обрати свештенику:

— Оче, ја долазим да вас молим да отслужите једну заупокојену службу за покој душе... једнога... једне свете личности чије тело неће почивати у освећеној земљи...

Свештеник и противу своје воље задрхта. Две сестре, још не схватајући о коме је непознати хтео да говори, остадоше испружена врата, лица окренута према овој двојци, у ставу ишчекивања и радозналости.

Часни отац погледа странца: несумњиво се на његовом лицу видеа узнемиреност а из очију му се читала жарка молба.

— Па добро, одговори свештеник, вечерас, у поноћ, дођите опет и ја ћу бити спреман да отслужим једну заупокојену службу којом се може откајати злочин о коме говорите...

Непознати задрхта, али је изгледало да је неко слатко задовољство савладало тајни бол у његовој души. Пошто је са поштовањем поздравио свештеника и две часне сестре, он ишчезе исказујући ћу-

тањем захвалност коју разумедоше ове три племените душе. Отприлике два часа после овог призора, непознати се врати, лагано закуца на таванским вратима те га госпођица Бозеан пусти и одведе у другу собу овога скромног склоништа, где је све било спремљено за службу Божију. Између два димњака сестре су биле наместиле стари орман чије су се античке линије губиле под засторима једнога олтара чија се тканина преливала на светлости. Једно велико распеће од абонеса и слонове кости, причвршћено на жутоме зиду, истицало је његову голотињу и привлачило поглед. Четири танке свећице, што су их сестре успеле да учврсте на овом, на брзу руку начињеном, олтару помоћу воска за печење, светлукале су јадно међу овим зидовима. Ова слаба светлост једва је осветљавала собу; али, осветљавајући само црквене ствари, била је слична зраку што пада с неба на овај неукрашени олтар. Прозорско окно је било замагљено. Кров што се с обеју страна отсечно спуштао, као код хамбара, имао је пукотина кроз које је дувао ледени ветар. Ништа није било скромније, па ипак ништа, може бити, није било свечаније од ове тужне свечаности. Дубока тишина, сред које би се чуо и најмањи крик на удаљеном друму, давала је неку мрачну велелепност овом ноћном призору. Најзад је и сама величанственост догађаја била толико у нескладу са сиромаштвом ствари да је отуда произлазило неко осећање верског ужаса. Са обе стране олтара две старе испоснице, клечећи на влажном поду од цигала а не водећи нимало

рачуна о убиственој влази, молиле су сложно са свештеником који је, обучен у своје епископске одежде, намештао један златан путир украшен драгим камењем, освећену сасуду, без сумње спасену од пљачке из шелске опатије. Поред овога путира, споменика краљевског сјаја, две чаше са водом и вином, потребним за богослужење, једва да су биле достојне последње крчме. У недостатку мисала, свештеник је био наслонио на један угао олтара свој молитвеник. Један обичан тањир био је припремљен за прање руку невиних и чистих од крви. Све је било огромно, па ипак мало; јадно али отмено; обично и свето у исти мах. Непознати побожно клече између двеју часних сестара. Но кад опази у једном тренутку путир и распеће обавијено црнином, јер свештеник беше самога Бога обавио црнином, пошто није знао коме је намењена ова заупокојена служба, непознатого потресе нека ужасна успомена те му капи зноја избише по широкоме челу. Четири ћутљива учесника овог призора се тад згледаше тајанствено; њихове се душе, утичући једна на другу и осећајући исто, у тај мах, спојише у један једини побожни занос: изгледало је да су дочарали себи мученика чије је смртне остатке изгризао креч и да је пред њима његова сенка у свој својој краљевској велелепности. Они су држали помен без тела покојниковог. Под овим црепом и распуклим летвама, четири хришћанина молили су се Богу за једнога францускога краља и сахрањивали су га без ковчега. Била је то најчистија оданост, диван израз верности исказан без

иједне задње мисли. Била је то, без сумње, у очима Божјим она чаша воде дата сиромасу којом се искупљују грехови. Сва монархија била је ту, у молитвама једнога свештеника и две јадне часне сестре; али је можда и Револуцију претстављао овај човек на чијем се лицу огледало толико гриже савести и за кога се могло помислити да врши неко велико покајање. Уместо латинских речи: *Introibo ad altare Dei*, итд., свештеник, надахнут божанским духом, погледа троје присутних што су претстављали хришћанску Француску и рече им, да би умањио беду овог собичка:

— Сад ћемо ући у светилиште Божје!

На ове речи, исказане силном убедљивошћу, побожни страх обузе присутнога и две часне сестре. Бог се не би показао са више сјаја под сводовима Светога Петра у Риму но сада у овом склоништу беде у очима ових хришћана: заиста је тачно да између њега и човека сваки посредник изгледа излишан, као и то да је његова величина у њему самом. Верско осећање непознатого било је искрено. Тако је и осећање са којим су молиле ове четири слуге Бога и краља било једнодушно. Свете речи су одјекивале сред тишине као небеска музика. У једном тренутку се непознати заплака, било је то кад се читао Оченаш. Свештеник му додаде ову латинску молитву:

— *Et remitte scelus regicidis sicut Ludovicus eis remisit semetipse!* (И опрости краљоубицама као што им је и сам Луј XVI опростио!)

Часне сестре видеше како се две крупне сузе скотрљаше низ образе непознатог и падоше на под. Очита се молитва за покој душе. *Domine salvum fac regem*, отпевано притајеним гласом, разнежи ове верне краљеве присталице који су у овом тренутку мислили да се краљевско дете, за кога су се они молили Свемогућем, налази заробљено у рукама његових непријатеља. Непознати задрхта помисливши да може да се умеша у један нови злочин у коме би сигурно морао да учествује. Кад помен би завршен, свештеник даде знак двома часним сестрама те се оне повукоше. Чим се свештеник нађе насамо са непознатим, он пође њему блага и ожалашћена израза лица, затим проговори очинским гласом:

— Ако си, сине мој, замочио своје руке у крв краља мученика, повери се мени. Нема греха који Бог не би опростио кад се неко каје тако дирљиво и искрено као што изгледа да се ви кајете.

На прве речи што их свештеник изговори, странац се несвесно стресе од ужаса; али се он умири и погледа са поуздањем изненађеног свештеника:

— Оче, рече му он, очевидно измењеним гласом, нико није мање од мене крив за проливену крв...

— Морам да вам верујем, рече свештеник.

Он застаде па поново погледа свога покајника. Још увек уверен да је то један од оних плашљивих конвентоваца што су издали једну неприкосновену

и миропомазану главу да би сачували своју, он настави озбиљним гласом:

— Знај, синко, да није довољно, да би човек био разрешен греха због тог ужасног злочина, да се у њему није учествовало. Они који нису извукли свој мач из корица, иако су могли да бране краља, тешко ће се моћи да одбране пред Краљем небеским... Ох, да, додаде стари свештеник завртевши убедљиво главом, да, тешко ће моћи да се одбране... јер, оставши скрштених руку, они су постали несвесни саучесници овог страшног злочина...

— Ви сте уверени, запита непознати сав запрепашћен, да ће једно посредно учешће бити кажњено? Зар је крив војник коме је наређено да буде у шпалиру?

Свештеник не знаде шта да одговори. Срећан због забуне у коју је довео овог доследног роајалисту, ставивши га између догме пасивне послушности, која, према мишљењу монархиста, треба да прожме војничке законе, и догме, исто тако важне, да се има да поштује изнад свега краљева личност, странац поверова да је колебање свештеника повољно по сумње које су га, изгледа, мучиле. Да не би оставио поштованог јансенисту да дуже размишља, он му рече:

— Стид би ме било да вам понудим какву год било награду за помен што сте га сад учинили за покој краљеве душе и за умирење моје савести. Једна ствар од неоцењиве важности може се пла-

тити само једним исто толико скупоченим поклоном. Изволите дакле, примите, господине, једну свету успомену што вам је дајем на дар... Доћи ће можда дан кад ћете увидети њену вредност.

Изговарајући последње речи, странац је пружао свештенику једну малу, невероватно лаку кутију; свештеник је скоро несвесно узео, јер свечане речи овога човека, њихов тон, поштовање са којим је он држао ту кутију, све га је то било дубоко изненадило. Они тад уђоше у собу где су их две часне сестре чекале.

— Ви сте, рече им непознати, у једној кући чији је сопственик, Муциус Сцевола, овај мајстор за гипсане радове што станује на првом спрату, чувен у целом крају по своме родољубљу; али је он тајна присталица Бурбона. Некада је он био псар господина кнеза де Конти и све своје богатство дугује њему. Ако се не мичете од њега, ви сте сигурнији но ма где у Француској. Останите ту. Побожне душе ће се бринути о вашим потребама и ви можете без опасности да чекате боља времена. Кроз годину дана, 21 јануара... (изговоривши ове последње речи, он не могаде да се уздржи да не задрхти), ако ово јадно место задржите као своје склониште, опет ћу доћи да отслужите службу за опроштај грехова...

Он не доврши. Пошто је поздравио ћутљиве становнике тог собичка под кровом, он последњи пут погледа сву ту сиротињу и ишчезе.

За две часне сестре, један овакав догађај имао је сву драж једнога романа; чим их је поштовани

опат обавестио о тајанственом поклону што га је тако свечано предао овај човек, оне сместише кутију на сто и три узнемирена лица, слабо осветљена свећом, показивала су неописану радозналост. Госпођица де Ланже отвори кутију, нађе у њој једну марамицу од врло фина батиста, прљаву од зноја, а кад је разви они видеше на њој мрље.

— То је од крви!... рече свештеник.

— Краљева круна је на њој! повиче друга сестра.

Часне сестре, ужаснуте, испустише марамицу. За ове две невинне душе тајанственост што је обавијала странца поста необјашњива; свештеник се није ни трудио да одгонета ту тајну.

Ускоро три заточеника опазише, и поред Терора, да их нека моћна рука штити. У почетку добише дрва и намирнице, затим часне сестре познадоше да се њиховом заштитнику придружила и нека жена, јер им послаше рубља и одела те су могле да изиђу а да не падну у очи својим племићким оделом, које су морали носити пошто нису имали друго; најзад им Муциус Сцевола даде и две грађанске карте. Често су околичним путем обавештавали свештеника како да се чува; та су обавештења била тако поуздана да су могла доћи само од какве личности посвећене у државне тајне. И поред глади што је у Паризу владала, прокажени су налазили пред вратима свога собичка оброке белог хлеба који су ту доносили неке невидљиве руке; ипак су они мислили да је Муциус Сцевола тај добротвор, увек мудар и довитљив. Племенити

становници собичка под кровом ни тренутка нису посумњали да је њихов заштитник лице које је тражило да се отслужи заупокојена молитва у ноћи 22 јануара 1793 год.; то лице постаде идол који су обожавала ова три бића што су полагала у њега наду и живела од његовог старања. Они су се молили и за њега, јутром и вечером, ове побожне душе желеле су му срећу, напредак и спасење душе, а молиле су Бога да га спасе сваке невоље, да га сачува од непријатеља и да му подари дуг и миран живот. Како се њихова захвалност обнављала, тако рећи, свакога дана, појави се код њих осећање радозналости које се из дана у дан повећавало. Околности под којима се непознати појавио биле су предмет њиховог разговора, хиљаду нагађања је било о његовој личности, и то бављење његовом личношћу било је добротворно нарочите врсте за њих. Зарицали су се да неизоставно склопе пријатељство са непознатим, кад буде дошао, како је обећао, приликом годишњице смрти Луја XVI. Најзад дође и та тако нестрпљиво очекивана ноћ. У поноћ се зачуше тешки кораци непознатог на старим дрвеним степеницама; соба је била украшена за пријем, олтар је био намештен. Овога пута сестре отворише раније врата и обадве се пожуре да осветле степенице. Госпођица де Ланже чак и сиђе низ степенице да што пре види свога добротвора.

— Хајдете, рече му она узбуђеним и пријатељским гласом, хајдете... , чекају вас.

Човек диже главу, мрко погледа часну сестру и не одговори; њој се учини као да на њу паде нека ледена одећа и ућута; кад се он појави, код свију ишчезе захвалност и радозналост. Можда је он био приступачнији, разговорнији и мање страшан него што је то изгледало овим људима одушевленим за пријатељство. Три јадна заточеника разумедоше да овај човек хоће да остане непознат за њих и повиноваше се његовој жељи. Свештенику се учини да на уснама непознатог залебде осмех, кога брзо нестане, кад спазе да су се спремали за његов дочек. Он саслуша службу Божју и усрдно се молио; али он ишчезе, пошто је учтиво одбио позив госпођице де Ланже да са њима подели припремљену закуску.

После 9 термидора, часне сестре и опат де Марол могли су без икакве опасности да иду по Паризу. Први пут је стари свештеник изишао до једне продавнице мириса код Краљице цвећа, што су је држали грађанин и грађанка Рагон, бивши дворски продавци мириса који су остали верни краљевској породици и преко којих су се Вандејци споразумевали са племићима и роајалистичким одбором у Паризу. Опат је стајао, обучен по тадањој моди, на вратима ове радње која се налазила између Сен-Рока и улице Фрондер, кад га једна гомила, која напуни улицу Сент-Оноре, спречи да изиђе.

— Шта је то? запита он госпођу Рагон.

— Ништа, одговори она, то кола на смрт осуђених и целат одлазе на трг Луја XV. Ах, врло често смо их гледали прошле године; али данас,

четири дана после годишњице од 21 јануара, човек може без жаљења да посматра ту ужасну поворку.

— Зашто? рече свештеник; то што ви кажете није хришћански.

— Та то је погубљење Робеспјерових саучесника; они су се бранили колико год су могли, али је сад на њих дошао ред да оду онамо где су толико невиних послали.

Гомила прохуја као талас. Изнад глава, опат де Марол, поставши изненада радознао, виде како стоји на колима онај што је пре три дана слушао његову службу Божју.

— Ко је то, рече он, онај што...?

— То је целат, одговори господин Рагон, назвавши извршиоца смртне казне његовим именом из времена монархије.

— Пријатељу, пријатељу, повиче госпођа Рагон, господин опат умире!

Стара госпођа узе једну бочицу са сирћетом да поврати старог свештеника из несвестице.

— Сигурно ми је дао, рече он, марамицу којом је краљ брисао чело одлазећи на губилиште... Јадни човек!... Челична оштрица је имала срца кад је цела Француска била немилосрдна!...

Продавци мириса повероваше да је несрећни свештеник у бунилу.

Париз, јануара 1831 год.

